

Onmaatschappelijke voorkeur

Een diachroon receptieonderzoek naar de anti-burgerlijke verhalen van Mary Dorna.

José de Swart

Studentnummer: 8930503

Juni 2019

Universiteit Utrecht

Bachelor Nederlandse taal en cultuur

Moderne Nederlandse letterkunde

Begeleider: Dr. Saskia Pieterse

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	5
1.1 Begrip: (anti-)burgerlijkheid	5
<i>Een gegenderde afkeer van burgerlijkheid</i>	7
<i>Burgerlijkheid in de jaren zestig en zeventig</i>	7
1.2 Ruimte en burgerlijkheid	9
1.3 Receptieonderzoek	10
Hoofdstuk 2: Mary Dorna's werk en de representatie van burgerlijkheid	13
2.1 Opbouw oeuvre	13
2.2 De semantische relatie tussen ruimte en (anti-)burgerlijkheid	14
Hoofdstuk 3: De receptie van Mary Dorna's werk in diachroon perspectief	20
3.1 Receptie in de jaren dertig	20
<i>Morele, auteurs- en lezersargumenten</i>	20
<i>Het werk in relatie tot andere auteurs</i>	23
<i>Het werk als autonoom literair werk</i>	24
<i>Conclusie</i>	26
3.2 Receptie in de jaren zestig en zeventig	26
<i>Morele, auteurs- en lezersargumenten</i>	27
<i>Het werk in relatie tot andere auteurs</i>	29
<i>Het werk als autonoom literair werk</i>	29
<i>Conclusie</i>	31
Conclusie	32
Literatuurlijst	34
Bijlage 1: Uitgaven van Mary Dorna	38
Bijlage 2: Recensies per bundel	43

Inleiding

“Zijn er nog mensen die Mary Dorna lezen?” vroeg Alma Mathijsen zich in oktober 2018 af in haar artikel op de website literatuurmuseum.nl (Mathijsen, 2018). Het artikel gaat over de schrijfster Mary Dorna, geboren als Mary Jeannette Stoppelman op 5 november 1891. Ze debuteerde in 1926 als Mary Wille en schreef ongeveer 160 korte verhalen, zogenaamde cursiefjes, die in verschillende kranten en tijdschriften werden gepubliceerd. Ongeveer 85 van deze verhalen zijn later herdrukt in acht verschillende bundels. In februari 2019 verscheen een column van de hand van Sylvia Witteman in *de Volkskrant*, waarin zij eveneens aandacht schonk aan Mary Dorna (Witteman, 2019). Er lijkt dus een voorzichtige aanzet te zijn tot hernieuwde interesse in Dorna’s werk.

Het is overigens niet voor het eerst sinds het interbellum dat de naam Mary Dorna boven komt drijven. Na een tijd in de vergetelheid geraakt te zijn, werd haar werk in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw opnieuw gebundeld en uitgegeven. Na deze relatief korte opleving ebde de interesse voor de teksten van Dorna echter wederom weg. Vanwege deze verschillende receptie-contexten, in min of meer afgebakende perioden, wil ik een onderzoek uitvoeren op basis van de lezersgerichte benadering. Hierbij wordt onderzocht hoe betekenis van een tekst tot stand komt als deze wordt gereciperd en van een artefact verandert in een esthetisch object (Brillenburg en Rigney, 226). Deze methode geeft een beeld van de redenen waarom literair werk in bepaalde tijdsperioden als relevant en waardevol wordt gezien.

Ik leg hierbij de nadruk op de manier waarop er tegen de (anti-)burgerlijke thematiek in de teksten werd aangekeken. De rode draad in de verhalen ligt namelijk duidelijk in het verlangen uit de bestaande kaders te breken. Of, zoals Alma Mathijsen het verwoordt: “Zo gaat het in deze verhalen van Dorna, haar karakters kunnen zich niet aanpassen, ergeren zich aan mannen en proberen uiteindelijk, soms tevergeefs, los te breken”. Kan de veranderende tijdsgeest, en dan met name een andere verhouding tot (anti-)burgerlijkheid, een verklaring

bieden voor de (hernieuwde) aandacht voor literair werk? De hoofdvraag van dit onderzoek luidt derhalve:

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de contemporaine receptie van Mary Dorna's werk (in het Interbellum) en later in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw?

Daarbij stel ik twee subvragen:

Hoe zijn deze overeenkomsten en verschillen te plaatsen in de cultuurhistorische houding tegenover burgerlijkheid in deze tijdvakken?

Spelen veranderende genderverhoudingen nog een specifieke rol in deze veranderende kijk op burgerlijkheid?

Om deze vragen te beantwoorden licht ik in hoofdstuk 1 eerst het theoretische kader van dit onderzoek toe. Ik bespreek het begrip burgerlijkheid en hoe de waardering hiervan door de tijd veranderde. Vervolgens ga ik in op hoe burgerlijkheid in de Nederlandse literatuur wordt gerepresenteerd en ten slotte leg ik uit hoe ik het receptieonderzoek in ga vullen. In hoofdstuk 2 geef ik relevante biografische en bibliografische informatie over Mary Dorna en onderzoek ik door middel van close-reading hoe burgerlijkheid wordt gerepresenteerd in Dorna's werk. In hoofdstuk 3 analyseer ik de receptie van het werk in het interbellum, respectievelijk de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw en koppel ik de overeenkomsten en verschillen hiertussen aan de sociaal-culturele context van deze twee tijdsvakken.

Hoofdstuk 1 Theoretisch kader

De schrijfster Mary Dorna (1891-1971) leidde een onconventioneel leven. Ook in haar verhalen zette zij zich af “tegen het voor haar benauwend-suffe, hypocritische burgerfatsoen” (Sternsdorf, 1984). Om de overeenkomsten en verschillen tussen de contemporaine receptie van haar werk in de twee tijdsvakken waarin haar werk aandacht kreeg te kunnen begrijpen, is het van belang de begrippen burgerlijkheid en anti-burgerlijkheid in te kaderen. De twee receptiecontexten die centraal staan in dit onderzoek zijn die in het interbellum en in de jaren zestig en zeventig. In beide periodes is er een verschuiving van het begrip burgerlijkheid. In dit hoofdstuk bespreek ik daarom eerst het begrip ‘burgerlijkheid’; wat het betekent en hoe deze betekenis is veranderd door de tijd heen. Vervolgens ga ik in op de semantische relatie tussen ruimte en burgerlijkheid. Ruimte heeft een belangrijke symbolische rol gespeeld in de literatuur van het interbellum en dit heeft zijn weerslag gehad op de waardering van deze literatuur. Tenslotte leg ik uit welke indeling kan worden gemaakt van de argumenten die recensenten gebruiken bij het waarderen van literair werk, die als basis dient voor dit receptieonderzoek.

1.1 Begrip: (anti)-burgerlijkheid

In het algemeen geldt dat de twintigste-eeuwse connotaties rondom het begrip “burgerlijkheid” gevormd zijn in de negentiende eeuw. “[D]e negentiende-eeuwse waardeschaal [is] ons beeld van burgerlijkheid [...] gaan bepalen” (Aerts en Te Velde 16). De term burgerlijkheid heeft een pejoratieve klank gekregen. Deze kwam te staan voor middelmatigheid, passiviteit en hypocrisie. Dit discursieve burgerschap staat centraal in dit onderzoek.

De negentiende eeuw wordt gezien als het hoogtij van de burgerlijke cultuur in Nederland. In deze eeuw kreeg de burger veel macht. De industriële revolutie resulteerde in het kapitalisme, waardoor de gegoede burger in hoog aanzien stond en economische, politieke en culturele macht kreeg. Het burgerschap kreeg daarmee de betekenis van een sociale klasse, de

(hogere) middenstand. Burgerlijke waarden als vrijheid, fatsoenlijkheid, nuttigheid en eerlijkheid stonden hoog aangeschreven.

Er ontstond echter in deze tijd ook een tegenreactie, in eerste instantie voornamelijk tegen de economische macht van de burger. Matei Calinescu beschrijft in zijn boek *Five Faces of Modernity* de – volgens hem – onomkeerbare splitsing tussen de moderne tijd en de moderniteit (in het Engels beide “modernity”): “The Bourgeois Idea of Modernity” en “The Aesthetic Modernity”. Onder de eerste verstaat hij de moderne tijd, een periode in de geschiedenis van het Westen, die hij plaatst vanaf 1800, met de opkomst van de romantiek in de kunst. Hij koppelt deze aan de industriële revolutie en het daaruit voortvloeiende kapitalisme. De tweede moderniteit noemt hij de “aesthetic modernity”, waarin de romantische kunstenaars zich verzetten tegen de burgerlijke omarming van vooruitgang, efficiëntie en nuttigheidsdenken. Calinescu legt uit dat deze twee “modernities” naast elkaar bestonden in een dialectische relatie (5).

Het voorgaande lijkt te impliceren dat de positieve waardering van burgerlijke waarden vanaf het begin van de negentiende eeuw volledig bij de burger lag en de aversie ertegen bij de kunstenaar. Dit ligt iets genuanceerder. De waardering van burgerlijke moraal heeft door de tijd heen een golfbeweging gemaakt, zowel bij de burger, waarmee ik in deze context de sociale (hogere) middenklasse bedoel, als bij de kunstenaar. Zoals hierboven genoemd, verbond Calinescu de notie van “the aesthetic modernity” aan de gecanoniseerde romantische kunstopvatting. Remieg Aerts zegt hierover in zijn essay “De erenaam van burger: geschiedenis van een teloorgang”: “Kunstenaars en intellectuelen [...] vormden een getalsmatig kleine groep taalgebruikers – maar tevens de meest gearticuleerde. Ook deze betrekkelijk kleine groep kon tamelijk veel invloed uitoefenen” (Aerts 336). Ook in de groep kunstenaars bevinden zich mensen die burgerlijke waarden aanhangen, maar die zijn over het algemeen niet in de literaire canon terecht gekomen.

We hebben dus te maken met twee lijnen van ontwikkeling: de waardering van burgerlijkheid in de burgerlijke samenleving en die in de wereld van de kunst. Deze twee lijnen laten niet dezelfde ontwikkeling zien, maar hadden wel invloed op elkaar en kunnen dus ook niet gezien worden als tegengesteld. Kunstenaars (ik beperk me hier tot de literaire kunstenaars) hadden niet allemaal een enorme afkeer van burgerlijke waarden. In het midden van de negentiende eeuw bijvoorbeeld, produceerden zogenaamde domineedichters literatuur binnen de Biedermeier levenshouding, die het accent legde op eenvoud, degelijkheid, huiselijkheid en stichtelijkheid. (Van Boven en Kemperink 39-40).

Een gegenderde afkeer van burgerlijkheid

Tijdens het Interbellum werden romans geschreven door vrouwen, met vaak vrouwelijke hoofdpersonages, die zich afspeelden in de huiselijke omgeving. In deze periode keek een grote groep mannelijke schrijvers neer op de “damesroman” (Van Boven 134). Zij waren van mening dat dit genre niet behoorde tot de hoge kunst. Dit laatste betekent dat er, behalve burgerlijkheid, nog een kwestie om de hoek komt kijken: die van gender. Dit lijkt een afzonderlijke invalshoek, maar voor dit onderzoek is deze van belang, omdat burgerlijkheid en huiselijkheid lange tijd onlosmakelijk met elkaar verbonden werden geacht. Vrouwelijke auteurs bevonden zich daarom in een patstelling: enerzijds werd van hen verwacht, op basis van gegenderde ideeën, dat zij zich vooral niet teveel in het publieke domein zouden begeven. Vrouwen behoorden in het huiselijke domein. Anderzijds werden romans waarin het huiselijk leven centraal stond als ‘burgerlijk’ en ‘suf’, aan de ondergrens van de literatuur geplaatst (Van Boven 134-135).

Burgerlijkheid in de jaren zestig en zeventig

In de jaren zestig van de vorige eeuw kwam er een revolutionaire omslag in de burgerlijke cultuur. De tweede emancipatiegolf, de verzorgingsstaat en de seksuele revolutie maakten een einde aan de dominantie van burgerlijke waarden in Nederland, althans in de negentiende-

eeuwse betekenis. Niet alleen kunstenaars, maar ook burgers keerden zich af tegen het conformisme en de tradities van eerdere generaties. Nog steeds waren de kunstenaars radicaler dan de gewone burger, maar ook in het dagelijks leven werden oude waarden overboord gegooid en heilige huisjes omver getrapt. Aerts en te Velde reppen in hun epiloog bij *De stijl van de burger* van “de teloorgang van de burgerlijke cultuur in de jaren zestig” (7).

Bovengenoemde omslag in de burgerlijke cultuur in de jaren zestig houdt overigens niet in dat Nederland vanaf dat moment niet meer burgerlijk was. Aerts en Te Velde stellen dan ook in *De stijl van de burger*:

Het is niet verstandig de burgerlijke cultuur te bestuderen als een verschijnsel dat over pieken en door dalen gaat en ondertussen in essentie gelijk blijft. Men doet er beter aan de eigen aard van iedere periode uit te laten komen door de veranderende vormen van de burgerlijke cultuur te bestuderen (15-16).

De schrijvers erkennen hier zelf dus ook dat er niet zozeer een complete teloorgang heeft plaatsgevonden van de burgerlijke cultuur, maar dat deze een andere vorm aan kan nemen, zelfs een waar anti-burgerlijkheid een onderdeel van uit kan maken. In een kritische reactie op het werk van Aerts en Te Velde schrijft Goffe Jensma: “Pas wanneer men een geschiedenis van concepten confronteert met de sociale werkelijkheid waarbinnen ze functioneren, kunnen ze diepte en betekenis krijgen” (132). Niet alleen de waardering van burgerlijkheid is aan verandering onderhevig, maar ook de context waarin het begrip betekenis krijgt.

Tijdens de tweede helft van de vorige eeuw, meer bepaald vanaf de jaren 1960 en '70, begonnen de vergeten groepen uit de marges van de absolute literaire canon zich echter te roeren. Er kwam verzet tegen het overwicht van de dode blanke Europese mannen vanuit feministische en postkoloniale hoek, alsook

vanuit de hoek van de kinder- en jeugdliteratuur. Leden van deze geledingen traden als één blok naar voor om de belangen van hun groep te verdedigen. Ze waren minder individugericht dan de voorstanders van de absolute canon en streefden evenwaardigheid na. Onder impuls van de inspanningen voor democratisering die zij leverden, ontwikkelde zich, in plaats van één enkele, absolute canon, een pluralistische verzameling van canons van verschillende groepen die de ene absolute canon langzaam maar zeker zou gaan aanvullen (Van den Bossche 2-3).

De negatieve status van vrouwelijke schrijvers werd kritisch bevraagd in de jaren zestig en zeventig. Daardoor kwam ook ouder, vergeten werk weer in de belangstelling te staan.

1.2. Ruimte en burgerlijkheid

Het is van belang op te merken dat er geen inherente relatie bestaat tussen ruimte en burgerlijkheid. Een huis is niet per definitie burgerlijk. Het gaat hier dus om een culturele connotatie. Toen vanaf de Tachtigers de afkeer van het burgerlijke een vlucht nam, kwam de huiselijke omgeving met al zijn dagelijkse beslommeringen te staan voor burgerlijke middelmatigheid. Zo kreeg de ruimte, het “Hollands binnenhuisje” (Van Boven 74), een semantische relatie met burgerlijkheid binnen de literatuur.

Deze semantische relatie ga ik onderzoeken in het werk van Mary Dorna en in de recensies van haar werk. Ik maak hierbij gebruik van *Literair mechaniek* (2013). In dit handboek wordt uitgelegd dat ruimte in literatuur verschillende functies kan hebben, deze kan bijvoorbeeld dienen als decor, als nadere karakterisering van een personage, of in dienst staan van de compositie, waarbij de ruimte de actie van het verhaal mogelijk maakt. Bovendien kan ruimte een symbolische betekenis hebben, wat bij de semantische relatie tussen burgerlijkheid en ruimte het geval is. Van Boven en Dorleijn spreken dan over een belangenruimte. In

Literair mechaniek wordt het voorbeeld gebruikt van de semantische relatie tussen huiselijkheid en vrouwelijkheid:

In romans van schrijfster uit het begin van de twintigste eeuw speelt de ‘huiskamer’ vaak een centrale rol. Die typeert het vrouwelijke personage, maar geeft ook uitdrukking aan de thematiek (Van Boven en Dorleijn 328).

1.3 Receptieonderzoek

Receptie-esthetica is een literatuurwetenschappelijke benadering die eind jaren zestig werd geïntroduceerd door Hans Robert Jauss en Wolfgang Iser van de Konstanzer Schule. Deze discipline houdt in het kort in dat er wordt gekeken naar de ontvangst – of receptie – van de literatuur door de lezer/criticus, in de zin van hoe de lezer het werk begrijpt en waardeert. Deze discipline is van belang, omdat deze een beeld geeft van het normenpatroon, ofwel de verwachtingshorizon van de lezer in bepaalde tijdsperioden.

In deze theorie zijn opvattingen over literatuur in een bepaalde periode en de manier waarop deze werden verwerkt in kritiek onderwerp van onderzoek. Om te voorkomen dat het hedendaagse denken over literatuur en de vooroordelen van de onderzoeker de basis worden van dit soort onderzoek, heeft H.T. Boonstra een model opgesteld om de argumenten voor literaire waardeoordelen te categoriseren. Zij onderscheidt hierbij vijf categorieën met subcategorieën.

1. Argumenten waarbij het literaire werk wordt beoordeeld in relatie tot de (waarneembare en ideale) werkelijkheid.
 - a. Het afspiegelingsargument
 - b. Het abstraheringsargument
 - c. Het engagementargument

- d. Het morele argument
2. Argumenten waarbij het literaire werk wordt beoordeeld in relatie tot de auteur.
 - a. Het expressieve argument
 - b. Het intentionele argument
 - c. Het argument van auteurspoëtica
3. Argumenten waarbij het literaire werk wordt beoordeeld als autonoom werk.
 - a. Het compositorische argument
 - b. Het stilistische argument
4. Argumenten waarbij het literaire werk wordt beoordeeld in relatie tot de lezer.
 - a. Het emotionele argument
 - b. Het identificatieargument
 - c. Het didactische argument
5. Argumenten waarbij het literaire werk wordt beoordeeld in relatie tot andere literaire werken.
 - a. Het originaliteitsargument
 - b. Het traditieargument
 - c. Het relativiteitsargument (Boonstra, 245)

Het feit dat het werk van Dorna in de vergetelheid raakte, maakt dat er een duidelijke scheidslijn te trekken is tussen de receptie in de twee respectievelijke periodes. Zo wil ik een beeld schetsen van de veranderende maatschappelijke betekenis en waarde van literatuur in verschillende cultuurhistorische tijdvakken.

Ik heb voor dit onderzoek geprobeerd de receptiegeschiedenis zo volledig mogelijk in kaart te brengen. Ik heb hiervoor gebruik gemaakt van de websites www.literom.nbdbibliion.nl, een website van Bibliion met ca. 65.000 full-text recensies van voornamelijk Nederlandstalige romans vanaf 1900 en www.delfer.nl. Ik heb recensies verzameld van Dorna's bundels. Over

de aparte, ongebundelde verhalen die tussen 1926 en 1933 in verschillende kranten zijn verschenen, heb ik geen recensies kunnen vinden, al worden enkele van deze verhalen wel apart besproken in recensies van een bundel waarin ze zijn opgenomen. Het is niet in alle recensies duidelijk welke bundel wordt gerecenseerd. Soms worden meerdere bundels genoemd, soms verhalen die in meerdere bundels voorkomen. De recensies die ik heb gevonden via Delpher.nl en Literom.nl, zijn integraal opgenomen als bijlage 2 bij dit eindwerkstuk.

Hoofdstuk 2 Mary Dorna's werk en de representatie van burgerlijkheid

In dit hoofdstuk leg ik uit hoe het werk van Dorna is opgebouwd en geef ik enkele biografische feiten, die relevant zijn voor het oeuvre. Vervolgens ga ik in op de semantische relatie tussen ruimte en (anti-)burgerlijkheid. Zoals gesteld in 1.2, speelt ruimte een duidelijke semantische rol in Nederlandse literatuur als representatie van burgerlijkheid. Nederlandse burgerlijkheid heeft de connotatie van huislijkheid, maar ook van meer perifere ruimtelijke elementen als spruitjeslucht en kopjes thee.

2.1 Opbouw oeuvre

Mary Dorna begon haar schrijverscarrière onder de naam Mary Wille in 1926 met het schrijven van cursiefjes, een vorm van journalistieke literatuur min of meer te vergelijken met de hedendaagse column. Haar korte verhalen verschenen in kranten en tijdschriften als *Het Vaderland*, *Het Volk* en *de Groene Amsterdammer*. Het waren verhalende en beschouwende stukjes over gebeurtenissen uit het dagelijks leven, die met humor werden beschreven. De verhalen hebben allemaal een ik-verteller en zijn sterk autobiografisch, al vertelde de schrijfster dat ze de gebeurtenissen niet allemaal zelf heeft meegemaakt, ze heeft ook verhalen van anderen verwerkt. “Al mijn verhalen berusten op beleefde werkelijkheid. Ze zijn waargebeurd. Ik behoor niet tot diegenen die iets kunnen verzinnen.” (Het Parool, 28 november 1967)” (Van Helmond 8).

Circa 85 van de 160 verhalen die Dorna schreef, zijn gebundeld. Tijdens haar leven verschenen de bundels *Wanordelijkheden rondom een lastig kind* (1933), *Onmaatschappelijke voorkeur* (1938), *Vingeroefeningen* (1940), *Laten we vader eruit gooien* (1967), *Een heer om port mee te drinken* (1968), *Trammelant met de familie* (1969) en *De wereld van Mary Dorna* (1970). In 1977 verscheen in de reeks *De Engelbewaarder* een biografie van Mary Dorna, samengesteld

door Toke van Helmond, en in 1984 werd nog een bundel *Huil niet voor de tijd gekomen is* uitgegeven.

Veel verhalen zijn in meerdere bundels opgenomen. Voor een compleet overzicht van uitgaven en de verhalen die hierin zijn opgenomen, verwijs ik hierbij naar bijlage 1 bij dit eindwerkstuk.

De reden waarom in een bundel voor bepaalde verhalen is gekozen, is niet altijd duidelijk. In de bundel *Wanordelijkheden rondom een lastig kind* (1933) zijn alleen verhalen opgenomen waarin de ik-verteller een kind is. In de overige bundels staan ook verhalen over Mary als volwassene. Veel verhalen komen in twee of meer bundels voor, terwijl ongeveer de helft van de verhalen die Mary Dorna schreef, in geen enkele bundel zijn opgenomen.

De korte verhalen hebben geen pointe, het zijn beschouwingen van het dagelijks leven en hebben geen ontknoping of clou (Van Helmond 163). Ze beginnen in medias res en eindigen daar.

Dorna groeide zelf op in een milieu van welgestelde joodse middenstanders; haar vader was grossier in zijden stoffen en had een eigen zaak in Amsterdam. Bovendien was hij al 47 toen Mary geboren werd. Mede door dit grote leeftijdsverschil bestond er een generatieconflict tussen Mary en haar vader. Ongeveer een derde van Dorna's verhalen gaat over haar jeugd en dan met name over de verstikkende burgerlijkheid van het huiselijke leven en de moeizame relatie met haar vader. Ze schreef ook verhalen over haar leven als volwassene in Duitsland, Amsterdam en Argentinië.

2.2 De semantische relatie tussen ruimte en (anti-)burgerlijkheid

Zoals eerder genoemd, de ruimte binnenshuis heeft geen inherente relatie met burgerlijkheid, maar wel een connotatieve. In de verhalen van Mary Dorna wordt de huiselijke ruimte geassocieerd met burgerlijkheid en bekrompenheid. Buiten regent en waait het en wonen onmaatschappelijke lieden die rondtrekken in woonwagens, binnen is warme gezelligheid en

ben je met gelijkgestemden veilig bij elkaar. Ruimte krijgt hier dus een semantische relatie met de (al dan niet burgerlijke) normen en waarden.

In een derde van de verhalen is de ik-verteller een jong meisje. Een groot deel van deze teksten zijn gesitueerd in een huiselijke omgeving. De verhalen zijn anekdotisch en beschrijven de moeizame relatie van de ik-verteller met burgerlijke volwassenen, en dan met name haar vader. Dat wordt vooral duidelijk in het verhaal “Beleefd verzoek”, dat is opgenomen in de bundels *Vingeroefeningen* (1940), *Laten we vader eruit gooien* (1967) - die zijn titel dankt aan dit verhaal - en *Huil niet voor de tijd gekomen is* (1984).

In geen enkel opzicht had ik het ooit mijn vader naar de zin kunnen maken; ik behoorde niet tot het soort kinderen dat hij mocht, innerlijk en uiterlijk niet. Hij hield van rustige, gematigde kinderen en mensen met ernstige en behoorlijke gezichten en kapsels, kinderen die het tot iets zouden brengen en mensen die het tot iets gebracht hadden in de maatschappij (Dorna 5).

Hiermee is de toon gezet. Vader is een man met burgerlijke waarden, de ik-verteller is een kind dat zich niet wil conformeren. In de verhalen van Dorna wordt vaak de botsing tussen de ik-figuur en de rest van haar familie beschreven. Nette mensen, die zich fatsoenlijk gedragen, tegenover een onmaatschappelijk kind. Dat kind verzucht dan ook:

Hij kon me met zulk een koude en misprijzende blik aankijken, vooral bij de woeste huilbuien, dat ik me tot een niets voelde ineenschrompelen en uit armzalige reactie tot de ergste brutaliteiten overging, die het hele gezin met afgrijzen als een soort heiligschennende en revolutionaire taal aanhoorde: ‘Laten we die vent er toch uitgooien,’ stelde ik brullende mijn kleine bevende moeder voor, ‘hij vindt het toch niks prettig bij ons en laten we gezellig kamers gaan

verhuren zoals bij Jopie Kuyl, daar hebben ze altijd plezier en de heren brengen van alles mee voor Jopie's moeder en zij heeft een vader, nou, die heeft pret voor tien, als hij zijn borreltje maar heeft' (Dorna 5).

De ik-verteller, een kind, doet het zeer revolutionaire voorstel haar vader het huis uit te zetten en kamers te gaan verhuren. Dat laatste was een teken van armoede, maar de ik-verteller stelt het voor als een feest. Bij haar vriendin verhuren ze ook kamers en daar heeft iedereen plezier.

In contrast hiermee staan de verhalen die zich afspelen op niet-burgerlijke plaatsen als de kermis en de markt. Dorna toont in haar verhalen een duidelijke voorkeur voor deze laatste locaties. De toon in deze verhalen is dan ook veel positiever. In het verhaal "voorjaarskermis" uit *Laten we vader eruit gooien* (1967) beschrijft ze het kleine kermisje in de buurt:

[...] de muziek, de serpentines, de onvergetelijke draaimolengeur, alle dieren en de met rood pluche beklede schommels erbij. Men beleeft maar enkele ogenblikken van hoogste glorie in zijn leven – sommige mensen moeten er beroemd voor zijn, andere dronken, en enkele verliefd (Dorna 66).

De ik-verteller beschrijft hier niet alleen wat ze ziet, maar tevens het geluid, de geur en de beweging van de draaimolen. Op deze plaats leef je volledig, al je zintuigen worden geprikkeld. Rede en matiging beperken je, overgave aan emotie laat je leven. In het verhaal "Kinderlijk avontuur" (*Voorwaarts: sociaal democratisch dagblad*, 7 oktober 1926), dat Dorna schreef toen ze nog onder de naam Mary Wille publiceerde en dat overigens in geen enkele bundel is opgenomen, voelt de ik-verteller zich aangetrokken tot zigeuners die door de brave burgers niet geduld worden in hun 'eerbare veste', omdat ze als 'twijfelachtige buiten de maatschappij staande gezellen' gezien worden (Wille).

In het verhaal “Het roze geheim” opgenomen in de bundels *Onmaatschappelijke voorkeur* (1938), *Laten we vader eruit gooien* (1967) en *Huil niet voor de tijd gekomen is* (1984), wordt de jonge Mary door de huismeid Da meegenomen naar de rosse buurt, waar Da’s zus achter de ramen werkt. Deze ruimte vindt Mary enorm interessant; de roze lampen en de dames in ‘feestkledij’. Het anti-burgerlijke krijgt hier weer de connotatie van feestelijk. Ze krijgt er alcohol te drinken en moet zweren niets van dit alles aan haar ouders te vertellen. Als ze weer naar huis moet, zitten haar ouders in de huiskamer. Het kind denkt: “[W]at hebben ze weinig leven en zonde en helemaal geen geheimen” (Dorna 47).

Onmaatschappelijke lieden als zigeuners, prostituees en marktlui gaan vrij met iedereen om, terwijl de brave burgers zich afschermen van iedereen die niet volgens hun waarden leeft. De burgers sluiten zich op in hun huizen, veilig weg van iedereen die anders is, en er worden verhalen verteld over die anderen die gebaseerd zijn op angst en niet op feiten.

Het hoofdthema waren de gestolen kinderen, wien de ledenmaten werden “uitgerekt” omdat ze als koorddanser of slangenmensch voor de Zigeuners geld moesten verdienen. (De brave achterhoekse lieden dachten er wel niet aan, dat de Zigeuners zelf genoeg kinderen bezaten, om heele circussen mede gelukkig te maken) (Wille).

Mary Dorna leidde als volwassene geen doorsnee, huislijk leven. Ze was drie keer getrouwd en woonde een tijd in Duitsland, waar ze als schildersmodel werkte, en in Argentinië. Over Argentinië schrijft ze in de verhalen “Onderweg”, “Vertrek” en “De kist uit Rio”, die zijn opgenomen in de biografie *Mary Dorna 1891-1971* (1977), samengesteld door Toke van Helmond. Hoewel de ik-verteller het land en zijn inwoners prachtig vindt, mist ze toch haar thuis. Ondanks haar vrijheidsdrang en afkeer van de burgerlijke omgeving waarin zij opgroeide, valt er een zekere teleurstelling in haar te bespeuren. Dat heeft te maken met haar teleurstellende

huwelijk met de Engelsman Felix Gabriel Bowers. De moeizame relatie die ze als kind had met haar vader heeft plaatsgemaakt voor een moeizame relatie met haar echtgenoot. Haar thuis, het burgerlijke Nederland, heeft voor haar nu toch de connotatie van vertrouwdheid en geborgenheid. In “Onderweg” schrijft ze:

Het schip bracht haar verder, steeds maar verder van alles, wat zij reeds als lang geleden beschouwde: thuis, vertrouwdheid, kindsheid. Als een wet voelde zijn het grote schip, dat streng en precies op tijd havens aandeed en weer verliet – vertrok naar de Zuidelijke en vreemde landen, die zij zo verlangd had te zien in kinderlijke avontuurlijkheid (Van Helmond 105).

De verteller reflecteert op haar naïeve ideeën over vrijheid en geluk en noemt het “kinderlijke avontuurlijkheid” die haar deed verlangen naar verre oorden. Hier lijkt ze terug te verlangen naar haar burgerlijke leven. Op dit moment verlangt ze terug naar de huiselijkheid, of ten minste in Virginia Woolfs woorden: *a room of her own*. “Hoe goed zal een kleine, stille kamer zijn, waar je alleen in kunt zitten, een heel gewone kamer slechts, ergens bij vriendelijke, welwillende mensen” (Van Helmond 107). In het verhaal “Tussen drie en vijf” uit de bundel *Huil niet voor de tijd gekomen is* (1984) en dat ook is opgenomen in haar biografie, beschrijft ze dat als ze inderdaad deze kleine, stille kamer in Amsterdam huurt, ze zich opnieuw afzet tegen de burgerlijke waarden, zoals die van haar burens, die zij nu zelfs haar vijanden noemt.

‘Men’ hoorde aan zo’n uitnodiging van nieuwe burens gehoor te geven. ‘Men’ belde dus tussen drie en vijf aan en merkte reeds in de gang, dat alle verschrikkelijke voorgevoelens bewaarheid zouden worden. Want aan de uit sierlijk bamboe vervaardigde kapstok hingen alreeds het lichtbeige overjasje van het dikke beursmeneertje, de plechtige hoge hoed van de ex-politie-inspecteur,

hingen de zware met bont bezette mantels de mevrouwen uit het straatje. En plotseling – o, ik herhaal de zin graag met klemtoon – plotseling zat ik temidden van mijn vijanden (Van Helmond 110).

De burgermannen en -vrouwen dragen pompeuze kleding, om te laten zien dat ze van goede klasse zijn. De ik-verteller ziet alleen de bekrompenheid van het ‘beursmeneertje’ en de ‘mevrouwen uit het straatje’. Ze houden zich aan de geldende regel dat je een nieuwe buurvrouw uitnodigt op de thee. Hoewel de ik-verteller de mensen en de gelegenheid verschrikkelijk vindt, speelt ze het spel mee en neemt een kop thee aan, terwijl ze liever een whisky-soda zou drinken.

Concluderend kan worden opgemerkt dat de verhalen van Dorna wel en niet voldoen aan de toenmalige verwachtingen het genre van de ‘damesroman’. De gebeurtenissen in de verhalen spelen zich voornamelijk af in huiselijke kring en de hoofdpersoon is een vrouw, die reflecteert op haar positie in de maatschappij. Aan de andere kant voldoen haar (soms cynische) humor en verhalen over verre oorden niet aan de verwachtingshorizon van de lezer binnen het genre damesroman. Over de receptie van Dorna’s werk door de jaren heen gaat het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3 De receptie van Mary Dorna's werk in diachroon perspectief

3.1 Receptie in de jaren dertig

De recensies die in de jaren dertig verschenen over Dorna's werk, zijn deels positief en deels negatief. De invloedrijke criticus V. E. van Vriesland schreef lovende kritieken over de drie eerste bundels van Dorna in *de Groene Amsterdammer*. Dit is opvallend, want uit het onderzoek van Erica van Boven naar vrouwenromans blijkt dat hij een van de literatuurcritici was die een negatieve houding aannamen over de zogenaamde 'damesromans'. "[...] Van Vriesland acht het typerend voor schrijfsters dat ze zijn blijven steken in de fase van minitieuze [sic] werkelijkheidsbeschrijving. [...] 'De romancières in ons land [zijn] nooit [...] uitgekomen boven het onvolprezen, eenigzins benepen genre der analytische detailbeschrijving van milieu, sfeer en stemming van het Hollandse binnenhuisje en deszelfs huwelijks- en gezinsleven'" (Van Boven 74). Over Dorna's werk was hij echter zeer te spreken. Hij beschrijft Dorna als een natuurtalent, een geboren vertelster met het vermogen scherp waar te nemen. "Het leven moge hier meer in het vluchtig oogenblik dan in de diepte betrappt zijn, men vindt hier de lichte en toch vlijmscherpe raakheid-in-kort-bestek terug" (*De Groene Amsterdammer*, 10-12-1938). Hij beschrijft Dorna's werk in deze recensie als "lief, hartelijk en verteederend", wat het werk toch ook weer vrouwelijker en minderwaardiger maakt, een patroon dat ook in de overige recensies van het interbellum duidelijk terugkomt.

Morele, auteurs- en lezersargumenten

In het corpus van recensies uit de jaren van het interbellum valt op dat, de woorden "bitter" en "zuur" vaak vallen, hoewel de recensies over het algemeen positief zijn. Deze bitterheid en zuurheid wordt toegeschreven aan Mary Dorna als persoon. Dit is een intentioneel argument in relatie tot de auteur uit het model van Boonstra. Tegelijkertijd wordt hier ook een emotioneel argument gebruikt in relatie tot de lezer. De lezer zal aan het lezen van de verhalen een zure

smaak overhouden. Het morele argument in relatie tot de (ideale) werkelijkheid, dat Mary Dorna als vrouw deze verbittering dient te overwinnen, wordt ook verschillende keren gebruikt.

Enkele voorbeelden: een anonieme criticus *de Nieuwe Rotterdamse Courant* zegt over *Wanordelijkheden rondom een lastig kind* (1933) “deze roman is zuur” en noemt “de ietwat verbitterde geesteshouding van de schrijfster” die op de lezer “verkillend” zal werken en geen “aantrekkingskracht” zal uitoefenen. Toch prijst de recensent het werk aan, omdat de bitterheid overwonnen is met kinderlijke humor: “met de dappere wijsheid van den humor wordt het verdriet overwonnen door het, overal kinderlijk blijvend, inzicht in de lachwekkendheid van de menschen en toestand (...)” (*Nieuwe Rotterdamse Courant*, 10-06-1933).

De anti-burgerlijkheid in Dorna’s werk leidt ook tot moralisme. Zo stelt een recensent, alleen genoemd als A.S., in een kritiek die de veelzeggende titel “Merkwaardige schetsen: Een bitter boek van Mary Dorna” meekreeg:

De bange vlucht voor de gemeenschap der mensen leidt tot bitterheid en onredelijkheid; een levenshouding die afwijzend staat tegen de vreugden en zorgen der gewone “lieden” wordt licht krampachtig en overspannen (*Het Volk*, 10-01-1939).

[...] [M]et al de onredelijkheid [en] krampachtigheid [...] heeft Mary Dorna toch een boek geschreven, dat steil uitstijgt boven het gemiddelde (*Het Volk*, 10-01-1939).

Ondanks de positieve kritiek, geeft het woord “toch” aan dat de recensent van mening is dat het boek lof verdient, *ondanks* de onredelijkheid en bitterheid. Hij spoort Dorna in directe bewoording aan dit in haar volgende boek achterwege te laten.

Van *Vingeroefeningen* (1940) heb ik slechts twee recensies kunnen vinden. Een van de recensenten, waarvan slechts de initialen v. E. worden genoemd, slaat een belerende toon aan: “Het eene is een beetje sentimenteel en het andere een beetje naar den zuren kant, maar alles bij elkaar is het een welk aardig boekje, geschikt om iemand op een brommerigen avond in een ietwat mildere stemming te brengen” (*De Tijd*, 03-12-1940). Een aardig boekje, maar te sentimenteel en zuur. Dit emotionele argument richt zich wederom op hoe de lezer de inhoud van de verhalen zal waarderen.

Een naamloze recensent anticipeert op de reacties van het leespubliek door te stellen dat er zeker een groep mensen zal zijn die het boek *Onmaatschappelijke voorkeur* (1938) niet kunnen waarderen, ondanks het feit dat Freud heeft gesteld dat het afreageren van onlustgevoelens juist het doel is van kunst.

Er is een soort literatuur dat kennelijk geschreven is, omdat de schrijver zich ontlasten wilde van wat hem in de wereld [...] bezwaarde. Een dergelijk afreageren van onlustgevoelens mag, volgens Freud, het eigenlijk doel van alle kunst zijn, velen achten het kiescher als men die bedoeling dan maar wat achteraf houdt. Diegenen zullen Mary Dorna's *Onmaatschappelijke voorkeur* niet kunnen waardeeren (*Soerabaijasch Handelsblad*, 28-01-1939).

Dit argument is tweeledig. De criticus gebruikt een intentioneel argument door de bedoeling van de auteur te noemen, maar koppelt dit impliciet aan een moreel argument door te stellen dat veel mensen het fatsoenlijker zouden vinden als deze bedoeling niet zo duidelijk wordt geëtaled. De morele inhoud van de verhalen blijft dus ook hier punt van kritiek.

Enkele recensenten lezen de verhalen van Dorna over haar kindertijd als een waarschuwing voor opvoeders. Zo stelt A. Huizinga-Sannes dat er in de verhalen ‘aldoor een bittere klank’ te horen is. Mary Dorna zou in haar “karakterontwikkeling geschaad” zijn door

“gebrek aan inzicht van de ouders” (*De proletarische vrouw: blad voor arbeidsters en arbeidstersvrouwen*, 16-08-1933). De enige volledig negatieve recensie werd geschreven door Jan Boer, waarin hij het kind uit de verhalen een ‘mooi product voor een zenuwarts’ noemt (*De Bode: Orgaan van den Bond van Nederlandse Onderwijzers*, 08-09-1933).

Het werk in relatie tot andere auteurs

Mary Dorna wordt regelmatig vergeleken met andere auteurs. Opvallend is dat ze bijna uitsluitend met schrijvers van een voorgaande generatie wordt vergeleken: met Carry van Bruggen, Nescio, Aart van der Leeuw, Jac. Van Looij en Herman Heijermans. Dorna’s werk wordt door Anton van Duinkerken vergeleken met dat van Hildebrand (een pseudoniem van Nicolaas Beets) en dan in het bijzonder *Camera Obscura*, waarin types en gebeurtenissen uit de Nederlandse maatschappij met humor worden neergezet. Dit werk is van 1839, de recensie van 1939. Dorna’s werk wordt dus vergeleken met werk van een eeuw oud, uit een tijd die door kunstenaars van Dorna’s generatie met minachting werd beschouwd. Van Duikerken maakt daarbij wel duidelijk dat de verhalen van Dorna niet van dezelfde kwaliteit zijn als die van Hildebrand, omdat de structuur en uitgewerkte intrige missen (*De Tijd*, 16-03-1939).

Ook Kees van Bruggen vergelijkt Dorna met Hildebrand. In zijn kritiek stelt hij bovendien dat het bohème-leven inmiddels wel een ‘platgetreden pad’ is, maar dat Dorna er toch een eigen weg in weet te vinden (*Nieuwe Rotterdamse Courant*, 06-04-1939).

Het werk als autonoom literair werk

Bijna alle recensenten zijn positief over Dorna’s stijl. De compositie van het werk wordt echter vaak negatief beoordeeld. De verhalen zijn schetsen en structuur ontbreekt. Dorna heeft zeker talent, maar dat komt niet helemaal uit de verf. Een onbekende recensent van de *Provinciale Overijsselse en Zwolsche Courant* bijvoorbeeld, is positief over de inhoud van de verhalen, maar vindt deze te schetsmatig.

Fragmentair is dit alles wel [...], maar toch [...] van een gevoeligheid, die het op een hoger plan zet, en die doet vergeten, dat dit alles niet uitgewerkt is, schetsmatig gebleven. Men zou dit talent graag eens met groter werk aan den arbeid zien gaan (*Provinciale Overijsselse en Zwolsche Courant*, 09-12-1940).

De compositorische argumenten worden ook weer gelinkt aan een oordeel over de auteur zelf.

Typerend is de kritiek van C.S. Crone in *De Nieuwe Eeuw*:

Het valt niet te ontkennen, dat dit soort literatuur slechts geringe eischen stelt aan het compositievermogen van den schrijver. Maar doordat dit niet zoozeer aan interne wetten gebonden prozagenre anderzijds meer aan de door ieder waarneembare realiteit appelleert, loopt de auteur ook gauw gevaar zichzelf geestelijk in zijn hemd te zetten (*De Nieuwe Eeuw*, 27-07-1939).

Kritiek op de compositie loopt zo over in een moreel oordeel over de auteur zelf. Hij geeft dan ook toe dat zijn persoonlijke voorkeur niet naar het onmaatschappelijke uitgaat. In deze recensie komt ook het genderspect om de hoek kijken als hij Dorna vergelijkt met Carry Bruggen:

Maar afgezien van dit verschil in gezichtshoek vindt men bij beide schrijfsters die verfijnde herinneringssfeer, welke ik bij uitstek vrouwelijk zou willen noemen. [...] [N]iet te loochenen is het feit, dat de blagueur, die vereischt wordt om tegen de armoede van het vie-de-bohème bestand te zijn, vrouwelijk verfijnde gevoelens in verdrukking brengt. Maken die zich toch vrij, dan is er dadelijk overcompensatie, m.a.w. sentimentaliteit (*De Nieuwe Eeuw*, 27-07-1939).

Vrouwen kunnen dus nooit echt een “vie-de-bohème” leiden, want zij hebben per definitie “verfijnde gevoelens” die dan onderdrukt worden en als deze gevoelens naar buitenkomen, ontstaat sentiment. Vrouwelijke literatuur is daarom per definitie burgerlijk.

Conclusie

In de kritieken op Mary Dorna's werk in het interbellum spelen morele argumenten een belangrijke rol. Het gaat hierbij om de inhoud van de verhalen en hoe de lezer/criticus zich voelt bij de boodschap ervan. Op één kritiek na zijn alle critici gemengd of volledig positief, maar het feit dat een vrouwelijke auteur antiburgerlijke verhalen schrijft, roept wel een interessante reactie op bij de critici. Ze noemen het werk ‘zuur’ of ‘bitter’, en stellen dat dit ‘overwonnen’ wordt in ‘humor’ of in een ‘verfijnde stijl’. Sommigen zien dit nog steeds als een probleem en nemen aan dat de lezer afknapt op de bitterheid. De gangbare normen en waarden die met name vrouwen werden opgelegd, creëren dus een patstelling: aan de ene kant worden vrouwelijke schrijvers bekritiseerd als ze niet voldoen aan de vrouwelijke verwachtingshorizon, aan de andere kant wordt werk dat als vrouwelijk bestempeld wordt gezien als minderwaardig. Dit is een impasse waaruit geen ontsnappen mogelijk lijkt. De kritiek in de jaren dertig reflecteert deze tegenstrijdigheid. Aan de ene kant wordt Dorna's werk gezien als vrouwelijk, burgerlijk en van geringe literaire waarde, aan de andere kant wordt er kritiek geuit op het maatschappijkritische aspect in haar werk. Dit aspect wordt beschouwd als zuur en bitter en ongepast voor een vrouwelijke schrijver en wordt afgedaan als aardigheidje. Er wordt weinig aandacht besteed aan het werk als autonoom geheel. Moralisme speelt de boventoon: als de criticus het niet eens is met de morele strekking van het werk, wordt het werk als minder waardevol beschouwd.

3.2 Receptie in de jaren zestig en zeventig

In 1967 ontstond er een hernieuwde interesse in Mary Dorna's werk. De aanzet hiervoor kwam van Simon Carmiggelt, die zich schatplichtig verklaarde aan de schrijfster. Er verschenen in de jaren zestig en zeventig vier bundels: *Laten we vader eruit gooien* (1967) (met een voorwoord van Carmiggelt en een verzameling verhalen uit de vorige drie bundels), *Een heer om port mee te drinken* (1968) (met verhalen uit de eerste drie bundels en 8 niet eerder gebundelde verhalen), *Trammelant met de familie* (1969) (met verhalen uit de eerste drie bundels en zes niet eerder gebundelde verhalen) en *De wereld van Mary Dorna* (1970) (met een selectie verhalen uit de hierboven genoemde drie bundels). Nadat er in 1977 (na Dorna's overlijden in 1971) een biografie van haar uit werd gegeven, verscheen er in 1984 nog een laatste bundel *Huil niet voor de tijd gekomen is* (1984) (met verhalen uit voorgaande bundels en twee niet eerder gebundelde verhalen).

Uit de recensies van Mary Dorna's werk in de jaren zestig en zeventig blijkt duidelijk een culturele en maatschappelijke verandering, die een omslag in de waardering van zowel antiburgerlijke waarden als de waardering van vrouwelijk auteurschap met zich meebrengt. Op 14 april 1969 verschijnt een artikel van Hans Redeker in het AD over de man van Mary, Henk Tentink. Het echtpaar Tenkink-Dorna wordt daarin geprezen voor "hun gemeenschappelijke, onvoorwaardelijke en eigenlijk nu zo actuele levenshouding." De bohemien levensvisie is niet langer zuur en bitter, maar kleurrijk en positief. "De wereld zou er met meer Tenkings en Mary Dorna's aanmerkelijk kleurrijker, feestelijker en levenswaardiger uitzien" (Redeker 9). Burgerlijkheid heeft duidelijk afgedaan en onmaatschappelijkheid wordt als positieve eigenschap gezien. De tweede emancipatiegolf heeft als effect dat vrouwelijke schrijvers niet meer afgerekend worden op hun vrouwelijkheid. Bovendien is anti-burgerlijkheid nu ook voor vrouwen een geaccepteerde levensvisie.

Morele, expressieve en lezersargumenten

In de veertien recensies die er zijn verschenen van de bundels *Laten we vader eruit gooien* (1967), *Een heer om port mee te drinken* (1968), *Trammelant met de familie* (1969) en *De wereld van Mary Dorna* (1970), worden de verhalen van Dorna niet een keer zuur of bitter genoemd. In vijf ervan wordt expliciet gesproken over “humor” en in alle recensies wordt de anti-burgerlijke strekking van de verhalen als positief voorgesteld. Morele argumenten worden niet langer in negatieve zin gebruikt door de critici. Bijvoorbeeld: C.J.E. Dineaux schrijft over de ik-verteller als kind in de bundel *Laten we vader eruit gooien* (1967):

Dat ik-meisje heeft de-hemel-zij-dank wilde haren, een verrukkelijke onbevangenheid, levenslust en -durf, fantasie en is van nature een non-conformist. Ze laat zich niet temmen, niet pasklaar maken, niet inlijven bij de keurige opzitters en pootjesgevers (*Het Vrije Volk*, 10-02-1968).

Het lastige kind is verworden tot een heerlijk opstandig kind. Ook Literatuurcriticus I. Sitniakowsky, die zelf wat behoudender lijkt te zijn, ziet het antiburgerlijke aspect toch als iets positiefs in zijn algemene recensie van Dorna's verhalen:

Die aardige opstandigheid, waar we allemaal om moeten lachen zolang het maar niet onze eigen kinderen betreft (*Algemeen Handelsblad*, 14-04-1969).

Henk Romijn Meijer schrijft over het eerdergenoemde verhaal “Het rose geheim”, onder andere uit de bundel *Laten we vader eruit gooien* (1967):

Als er iets is dat in strenge burgerlijkheid gedijt, is het wel het vaste geloof dat leuk aan stiekem gelijk staat (*Het Parool*, 20-03-1971).

Non-conformisme wordt gezien als positieve eigenschap. De inhoud van de verhalen wordt in dit tijdvak unaniem positief beoordeeld. Ook hier wordt de lijn doorgetrokken naar de auteur als persoon. Een onbekende recensent van *Laten we vader eruit gooien* (1967) schrijft in *de Groene Amsterdammer*:

[...][W]at is Mary Dorna voor mens? Het is een mens waarin de levensvoorstellingen nog puur, nog primitief, nog kleurig zijn. [...][A]lleen maar aangevuurd door levenshartstocht, ongeremd van conventie, tegen de draad in van het beheerste, verstilde fatsoen (*De Groene Amsterdammer*, 23-12-1967).

Het oordeel van zuur- en bitterheid is in de jaren zestig en zeventig veranderd in een oordeel van positief beschouwde opstandigheid. Onmaatschappelijkheid is maatschappelijk geworden. Vergelijk alleen maar de titels van de eerste bundel uit het interbellum, *Wanordelijkheden rondom een lastig kind*, met die van de eerste bundel uit de jaren zestig, *Laten we vader eruit gooien*. In de eerste wordt het kind gezien als lastig en onaangepast en in de tweede wordt een rebelse uitspraak van het kind als humoristische opstandigheid gepresenteerd.

De recensenten gaan ervan uit dat de lezer deze tegendraadsheid zal waarderen. Zo noemen verschillende recensenten de herleesbaarheid van haar verhalen. Ze zijn nog steeds actueel genoeg om de lezer aan te spreken. Meer dan dat lijken de verhalen zelfs beter leesbaar in de jaren zestig en zeventig, in ieder geval voor het grotere publiek. De antiburgerlijke levensvisie zorgt voor herkenning in de jaren zestig en zeventig. Clare Lennart verwoordt dit in haar recensie van *Een heer om port mee te drinken* (1968). Het onderstaande citaat is overigens ook afgedrukt op de achterzijde van *Trammelant met de familie* (1969).

De vertelkunst van Mary Dorna blijkt niet in het minst verouderd. Haar lichte toon, haar protesthouding ten opzichte van het maatschappelijk burgerdom, het 'understatement' dat zij zo effectief weet toe te passen spreken de huidige generatie zelfs meer aan dan de vooroorlogse (*Elsevier*, 08-02-1969).

Margaretha Fergusson stelt in haar recensie van *Laten we vader eruit gooien* (1967) dat Dorna zelfs helemaal niet zo anti-burgerlijk is. Ze identificeert zich niet helemaal met de figuren aan de zelfkant van de maatschappij, maar zich er alleen door aangetrokken voelt, en noemt haar een "beschaafde bohémienne" (*Het Vaderland*, 23-02-1968). Pim Lukkenaer stelt dat het in de verhalen van Dorna nergens tot echt engagement komt (*Vrij Nederland*, 19-12-1970).

Het werk in relatie tot andere auteurs

In de jaren zestig en zeventig wordt het werk van Mary Dorna vergeleken met dat van Simon Carmiggelt en Mensje van Keulen. Ook Nescio, Elschot en Carry van Bruggen worden nog genoemd, maar meer omdat eerdere recensenten deze vergelijkingen maakten. Het werk wordt hier duidelijk de twintigste eeuw ingetrokken. Dit in tegenstelling tot het interbellum, toen het de negentiende eeuw in werd geduwd door het te vergelijken met het werk van voorgaande generaties schrijvers. Het werk wordt nu zelfs tijdloos genoemd en Eddy Mielen vraagt zich af wanneer 'herleesbaarheid' nu eens een literair criterium wordt (*NRC Handelsblad*, 11-04-1980).

Het werk als autonoom literair werk

In de jaren dertig is het geen goede aanbeveling voor literatuur dat het de massa aanspreekt, aangezien de hoge kunst en de massa niet samengaan. Realisme behoort tot het oude proza. In de jaren zestig en zeventig is de literatuuropvatting veranderd. Het nieuw realisme staat een kunst voor die directer en letterlijker is. Jonge schrijvers keren zich af van dichterlijke taal.

Mary Dorna schreef haar verhalen in een vrij simpele, directe stijl. Dit sprak duidelijk meer aan in de jaren zestig en zeventig. Clare Lennart bijvoorbeeld, zegt over Dorna's schrijfstijl:

Vóór de tweede wereldoorlog publiceerde de thans bejaarde Mary Dorna een drietal bundeltjes met korte verhalen. Zij weken sterk af van het toen gangbare genre literatuur, dat nogal breedsprakig was, vaak met lange gedetailleerde beschrijvingen (erfenis van de Tachtigers) die het eigenlijke verhaal overwoekerden (*Elsevier*, 08-02-1969).

De compositie en stijl spreken volgens Lennart meer aan in de jaren zestig, omdat de literatuuropvattingen zijn veranderd. C.J.E. Dinaux schijft over de bundel *Laten we vader eruit gooien* (1967):

De vertellingen van Mary Dorna [...] zijn zo door en door kunst, zo vrij van alle literatuurelueur, van esthetische aanstellerij en modernistisch gedoe, dat ik uit onze volwaardige letterkunde maar weinig talenten zou weten die even fris, spontaan en eenvoudig die vete hebben uitgevochten tussen levensvrijheid en maatschappelijke dressuur (*Het Vrije Volk*, 10-02-1968).

Er is ook wel wat kritiek op de structuur van de verhalen van Dorna en het taalgebruik van de teksten, maar deze blijft mild. Alleen “structuurslijpers of zoekers naar symboliek of literaire topoi” zullen er niets mee kunnen (*NRC Handelsblad*, 11-04-1980). In deze recensie wordt de inhoud van de verhalen positief beschouwd, maar wordt gesteld dat ze literaire diepgang missen. Wie hoogdravende symboliek of fijnzinnige structuur zoekt, kan zich beter richten op ander werk. Dit compositorische argument wordt overigens als een terzijde opgemerkt, de recensent spreekt zich voor het overige positief uit.

K. Schippers stelt in zijn recensie van *De wereld van Mary Dorna* (1970) juist dat het werk compositorisch wel sterk is en dat de verhalen “geweldig goed in elkaar” zitten (*Utrechts Nieuwsblad*, 04-06-1970).

Conclusie

Ook in dit tijdvak houden de recensenten zich voor een groot deel bezig met de inhoud van Dorna's werk. De beoordelingscriteria die zij gebruiken vallen grotendeels in Boonstra's categorieën 1 (relatie tot de werkelijkheid) en 4 (relatie tot de lezer). De antiburgerlijke strekking vormt de basis van de morele en identificatieargumenten. Het duidelijkste verschil tussen de kritieken in het interbellum, respectievelijk de jaren zestig en zeventig ligt in de morele argumenten. De antiburgerlijke strekking in Dorna's verhalen wordt in het interbellum negatief bejegend en in de jaren zestig en zeventig positief. Haar opstandigheid wordt gezien als voorbeeld voor de tijdgeest van de jaren zestig en zeventig. Sommige recensenten vinden zelfs dat ze eigenlijk nog te veel vanuit een burgerlijk perspectief schrijft.

Compositorische argumenten blijven min of meer negatief. Dorna's stijl wordt geprezen, in de jaren zestig en zeventig zelfs nog meer door de veranderde literatuuropvatting, maar de structuur is te schetsmatig. Dit idee kantelt in 1970 door K. Schippers, die stelt dat dit maar schijn is en dat de verhalen heel bewust zijn gecomponeerd.

Dorna is zeker niet de enige auteur die pas jaren na het produceren van haar werk een groter leespubliek kreeg. Zelfs Shakespeare's sonnetten kregen pas erkenning ruim anderhalve eeuw nadat ze werden geschreven. Door veranderende literaturopvattingen en ethiek kan een literair werk dat in de vergetelheid is geraakt toch (weer) relevant worden.

Conclusie

Literair werk wordt niet in alle tijden gelijk gewaardeerd. Mary Dorna's verhalen zijn niet opgenomen in de Nederlandse canon, maar helemaal in de vergetelheid zijn ze ook niet geraakt. Uit het voorgaande receptieonderzoek blijkt dat de waardering van deze verhalen in het interbellum verschilt van die in de jaren zestig en zeventig. Hier zijn drie redenen voor aan te wijzen: de veranderde kijk op anti-burgerlijkheid, veranderde kijk op vrouwelijk auteurschap en vrouwelijkheid in het algemeen en een veranderde kijk op literatuur.

Hoewel er ook in het interbellum antiburgerlijke gevoelens waren, werd burgerlijkheid anders beschouwd dan in de jaren zestig en zeventig. In de rebelse jaren zestig en zeventig werd antiburgerlijkheid gezien als positieve eigenschap, ook voor vrouwen. De veranderde moraal gaf een omslag in de waardering van Dorna's verhalen. Terwijl de recensies in de tijd van het interbellum overwegend negatief of belerend waren vanuit een moreel oogpunt, bleek de waardering voor de morele strekking van Dorna's werk in de jaren zestig en zeventig unaniem positief. Ze wordt door sommige recensenten gezien als positief voorbeeld van opstandigheid in de jaren zestig en zeventig, anderen vinden haar zelfs niet geëngageerd genoeg en juist nog te burgerlijk.

De vrouwelijke schrijver had het in het burgerlijke Interbellum moeilijk, omdat zij aan de ene kant werd geacht te voldoen aan de geldende normen en waarden met betrekking tot vrouwelijkheid, maar aan de andere kant werd beschimpt vanwege de vrouwelijke, huiselijke stijl van de romans. Burgerlijkheid was in de jaren tussen de twee wereldoorlogen veel meer verbonden met vrouwelijkheid, dus antiburgerlijk schrijven was niet gepast voor vrouwelijke schrijvers. In de jaren zestig en zeventig speelde dit genderonderscheid geen rol meer en werden vrouwelijke schrijvers serieuzer genomen.

Uit dit onderzoek blijkt ook dat de critici het werk van Dorna veel minder als autonoom (kunst)werk hebben beoordeeld, maar dat zij hoofdzakelijk morele argumenten hebben gebruikt

om het werk op inhoud te waarderen. De recensenten die wel ingingen op het werk als literair artefact, schreven over het alledaagse, simpele taalgebruik en de schetsmatige verhaalstructuur. In de jaren zestig werd deze schrijfstijl veel positiever bejegend, terwijl in het interbellum elitaire, breedsprakige stijl als hogere literatuur werd gezien.

De voorzichtige aanzet tot hernieuwde interesse in Dorna's werk, die ik noemde in de inleiding, is een aanname die slechts op twee vermeldingen is gebaseerd. Er moet nog blijken of deze doorzet en er een daadwerkelijke opleving plaats gaat vinden. De Joodse Bibliotheek schreef in een e-mail van 11 maart jongstleden: "Overweldigd zijn we door het aantal mensen dat naar aanleiding van de tweet van Sylvia Witteman, op zoek is gegaan in onze digitale Joodse bibliotheek naar de boeken van Mary Dorna." Het begin is er, maar het kan zijn dat het hierbij blijft.

Anton van Duinkerken, de recensent die in 1939 Dorna's werk vergeleek met de 100 jaar eerder geschreven *Camera Obscura*, voorspelde dat Dorna's verhalen 100 jaar later wellicht niet meer gelezen zouden worden. "Over honderd jaar zullen de lezers van 'Onmaatschappelijke voorkeur' door Mary Dorna naar alle waarschijnlijkheid schaars zijn" (*De Tijd*, 16-03-1939). Over twintig jaar zullen we weten of hij gelijk had.

Literatuurlijst

Aerts, R. en H. te Velde (red.). *De stijl van de burger*. Kampen, Kok Agora, 1998.

Aerts, R. *De ere naam van burger: geschiedenis van een teloorgang*. Amsterdam University Press, 2002.

Anoniem. “Kroniek van het proza”. Recensie van *Wanordelijkheden rondom een lastig kind*, Mary Dorna. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 10 juni 1933.

Anoniem. “Onze Boekenrevue”. Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur*, Mary Dorna. *Soerabaijisch Handelsblad*, 28 januari 1939.

Anoniem. Recensie van *Vingeroefeningen*, Mary Dorna. *Provinciale Overijsselse en Zwolsche Courant*, 9 december 1940.

Anoniem. Recensie van *Laten we vader eruit gooien*, Mary Dorna. *De Groene Amsterdammer*, 23 december 1967.

Boer, J. Recensie van *Wanordelijkheden rondom een lastig kind*, Mary Dorna. *De Bode*, 8 september 1933.

Boonstra, H.T. “Van waardeoordeel tot literatuuropvatting.” *De Gids* jaargang 142, 1979.

Bossche, S. van den. *De literaire canon: male only? Een case study*. Ghent University, 2010.

Geraadpleegd op 08-07-2019 via
www.researchgate.net/publication/294124757_De_literaire_canon_male_only_Een_case_study

Boven, E. van. *Een hoofdstuk apart: ‘Vrouwenromans’ in de literaire kritiek 1898 – 1930*. Amsterdam, Sara/Van Genneep, 1992.

- Boven, E. van en G. Dorleijn. *Literair Mechaniek: Inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*. Bussum, Couthino, 2013.
- Boven, E. van en M. Kemperink. *Literatuur van de moderne tijd: Nederlandse en Vlaamse letterkunde in de 19e en 20e eeuw*. Coutinho Bussum, 2006.
- Brillenburg Wurth, K. en Ann Rigney. *Het leven van teksten: Een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2016.
- Bruggen, K. van. "Nederlandsch proza". Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur*, Mary Dorna. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 6 april 1939.
- Calinescu, Matei. *Five Faces of Modernity*. Duke University Press, 1987.
- Crone, C.C.S. Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur*, Mary Dorna. *De Nieuwe Eeuw*, 27 juli 1939.
- Dinaux, C.J.E. "Verhalen van Mary Dorna". Recensie van *Laten we vader eruit gooien*, Mary Dorna. *Het Vrije Volk*, 10 februari 1968.
- Dorna, M. *Laten we vader eruit gooien*. Amsterdam, P.M. van Kampen en Zoon, 1979.
- Duinkerken, A. van. "Voortgezette kopijeerlust." Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur*, Mary Dorna. *De Tijd*, 16 maart 1939.
- E. van. "Boek en blad". Recensie van *Vingeroefeningen*, Mary Dorna. *De Tijd*, 3 december 1940.
- Ferguson, M. Recensie van *Laten we vader eruit gooien*, Mary Dorna. *Het Vaderland*, 23 februari 1968.

- Jensma, G. “De stijl van de burger: enkele kritische kanttekeningen.” *Groniek: Historisch Tijdschrift*, nr. 176 bis, Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, 2007.
- Helmond, T. van. “Mary Dorna 1891-1971”, *De Engelbewaarder: kwartaalschrift van de Stichting Vrienden van het Amsterdams Litterair [sic] Café De Engelbewaarder*. Amsterdam, 1977.
- Huizinga-Sannes, A. Recensie van *Wanordelijkheden rondom een lastig kind*, Mary Dorna. *De Proletarische Vrouw*, 16 augustus 1933.
- Lennart, C. “Nederlandse verhalen: Mary Dorna’s come-back”. Recensie van *Een heer om port mee te drinken*, Mary Dorna. *Elsevier*, 8 februari 1969.
- Lukkenaer, P. “Mary Dorna en Carmiggelt: het hemelsbreed verschil”. Recensie van *De wereld van Mary Dorna*, Mary Dorna. *Vrij Nederland*, 19 december 1970.
- Mathijssen, A. *Mary Dorna*. 2018. Geraadpleegd via <https://literatuurmuseum.nl/artikelen/mary-dorna>
- Mielen, Eddy. “Een hekel aan rust”. Recensie van *Laten we vader eruit gooien*, Mary Dorna. *NRC Handelsblad*, 11 april 1980.
- Redeker, H. “Henk Tentink, “art addict” van Nederland”, *Algemeen Dagblad*, 14 april 1969, 9.
- Romijn Meijer, H. “Mary Dorna, levenslang ‘onbevoegd’”. Recensie van *De wereld van Mary Dorna*, Mary Dorna. *Het Parool*, 20 maart 1971.
- S., A. “Een bitter boek van Mary Dorna.” Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur*, Mary Dorna. *Zaans Dagblad*, 17 januari 1939.

Schippers, K. “Drie bundels verhalen herdrukt”. Recensie van *De wereld van Mary Dorna*,
Mary Dorna. *Utrechts Nieuwsblad*, 4 juni 1970.

Sitniakowsky, I. “Mary Dorna: een leven lang opstandig”. *Algemeen Handelsblad*, 14 april
1969.

Sternsdorff, H. “Mary Dorna nog steeds fris en oorspronkelijk”. Recensie van *Huil niet voor
de tijd gekomen is*, Mary Dorna. *De Gelderlander*, 14 december 1984.

Vriesland, Dr. V.E. van. “Novellen van twee vrouwen”. Recensie van *Onmaatschappelijke
voorkeur*, Mary Dorna. *De Groene Amsterdammer*, 10 december 1938.

Wille, M. “Kinderlijk avontuur”. *Voorwaarts: sociaal democratisch dagblad*, 7 oktober 1926.

Witteman, S. “Witteman heeft iets gelezen”. *De Volkskrant*. 16 februari 2019.

Bijlage 1: Uitgaven van Mary Dorna

- 1933 *Wanordelijkheden rondom een lastig kind* - Leidsche uitgeversmaatschappij
Of niets veranderd is
Ziek zijn
Grijs en rose
Angst
“Alle eendjes zwemmen...”
De donkere portiek
Gertje en Kansas-Bill
Clownerie
Contact
Fantasie
Pele Mele
Wanordelijkheden
Een ware engel
Vaarwel Adé
Neiging tot wanorde
Het verraad van den enkeling
Groote afrekening
Toen en later
An old Venetian glass
Het andere
- 1938 *Onmaatschappelijke voorkeur* (verhalen) - Meulenhof
- 1951 *Querido*
Een buitenlandse badgast
Voorjaarskermis
No. 01010
Les heures sont roses
Het grachtje
Verknoeide dag
Mittelstrasse 5
Illusies en de tante
Een groene japon
Gemengd nieuws
Een voorjaar zet in
Het rose geheim
Een wiltonkarpel
De biefstuketers
Menschjes
Een klok Louis Phillipe
Dag van kleine dingen
Mevrouw Davis vlucht
H.W.A. Davis & Co.
Panta rhei
Nostalgie in de havenbuurt

1940 *Vingeroefeningen* (verhalen) - Bigot & Van Rossum
Instituut
Beleefd verzoek
Op zoek naar helden
Geschiedenis van een mankerend been
Een dag begint
Humaniteit in den vroegtrein
Treinconversatie
Ondergang van het avondland
De kapper en de nieuwe zakelijkheid
Kleine ondergang
Haat in den nacht
Bezoek aan Veenschoten
Een zekere juffrouw Leida
Metamorphose
Dinner by candel-light
Drinken, drinken bij schemerlicht (Variatie op het vorige thema)
Nature morte – nature vivante
In den zwarten huzaar
Rel
Wrakhout van de kade
Jongetje Eelco
De laatste koets

1941 *Mijn oom Ricardo* (kort verhaal) - Bigot & Van Rossum

1946 Bigot & Van Rossum

1967 *Laten we vader eruit gooien* (bloemlezing) - Van Kampen

1972 4e druk - Querido

1979 5e druk - Van Kampen

Beleefd verzoek
Het verraad van de enkeling
Gertje en Kansas-Bill
Pêle-Mêle
Het rose geheim
Een buitenlandse badgast
Voorjaarskermis
Mijn oom Ricardo
Grote afrekening
Mittelstrasse 5
Illusies en de tante
In de zwarte huzaar
Bezoek aan Veenschoten
Een zekere juffrouw Leida
No. 01010
Jongetje Eelco
Panta Rhei

1968 *Een heer om port mee te drinken...* (verhalen) - Van Kampen

1972 4e druk - Querido

Les heures sont roses

Leugens

Grijs en rose

Een ware engel

De donkere portiek

'Alle eendjes zwemmen'

Contact

Wanordelijkheden

'Instituut'

Toen en later

Een voorjaar zet in

Een groene japon

Gemengd nieuws

Verknoeide dag

Schermutselingen om een miniatuur

Metamorfose

Dinner by candle-light

Drinken, drinken bij schemerlicht

Een klok Louis Philippe

Mensjes

Koekoek in de regen

De biefstuketers

Café 'het Zonnetje'

Bezoek

Haat in de nacht

Roze paarden

Alleen herinneren...

Mei 1940

Schouwburg

1969 *Trammelant met de familie* (verhalen) - Van Kampen

1970 2e druk - Van Kampen

1973 3e druk - Querido

Mevrouw Davis' vlucht

H.W.A. Davis & Co.

Vaarwel, adé

Fantasie

Ziek-zijn

Op zoek naar helden

De kapper en de (nieuwe) zakelijkheid

Een dag begint

De grote reis

Geschiedenis van een mankerend been

Het vijftienghonderdjarige probleem
Pension Wesseling
Een Wilton karpet
Kleine ondergang
Kleine afstand aanbevolen
Late wraak
Dag van kleine dingen
Feest
Treinconversatie
Nostalgie in de havenbuurt
De laatste koets
Ondergang van het avondland

1970 *De wereld van Mary Dorna* (verzamelbundel) - Van Kampen
Selectie verhalen uit de bundels *Laten we vader eruit gooien* (1967), *Een heer om port mee te drinken* (1968) en *Trammelant met de familie* (1969).

1983 *Drie verhalen* (bibliofiel, 125 ex.) - Avalon Pers
Kringloop der wenschen
Intermezzo
Donkere dag

1984 *Huil niet voor de tijd gekomen is* (verhalen, samengesteld door Toke van Helmond) -
Nijgh & Van Ditmar

Beleefd verzoek
Mijn oom Ricardo
Vaarwel, adé
Grijs en roze
Het roze geheim
Les heures sont roses
'Alle eendjes zwemmen'
Toen en later
Een voorjaar zet in
...of niets veranderd is
Tussen drie en vijf
De kist uit Rio
Een Wilton karpet
Nostalgie in de havenbuurt
Mei 1940
Schouwburg
Panta Rhei
Café 'Het Zonnetje'

1984 *Dames in de sneeuw* (bibliofiel, 100 ex.) - Ser J.L. Prop
2001 *Lentedwaasheid* (bibliofiel, 45 ex.) - Mikado Pers
2003 *Vijf korte verhalen* (bibliofiel, 60 ex.) - Mikado Pers
2003 *Het eeuwige* (bibliofiel, 36 ex.) - Mikado Pers

2013 65 (bibliofiel, 40 ex.) - Mikado Pers

2013 Bijverdienste (bibliofiel, vouwblad) - Mikado Pers

Bijlage 2: Recensies per bundel

Recensie van *Wanordelijkheden rondom een lastig kind* (1933)

Kroniek van het proza

DOOR ONBEKEND, GEPUBLICEERD OP 10-06-1933, NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT.

Het is noodig, met nadruk iets goeds te zeggen van dit beminlijk boek. Want maar al te gauw worden, in den onstelpbaren stroom van publicaties die langs ons gaat, ook de verdienstelijkste werken, na een oogenblik van aandacht, weer voor goed uit het oog verloren, en na een paar maanden, een jaar of enkele jaren weet niemand meer dat ze er geweest zijn.

Het zou ons spijten, als dit ook voor het boek van Mary Dorna zou gelden. Het verdient beter. Zeker, de snelle vergetelheid waarin een overgroot deel der litteraire productie, zoo zij al ooit de aandacht trekt, terugzinkt, zou een nuttig en waardeerbaar verschijnsel zijn, indien het ook inderdaad de beste boeken waren, die dan op de zeef der publieke selectie achterbleven. Wij weten echter allen, dat dit helaas niet zoo is. De taak evenwel van den letterkundigen voorlichter zou volkomen ontmoedigend zijn, zoo hij niet de hoop koesterde - al is die wellicht slechts een illusie -, dat hij, om bij de beeldspraak te blijven, op het functionneeren van de bedoelde zeef eenigen, zij het geringen invloed kan uitoefenen.

Een beminlijk boek noemden wij Mary Dorna's werk. Het is dit echter niet in den meest directen en gangbaren zin. Men moet van dezen nuchter sarcastischen, typisch Hollandschen humor houden, om voor zijn charme gevoelig te zijn en velen, stellen wij ons voor, zullen in de ietwat verbitterde geesteshouding van de schrijfster, die men met ontgoochelde romantiek, botsing van ik en wereld, zou kunnen betiteln, niet dan een bron van misprijzen vinden. Op hen zal zij verkillend werken en geenerlei aantrekkingskracht uitoefenen. Deze roman - het is geen eigenlijke roman maar een aaneenschakeling van losse tafereelen - deze roman is zuur, dat is het woord, en bestemd voor degenen die meer van iets hartigs houden dan van iets zoets. Coenen, die zelf azijnzuur is, zou hem waardeeren.

Mevrouw Mary Dorna is den lezers van deze courant niet onbekend. Reeds enkele malen heeft zij hier feuilletons doen verschijnen; een daarvan, *Het Verraad van den Enkeling*, vinden wij zelfs als hoofdstuk in dit boek terug. Zij munt uit in de korte, droge notities, die wel van een gevoeligheid, een altijd gekwetste gevoeligheid, uitgaan, maar deze hebben omgezet, omgewerkt, tot de zonder eenig zelfbeklag, met een zeer intelligente observatie en zelfobservatie in altijd helder en doodeenvoudig proza weergegeven teekening van kleine, doch door de verbeterde verteedering van een spotzieken geest belangrijk geworden gestalten, situaties en voorvallen. Deze *Wanordelijkheden* vinden een plaats naast de beste kinderuitbeeldingen, waaraan de hedendaagsche litteratuur in ons land zoo bijzonder rijk is - wij herinneren slechts aan Aart van der Leeuw's *Kinderland* (waar de romantiek echter nog niet haar tegenkant van koel kritische, helderziende teleurstelling toont, maar nog in haar eersten staat van melodieus ruischende lyriek verkeert); aan Nescio's *Titaantjes*, Carry van Bruggen's *Huisje aan de Sloot*, Van Looy's onvolprezen *Jaapje*, Thijssen's *Kees de Jongen*, Carla Raet de Canter's *Internaat*, en vele dergelijke romans. Maar vooral aan Top Naeff's *Letje* is Mary Dorna's boek verwant, in zijn rancuneus en verbitterd aanteekenen van het ongelijk en het onverstand der "grooten" tegenover het onbegrepen kind. Het kind Mary echter - het boek is in den ik-vorm geschreven - is minder willoos slachtoffer dan *Letje*; het heeft meer fantasie, en komt dan ook in heviger conflicten en moeilijkheden, die het echter met komieke en gelaten onverschilligheid als onvermijdelijk kwaad over zich heen laat gaan. De "wanordelijkheid" rondom het "lastige" kind wordt door den nog onbedorven en daarom Chaplinachtigen, onverbiddelijken logischen zin van het kind veroorzaakt, dat met meedoogenlooze scherpste de dwaasheden, feilen en tekortkomingen van de ouderen opmerkt, daar zij, in haar eigen kinderlijke rechtvaardigheidsgevoel, verbeelding en schoonheidsbehoefte levend daar telkens mee in strijd komt, een strijd voor haar goed recht,

waarbij zij natuurlijk steeds aan het kortste eind moet trekken. In het klein leeren wij hier dan ook de kinderwereld zien als dezelfde onverzoenlijke en pijnlijke psychologische tegenstrijdigheid tusschen individu en collectiviteit, welke ook den volwassene is ingeschapen, die daartegen inmiddels in een redelijker ontwikkeld gemeenschapsbesef een tegenwicht heeft gevonden.

Zuur is het boek, wij zeiden het, maar nergens harteloos; met de dappere wijsheid van den humor wordt het verdriet overwonnen door het, overal kinderlijk blijvend, inzicht in de lachwekkendheid van de menschen en toestand, en, die alle nuttige, noodzakelijke en gerechtvaardigde opwellingen van het jonge gymnasiaste, dat de vertellende persoon is, belemmeren beknotten en te niet doen. Ongetwijfeld zal menig nurksch en degelijk Nederlander dit meisje een onverdraaglijk, onbetrouwbaar, lui, leugenachtig en onhandelbaar kind vinden. Maar hij heeft ongelijk Wie zich de ontdekkingen van dezen tijd op het gebied van het kinderlijke zieleven heeft eigen gemaakt, niet zoozeer uit theoretische geschriften, doch door eigen waarneming, weet, dat het wanbegrip en de waanwijsheid der volwassenen hier schuld zijn.

Wij zouden hier echter door de rijke ervaring van het zieleven van het kind niet zoozeer getroffen worden, als niet de voortreffelijke literaire verbeelding van de schrijfster deze zoo levend, overtuigend en echt voor ons gemaakt had Men wordt meegenomen in een sfeer, die overal boeit en soms ontroert, en elke bladzijde doet ons glimlachen omdat wij onszelf herkennen, zooals we eens waren. De wrangheid is niet benepen, maar komt juist uit een ruim en menschelijk invoelen voort; de geestigheid is nergens opzettelijk, maar zij doortrekt het gansche werk op de natuurlijkste wijze: zij amuseert steeds, ook waar zij met den bijmaak van verongelijkheid en wrok is vermengd.

De omslagversiering van Bruno Wille - wij ontvingen een ingenaaid exemplaar ter aankondiging en kunnen dus over het bandontwerp niet oordeelen - verdient genoemd te worden: zij past zich alleraardigst bij den geest van het verhaal aan.

Dit boek is een debuut, dat veel geeft en meer belooft.

Een boek over kinderleed

DOOR G.H., GEPUBLICEERD OP 25-06-1933, HET VADERLAND.

Een boek over kinderleed

Het Vaderland 25-6-1933

Het is niet vaak aan een beoordeelaar van een boek gegund om de ontwikkeling van een schrijver van zijn beginstadium af te volgen en toch kan dat er veel toe bijdragen om den auteur beter te begrijpen. Daarom is het niet zoo vreemd, als vrienden over elkaar oordeelen; het hoeft niet te zijn en is vaak ook geen admiration mutuelle. Maar het beter begrijpen van elkaar is een zeer groote factor in de critiek.

Door toevallige omstandigheden ben ik in de gelegenheid geweest veel werk van Mary Dorna, de schrijfster van „Wanordelikheden rondom een lastig kind” (N.V. Leidsche Uitgevers Mij. te Leiden 1933) te lezen voor zij bekend was.

De schetsen, die mij in handen kwamen, waren alleen gesigneerd met M. Dorna en ik herinner we, dat ik dadelijk een levendige belangstelling had voor dat werk. Het kenmerkende er van was, dat het geschreven was geheel uit de herinnering en met een verlangen naar een ver land, waar de schrijfster geweest moest zijn. Want dadelijk voelde ik bij intuïtie, dat het geschreven moest zijn door een vrouw en dat die vrouw een vreemdeling moest wezen of althans iemand, die door langdurig verblijf in een ander land soms on-Nederlandsche woorden en zinswendingen gebruikte.

Vershillende van die schetsen herinner ik me nog goed: schetsen vol heimwee en met schoonheidsdrang naar het exotische. Een verhaaltje over een kris b.v. was zeer suggestief. Veel van die schetsen zijn in Zondagsbladen van Het Vaderland opgenomen en later bleek inderdaad, dat ze geschreven waren door een vrouw, die niet van Hollandsche afkomst was.

Op deze wijze heb ik het werk van Mary Dorna van het begin af gevolgd en op deze eerste verhalen zijn tal van andere gevolgd, waaruit haar vooruitgang bleek in het hanteeren van de taal, maar gelukkig haar oorspronkelijke visie op de menschen, het weemoedig accent van herinnering en verlangen behouden bleef.

De „Wanordelikheden rondom een lastig kind”, het eerste boek, dat van haar verschenen is, is geen roman, maar zijn losse schetsen over een kind, niet een dunnin draad samen geregen en daar deze schetsen alle in den eersten persoon geschreven zijn, zal — zooals veelal gebeurt — gedacht worden, dat het zuivere autobiografien zijn. Men heeft den hoofdpersoon van „Een nagelaten bekentenis” van Marcellus Emants ook met hem vereenzelvigd en het is natuurlijk waar, dat in elk boek van een schrijver een deel van hem zelf leeft. Toch moet men niet vergeten, wat Louis Couperus in zijn *Metamorphose* heeft geschreven om als motto voor dat boek heeft gebruikt:

„Je verbergt je achter je woorden, je wikkelt je in je stijl als in een mantel.”

— Neen. Ik leef een metamorfoze. Meer niet. Ik geef mezelf zóó weinig, als ik waarlijk ben, in mijn boeken, dat mijn lezers er nooit Hugo Aykva in zullen zien. Ze zien nooit meer dan een zielgenoot. En al zou ik nu eens schrijven een boek, waarvan de held een modern auteur was: al zou ik dien held laten schrijven werken, die verwant aan de mijne waren, de held zou niet ik zijn, zijn kunst niet de mijne: en de roman zou een roman blijven, niets dan een roman, en zich nooit realiseeren tot autobiografie.”

Zoo, denk ik, dat het ook met Mary Dorna het geval is. Deze schetsen over een kind — voor een deel in Het Vaderland verschenen — zijn natuurlijk gebouwd op eigen ervaringen, maar ze zijn niet geheel daarop gebaseerd. Want hoe zou het mogelijk zijn, dat een kind, dat op het Gymnasium voor haar talen — het rapport is buiten op het omslag gedrukt — de volgende cijfers heeft gekregen: Grieksch 1, Latijn 2, Nederlandsch 2½, Fransch 2, Duitsch 1 en Engelsch 1, — hoe zou het mogelijk zijn, dat zoo'n kind, groot geworden, zulk goed Nederlandsch, zoo indringend van hart tot hart, kan schrijven?

De ervaringen van dit kind, met groote menschen opgedaan, zijn weinig bemoedigend; ze zijn scherp waargenomen en overgebracht in de groote menschenmaatschappij kan men ze ook daar zien. Wat het onbegrepen kind wordt aangedaan, doen de groote menschen den onbegrepen en eenzamen mensch aan. Wie buiten het normale valt, wie verlangens heeft naar schoonheid, maar geen geld bezit; wie liever een onnoodige, mooie Venetiaansche vaas koopt dan een noodig theeservies, wordt als een dwaas beschouwd en wie de onvoorzichtigheid heeft gehad om zich, in een vertrouwelijk en teerhartig oogenblik, te uiten onder vier oogen, zal, alleen staande tegenover velen, over zijn mededeelingen, eerst met deelneming door den vertrouweling aangehoord, worden uitgelachen en gehoond. En voelen, scherp en duidelijk, dat alles wat gezegd is in dat onbewaakte oogenblik, verspild is geweest. De eenzaamheid zal daarna des te grooter zijn.

„Het recht en de alledaagschheid zegeviere, zooals het hoort.....” zegt Mary Dorna ergens bitter, maar toch is het geen cynisch boek, dat ze geschreven heeft. Het is vol zelf-ironie en vol weemoed: een boek van herinnering, dat ik met ontroering gelezen heb, waarin het verlangen en de hoop op iets, men weet niet wat, dat eenmaal komen zal, een verlossing uit de hopelooze ellende en de liefde tot de schoonheid spreken.

Of dit boek succes zal hebben bij de groote massa, durf ik niet voorspellen. Wat doet het er feitelijk toe? Ook Mary Dorna zal er weinig om geven, want zelf heeft ze geschreven: „Niet behoedzaam genoeg kan men er mee omgaan, te zeldzaam en te kostbaar is ze, de schoonheid, om er voor vreemde blikken mee te pralen.”

Maar succes of niet: Mary Dorna heeft een zeer opmerkelijk boekje uitgegeven, dat naast de andere boeken over kinderen in Nederland verschenen, een eigen plaats zal innemen: een boek van kinderleed, met ironie en weemoed, uit haar herinnering geschreven.

G. H. 's-Gravesande.

Wanordelijkheden rondom een lastig kind, door Mary Dorna

DOOR A. HUIZINGA-SANNES, GEPUBLICEERD OP 16-08-1933, DE PROLETARISCHE VROUW.

OPVOEDING

Wanordelijkheden rondom een lastig kind, door Mary Dorna, Uitgave N.V. Leidsche Uitgeversmaatschappij, Ingen. f 1.90; geb. f 2.40. Band- en omslagversiering van Bruno Wille.

Dit boekje vertelt van veel kinderleed en wel zóó, dat het ons aldoor te moede is, alsof niet de volwassene, die het schreef, ons daarvan vertelt, maar het kind zelf. Daardoor is het ons, alsof we haar voor ons zien, dat bleeke, onaanzienlijke meisje, dat met de nuchtere wereld niet klaar kan komen; of eigenlijk niet klaar kan komen met de conventionele opvattingen van ouders en familie, die van haar een meisje wilden maken uit den goeden stand, met algemeene ontwikkeling, met nette manieren; een meisje, dat zich keurig weet te kleeden en dat weet wat „hoort” en wat „niet hoort”, en die haar dus sturen willen in een richting, waar ze niet gaan kan en waar haar eigen persoonlijkheid zich niet ontplooiën kan.

Zoo wordt een gymnasiumopleiding onontbeerlijk geacht en het is juist die school, die haar tot een nachtmerrie wordt. Ze kan de leerstof niet aan, maar haar onmacht wordt voor onwil aangezien en die onwil moet met strengheid worden gebroken.

Zoo maakt het kind kennis met al de tragiek, die vast zit aan slechte cijfers, aan domme antwoorden, aan het werken onder ongeduldige leeraren en tusschen knappe klassegenootjes. Zoo wordt het leven op school haar tot een foltering; de angst er voor drijft haar tot de onmogelijkste ondernemingen om er aan te ontkomen, maar het geeft allemaal niets! Die slimme leeraren en familieleden ontdekken alles — behalve de hopelooze ellende van een angstig kinderhart. Ze zien alleen de opstandige daden: het verscheuren van een rapport met slechte cijfers, het laten schrijven van een valschen brief, het koopen van lekkers en cadeautjes voor geld, dat bestemd is voor een leerboek — dát alles zien ze en weten geen anderen uitleg er aan te geven dan mate-loozen onwil.

Wat kan het kind anders doen dan zijn oogen sluiten voor deze angstaanjagende wereld en zich een droomwereld

te scheppen van vrijheid en kleur en avontuur? En zoo komt dit kleine meisje er toe — onbewust, uit zelfbehoud — alles, wat maar niet te maken heeft met school en thuis, te zien in een fantastisch licht. Alles belooft schoonheid, vrijheid en avontuur. De schoone schijn wordt werkelijkheid voor haar.

Zoo is een groote glazen stulter in haar oogen „een visioen van iets glanzends en doorschijnends, met flonkerende zonspiralen er door heen; ook dauw en nevel hadden er iets mee te maken gehad”.

En als zij dan later, volwassen geworden, zich graag omringt met dingen van kunst, ontdekt ze op een goeden dag ergens een kleine vaas met blauwe en roode spiralen, met iets „van den dauw en van den nevel” er in. Een kostbare vaas is het, van Venetiaansch glas. Dan ziet ze ineens het kind, dat ze vroeger

was, voor zich, met groote, hunkerende oogen, die kijken naar den glazen stulter met de flonkerende spiralen, „de glanzende schoonheid”. Ze koopt de vaas en het is haar alsof ze den stulter terug heeft gekregen, waarvan het verlies haar in haar kinderjaren zooveel verdriet heeft gegeven.

Zoo krijgen wij een blik in het hart van een ontmoedigd kind.

Wat zou het goed zijn, als dit boekje, zoo geestig geschreven, maar waarin toch aldoor een bittere klank is te hooren, in handen kwam van heel wat ouders, die in de komende maanden voor de beslissing staan of ze hun kind het middelbare onderwijs zullen laten volgen of niet.

Mary Dorna is niet de eenige, die in haar karakterontwikkeling geschaad werd door gebrek aan inzicht van de ouders. A. HUIZINGA-SANNES.

Recensie van *Wanordelikheden rondom een lastig kind* (1933)

Mary Dorna, *Wanordelikheden rondom een lastig kind*

DOOR JAN BOER, GEPUBLICEERD OP 08-09-1933, DE BODE.

Mary Dorna, *Wanordelikheden rondom een lastig kind*, Leidsche Uitg. Mij., 1933.

Inderdaad een probleemkind. 'n Wonderlik misbaksel, waar geen kop of staart aan vast te knopen is. Een mooi produkt voor een zenuwarts, niet voor normale, nuchtere meesters en juffrouwen zoals wij. Die snappen zulke stakkerds van kinderen immers toch nooit!.....

Daarom: begin er niet aan, 't is weggegooid geld.

JAN BOER.

Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur* (1938)

“Onmaatschappelijke Voorkeur” door Mary Dorna

DOOR ONBEKEND, GEPUBLICEERD OP 24-11-1938, DE GOOI- EN EEMLANDER.

Gooi en Eemlander 24-11-1938

NIEUWE UITGAVEN

*„Onmaatschappelijke voorkeur”,
door Mary Dorna.*

„Onmaatschappelijke voorkeur” is een bonte reeks herinneringen, notities, korte schetsen, min of meer samenhangend en door den draad van een bewogen en romantisch meisjesleven verbonden. Deze schetsen zijn door Mary Dorna werkelijk zeer goed geschreven, boeiend en charmant, met lichte en speelsche ironie, levendig en intelligent. Een schier eindeloze reeks van velerlei typen trekt in deze autobiografische bespiegelingen aan het oog van den lezer voorbij; de titel „Onmaatschappelijke voorkeur” geeft aan in welke richting de schrijfster voornamelijk haar inspiratie zoekt en vindt. Het is aldus een aardig boek geworden, dat zeker de aandacht verdient. De uitgave (fa. J. M. Meulenhoff, Amsterdam) is goed verzorgd; de schilder Theo Ortmann maakte een reeks geestige illustraties.

Novellen van twee vrouwen

DOOR V.E. VAN VRIESLAND, GEPUBLICEERD OP 10-12-1938 DE GROENE AMSTERDAMMER

LETTERKUNDIG LEVEN

Victor E. van Vriesland

Novellen van twee vrouwen

ER zijn onlangs twee novellenbundels verschenen, die elk afzonderlijk zeer de aandacht verdienen, en welke het ook aardig is eens met elkaar te vergelijken. De eene — *Jeanne van Schaik-Willing, Uitgestelde Vlucht* (Em. Querido's Uitg. Mij. Amsterdam) — bevat werk van een schrijfster, die als romanière naam heeft gemaakt: een rijp en uitgegroeid talent, iemand, die reeds volop beezen heeft wat zij kan. *Mary Dorna* daarentegen heeft met haar bundel *Onmaatschappelijke Voorkeur*, (J. M. Meulenhoff, Amsterdam) wel niet gedebutteerd, maar de roman „Wanordelijkheden rondom een lastig kind,” die voorafging, trok toch niet een zoo groote belangstelling, dat zij daaraan het contact met haar lezers had kunnen toetsen, evenmin als de hier en daar verspreid gepubliceerde verhalen, waarmede zij haar intrede deed en waarvan men in haar bundel sommige opgenomen vindt.

Het in verband beschouwen van twee auteurs leidt meestal tot onbillijkheid tegenover een van beide partijen, tenzij men dit niet doet om de aan elk van beiden toekomstige mate van waardeering tegen elkaar af te wegen, maar uitsluitend om door overeenkomst en verschil het inzicht in hun aard te verhelderen. Hiervan uitgaande komt men tot de gevolgtrekking, dat *Jeanne van Schaik* meer een litterair geschoold talent, *Mary Dorna* meer een natuurtaent heeft.

Beide schrijfsters zijn geboren vertelsters, beide hebben gevoel voor het zinrijke detail, en het vermogen, de sfeer daarachter scherp waar te nemen en suggestief weer te geven. Maar de, bij beiden zeer levende en fijne, psychologie, beweegt zich bij *Jeanne van Schaik* langs de lijnen eener puntige en verstandelijk betoemde formuleerkunst, welke uit de overlevering van het beschrijvende proza zich ontwikkeld heeft. Terwijl ze bij *Mary Dorna* zich meer door de zichtbare, aanschouwelijke verschijningsvormen des levens uitspreekt. Het werk van de laatstgenoemde heeft dan ook een meer anecdotischen inslag, welke inmiddels nooit bovenal op het pittoreske om-zichzelfs-wil gericht is, maar veeleer uit een sterk ontwikkeld gevoel voor humor voortkomt.

En hier, in dit bijna technische onderscheid, ligt ook een aanwijzing voor een kenschetsenden wezen-trek van deze schrijfsters. De humor van *Mary Dorna* heeft tot functie een verweer der persoonlijkheid tegen de conventionele en vervlakkende overmacht der samenleving — haar titel zegt het reeds. In het werk van *Jeanne van Schaik* wordt die overmacht minder door sociale factoren ver-tegenwoordigd dan door het lot, een lot dat overigens

in de ontkenningen der in hun mensch- en milieuschildering meesterlijk opgezette geschiedenissen al te weinig noodzakelijk uit de karakters en gebeurtenissen voortvloeit. De titel „Uitgestelde vlucht” drukt zeer goed dien hang uit, aan de werkelijkheid te ontkomen. Reeds de geestelijke concentratie op een zoo zuiver mogelijke verwoording der realiteit was bij haar een neiging, die realiteit te ontstijgen. Voor *Mary Dorna* is het schrijven geen intellectuele strijd tegen het leven, maar een natuurlijke uitdrukking daarvan. Haar veel voorkomende weerzin en afkeer van de dingen dezer wereld berust toch nog op levensliefde en niet, gelijk veelszins bij *Jeanne van Schaik*, op doodsvlerangen.

Uit het bovenstaande volgt reeds, dat mevrouw *Romein* ten onrechte naar zich toe rekent, wanneer ze in een van haar — overigens knappe — karakteristieken *Jeanne van Schaik* een „sociologische intuïtie” toeschrijft. Neen, zij bezit het fijne gevoel voor maatschappelijke schakeeringen, dat op menschenkennis berust; maar tegenover mevrouw *Dorna's* „onmaatschappelijke voorkeur” bezit ze een „maatschappelijke voorkeurloosheid”, gepaard aan een metafysische, althans religieuze voorkeur.

Dit alles houdt geen waarde-oordeel in. „Uitgestelde Vlucht” staat op het hooge peil, dat men van *Jeanne van Schaik* verwachten kan; bovendien zijn deze verhalen vrij van het geforceerde slot, dat enkele harer romans ontsiert. Dit kunstig geciseleerde proza behoort, al wordt dan hier en daar de gaafheid even verbroken, tot het beste dat door haar generatie geschreven wordt. De veelheid van details, door het gretige oog ontdekt, wordt nergens chaos, daar zij geheel in den egalen en toch bewogen gevoelstoon van deze stem is opgenomen.

„Onmaatschappelijke voorkeur” is niet alleen een spits-geestig, maar ook een bizonder lief, hartelijk en verteederend boek. Het leven moge hier meer in het vluchtig oogenblik dan in de diepte betrappt zijn, men vindt hier de lichte en toch vlijmscherpe raakheid-in-kort-bestek terug, welke misschien sinds *Falkland* uit onze letteren verloren gegaan was. Zonder diens naturalistische stijl-overlading intusschen, zonder diens dreinende sentimentaliteit, effectbejag en troebelheid. Het lezen van deze novellen is een genot, hun genre is tot iets zeer eigens gemaakt, en in dat genre zijn ze niet te verbeteren. Het zou schandelijk onrechtvaardig zijn, als mevrouw *Dorna* met dezen bundel niet de volle erkenning deelachtig werd, waarop haar groote begaafdheid recht heeft.

Recensie van *Onmaatschappelijke voorkeur* (1938)

Tegen verstarring

DOOR KM. GEPUBLICEERD OP 01-1939 DE GIDS

Mary Dorna schreef met grote tussenpozen feuilletons in kranten en tijdschriften, die wij met bijzonder veel genoegen lezen.

Deze schetsen en andere heeft zij nu gebundeld onder de titel: "Onmaatschappelijke Voorkeur" (Meulenhoff, Amsterdam) en al ontkomt zij niet helemaal aan het gevaar, nu men 21 van deze verhalen achter elkaar leest, wat eentonig te worden (Mary Dorna zelf zou wellicht zeggen: lees ze dan niet achter elkaar), het geheel moet toch zeer zeker als een aanwinst worden beschouwd.

Wanneer men ons alleen de twee eerste zinnen van het boek had getoond:

Die zomervacantie verschildte door enige opmerkelijke gebeurtenissen van de vorige, die ik me herinneren kan.

Dat wat overeenkwam met andere keren, was het zakken - ik bedoel ik was weer zoals gewoonlijk gezakt voor het overgangsexamen -, zouden wij zonder aarzeling hebben gezegd: dat is van Henriëtte van Eyk. Het bereiken van geestige effecten door stilistische onzuiverheden, of ongewoon gebruik van woorden of zinsdelen, is zo typisch Henriëtte van Eyk, dat het van een ander min of meer als zwakte moet worden opgevat, dit "procédé" ook te hanteren.

Trouwens sterk zijn deze schetsen geen van alle, en "zeitgemäsz" nog minder, men zou ze eerder klasseren in het tijdperk 1905-1914. Warm menselijk en vooral zeer sympathiek zijn ze des te meer. Humoristisch, scherp, ironisch en toch op zachte, vlakke toon verhaalt Mary Dorna hier van een aantal onmaatschappelijke levens, en zij verklaart haar voorkeur voor deze soort mensen omdat zij, ondanks alles, leven. En helaas is in onze schone wereld alles wat werkelijk voluit leeft en naar waarheid tracht, onmaatschappelijk. Mary Dorna kiest tegen deze levensopvatting partij; zij vecht, wanhopig soms, tegen de starre, schijnheilige burgerlijkheid die alle onmaatschappelijkheid straft door het dood te drukken, te ontkennen of uiteen te rafelen.

De voortrekkers onder de mensen, die deze strijd dagelijks hebben mee te strijden en die zo heel vaak - zij het schijnbaar - aan het kortste eind trekken, zullen dit boek zeer weten te waarderen, al is het dan ook litterair niet zo heel sterk en al doet het wat ouderwets, wat namultatuliaans aan.

Merkwaardige schetsen: Een bitter boek van Mary Dorna:

"Onmaatschappelijke voorkeur"

DOOR A.S., GEPUBLICEERD OP 10-01-1939 HET VOLK EN 17-01-1939, ZAANS DAGBLAD

Deze merkwaardige bundel schetsen begint met een sprankelend verhaal over de vriendschap tussen een kind van dertien en een groot zwendelaar; In de vooroorlogse sfeer van kleinburgerlijke vacatievreugde aan zee belichaamt deze rijke, dure en beminnelijke "verdachtheid" al wat in het kind zelf uit verzet tegen dorre conventie aan onmaatschappelijkheid en natuurlijkheid is wakker geworden.

Het is het eerste verhaal, maar niet het enige van deze soort. Telkens weer keert hetzelfde thema terug: in het ironische relaas van een inbreker, die zijn volgende veroordeling tegemoet gaat, in de historie van een oud, suspect huis in de havenbuurt, dat verre wordt verkoren boven flats en moderne étagewoningen, in de burleske geschiedenis van het bezoek aan het meisje van plezier - telkens weer een angst voor het maatschappelijke en geordende, telkens weer de hang naar de grenzen waar het burgerlijk samenleven eindigt, en de éénling de greep van machtige middelpunt vliedende krachten tot in de kern van zijn wezen voelt haken.

"Onmaatschappelijke voorkeur" - indien ooit de titel van een boek een samenvatting, een "kop" en een uithangbord tegelijk was, dan is het deze titel. De schrijfster vlucht buiten de kring der gewone lieden, zij verafschuwt wat deze mooi vinden, zij schimpt op wat zij liefehebben, zij hoont wat dezen bewonderen. En wanneer zij bij toeval in hun midden terecht komt en zelfs met hen de broederschap der ontbering binnengaat, blijft haar verwondering over, haar afkeuring van wat "men" voelt en denkt in het diepst van haar wezen wakker. Als zij edelmoedig van haar armoedje een groene japon afstaat om een schuld van haar kostjuffrouw te betalen, ontvlucht ze zichzelf, die daar verheugd is met de verheugden, in één zo'n zin: "Met zo weinig zijn arme duivels eigenlijk tevreden, zo erg weinig - een beetje eten en drinken en wat toegevendheid. Waar zo'n groene japon al niet goed voor is".

Bitterheid en onredelijkheid De bange vlucht voor de gemeenschap der mensen leidt tot bitterheid en onredelijkheid, een levenshouding, die afwijzend staat tegen de vreugden en zorgen der gewone "lieden" wordt licht krampachtig en overspannen. Slechts de wijze, die het leven in al zijn schakeringen kent, die het hart der mensen heeft gepeild, ook al waren zij maar kamerverhuurders en weduwen, kan zich met een glimlach afzonderen van het tumult der velen. Anderen verbitteren en zeggen lelijke dingen van arme, hard werkende vrouwen, die commensaals moeten houden en geen toekomst, doch slechts een betreurd verleden hebben.....

Boven de middelmaat Maar met al de onredelijkheid van haar jeugdige verbittering, met al de krampachtigheid van haar voortdurende vlucht voor het gewone, heeft Mary Dorna toch een boek geschreven, dat steil uitstijgt boven het gemiddelde. Haar spot is doorgaans hard en scherp - maar zij verstaat het spotten. Zij ziet gewone mensen niet met vriendelijke ogen aan, maar zij ziet hen. Zij is niet billijk en niet objectief in haar oordeel, maar zij heeft een oordeel. Dat alles is, voor wie de matheid en kleurloosheid van zovele Nederlandse boeken kent, al een zeldzame aanbeveling.....

En dan - het zijn niet alleen hardheid en bitterheid, die deze eenzame uit het hart welt. De hardste korst om het geslotenste hart kan breken en als Mary Dorna vertelt van de arme Frau Irma Posanzky, die de kost moest verdienen voor haar werklozen lobbes van een man, is er dwars door de krampachtige bitterheid van haar alleen-zijn een zusterlijk begrip voor de zorg en de pijn van dit afgebeeld leven. Dezelfde warmte, maar dieper en sterker brandend, straalt uit Mary Dorna's woorden over haar doden vader, die eerder als een stugge, van zichzelf en zijn zaken vervulden, beursman in het middelpunt van de verfoeide kring der "gewone"

maatschappelijke lieden was geplaatst, doch om wiens diepste, eerlijke en gave wezen zij tenslotte op haar onmaatschappelijke wijze rouw draagt.

De mensen zijn zo slecht niet als zij lijken en zo lelijk niet. Mary Dorna zal elke dag nader tot dit bevrijdende weten komen en - naar wij zeer hopen - van deze oude wijsheid getuigenis afleggen in een nieuw boek, dat de knapheid van dit "Onmaatschappelijke voorkeur" met de mildheid ener alomvattende mensenliefde moge verenigen.

Boekaankondigingen

DOOR M.V.T., GEPUBLICEERD OP 13-01-1939, NIEUWE ROTTERDAMSCHER COURANT.

Evenals de schrijfster duidelijk haar voorkeur toont voor onmaatschappelijke mensen, toestanden en gedragingen, zoo willen wij hier ronduit getuigen van onze persoonlijke voorkeur voor dit geheel van onmaatschappelijkheid. De levenshouding van Mary Dorna, die in haar werk tot uiting komt, is ons zeer sympathiek, misschien verwant.

Wij kenden het werk van Mary Dorna alleen uit bijdragen in dag- en weekbladen, waarvan wij er enkele weer hier terugvinden en het verheugt ons, dat dit werk nu gebundeld is. Haar verhalen krijgen zoo een betere kans voor een lang en eervol bestaan in de wereld der schoone letteren. Oude kranten en tijdschriften geeft men, als er geen ergere dingen mee gebeuren, aan een armen stakker, die er nog wat aan verdient. Voor boeken blijft de hoop bestaan, dat ze van hand tot hand zullen gaan eventueel zonder dat iemand er wat aan verdient.

Mary Dorna heeft een open oog, een gereed oor en vooral een warm hart voor de maatschappij der onmaatschappelijken. Maar ook de maatschappelijken kent ze door en door en juist het samenbrengen en tegenover elkaar stellen van de uitersten, waarbij haar scherpe observatie opvalt, geeft haar werk waarde. Zij schrijft in een lichten badineerenden en ironiseerenden toon, zonder daarin te verstarren. Het wordt nergens leukschrijverij of mooischrijverij, het is ook geen hooge literatuur, maar het is eerlijk, zuiver, scherp en geestig werk.

Indien wij ons voor bepaalde verhalen uit dezen bundel zouden moeten uitspreken, zouden wij allereerst noemen: *Panta Rei*, *Dag van kleine dingen*, *Een klok Louis Philippe*; *Voorjaarskermis*; *Verknoeide dag*. Maar een groot niveauverschil onderling bestaat er niet. Misschien had de volgorde beter anders kunnen zijn, vooral van de novellen, die in een zelfde tijdperk en milieu spelen. Met belangstelling wachten wij op een volgend boek.

Schrijfster met geest

DOOR ONBEKEND, GEPUBLICEERD OP 18-01-1939, DE TELEGRAAF.

Schrijfster met geest.

Mary Dorna: „Onmaatschappelijke Voorkeur“; uitg. J. M. Meulenhoff.

ER is een schrijfster in ons land, die korte verhalen maakt, die als vanzelf uit haar pen of uit haar machine lijken te vliegen, en waarin de humor en de dwaze invallen en de zotte overgangen even gemakkelijk lijken te ontstaan, als de schuimvlokken bij het leegschenken van een kogelfleschje. Warm van hart, met een lach en een traan tegelijk in het oog, is zij echt „volksch“ van gemoed en van uitdrukkingswijze; zij overweidigt en overspoelt, en de criticus tilt haar bijna over het paard. Mogen wij daarnaast op de schrijfster Mary Dorna wijzen, die de figuur van Henriëtte van Eyk even voor oogen roept — maar ook niet meer dan dat — en haar in de aandacht van de vereerders van laatstgenoemde aanbevelen?

Zij die als verzamelaar voor een twintigtal schetsen „Onmaatschappelijke Voorkeur“ zoo goed koos, beschikt in de eerste plaats over een fijner geest dan haar veel bekender kunstzuster en is meer bescheiden-gedistingeerd. Zij heeft niet dat virtuose, dat gulle uitstorten van de zinnen over den lezer, maar welk een keurige woordbeheersching, welk een gave voor het kiezen van de nuance, welk kennen van de mogelijkheden van de taal! Het gezegde over den meester en de beperking bewijst zijn waarheid hier. En toch, welk een springlevend innerlijk spreekt er uit; wat een opnemend, critisch en begrijpend vermogen; welk een oog voor de zonnige, vroolijke kanten van de doorleefing, en sympathie voor hen die hun weg buiten de hiërarchie van het maatschappelijk bestel zoeken en vinden. Mary Dorna is een, Nederlandsche persoonlijkheid met buitenlandische cultuur, iets Fransch en iets Engelsch hielp haar vormen; zij is een moderne, gevoelige vrouw met esprit. Haar werk verdient de lezing ook van hen die ten onzent tot de coterie behooren, welke, principieel van Nederlandsche belletrie weigert kennis te nemen.

Onmaatschappelijke Voorkeur. Mary Dorna.

DOOR ONBEKEND, GEPUBLICEERD OP 28-01-1939 SOERABAIJASCH HANDELSBLAD

Onmaatschappelijke voorkeur.

Mary Dorna.

*(Uitg. J. M. Meulenhoff te
Amsterdam, 1938.)*

Er is een soort literatuur dat kenmerkend geschreven is, omdat de schrijver zich ontlasten wilde van wat hem in de wereld (in en buiten hem) bezwaarde. Een dergelijk afreageeren van onlustgevoelens mag, volgens Freud, het eigenlijk doel van alle kunst zijn, velen achten het kiescher als men die bedoeling dan maar wat achteraf houdt. Diegenen zullen Mary Dorna's *Onmaatschappelijke voorkeur* niet kunnen waardeeren.

Wie echter leering en verheffing weet te putten uit wat niet ter leering en verheffing werd geschreven, die zal in deze literair zeker niet vlekkelooze schetsjes iets van zijn gading vinden. En waarom zou dat weinige

en geringe niet van blijvende waarde zijn? Het sentiment is écht genoeg om voor nu en altijd te kunnen blijven gelden, de teekening is raak en de verteltrant heftig en bewogen. Zouden wij daarvoor niet den slordigen bouw der verhalen, de herhalingen en de onvolkomenheden in den stijl vergeten, zooals wij den vorm toch ook vergeeten wanneer ons mondeling iets heftigs en dramatisch levendig en met onmiskenbaar medeleven wordt verteld?

Wij kunnen deze schetsen deneggeerend verwijzen naar het plan der literaire journalistiek. Maar dat zou onrechtvaardig zijn, omdat de literaire journalistiek een moeilijk vak is, waartoe niet iedereen bekwaam is. In het luchtige niet oppervlakkig zijn, dat is niet ieders werk, ja, dat is zelfs heel weinigen gegeven. Tot die weinigen nu behoort zonder twijfel Mary Dorna. Haar schetsjes tintelen van leven en van een humor, die liefhebbend of haatdragend, niemand spaart. De schrijfster neemt nauwkeurig menschen, dingen en situaties waar en weet hen met een enkel woord raak te typeeren, eenzijdig vaak, maar altijd op eenigerlei wijze verrassend juist. Hetzelfde geldt voor haar vermogen om sfeer te scheppen: de sfeer, die zij schept is haar sfeer en zeer persoonlijk aanvoeld, maar zij weet ons haar sfeer mee te doen beleven en dat is waar het in de kunst om gaat.

Het zijn voornamelijk kale onbeduidende herinneringen van een verborgen dramatiek, die zij onder den goedgevonden titel *Onmaatschappelijke voorkeur* heeft gebundeld, herinneringen, die een heimwee in ons wakker roepen naar alle avonturen, die wij niet beleefden en die de vele avonturen, die ons leven rijk is, schooner en gloedvoller doen lijken dan voorheen. Hoe velen zouden slechts een zure, stinkende herinnering bewaard hebben aan deze gebeurtenissen, die voor Mary Dorna rijke gaven werden in een arm bestaan, omdat zij zelf rijke gaven bezit aan liefde en aan haat wel aller eerst, maar dan ook aan herscheppend en beschouwelijk vermogen.

Wie onzer zonder zelfbeklag is werpe den eersten steen op dit pretentieloos product, dat het gesublimeerde zelfbeklag mocht heeten en waarop nog wel meer leelijke of althans verdachte etiketten te plakken zouden zijn, ware het niet dat de liefde alle dingen bedekt.

Theo Ortman teekende een omslag en illustraties in den tekst, die ver boven het gemiddelde uitgaan. Vooral de bandteekening, de twee koppen op bladzij 72 en die op pag. 195 zijn opmerkenswaard om hun expressiviteit en om de wijze waarop ze zich bij den geest van de schrijfster aansluiten.

Voortgezette Kopijeerlust

DOOR ANTON VAN DUINKERKEN GEPUBLICEERD OP 16-03-1939 DE TIJD

DE TIJD
DONDERDAG 16

Het boek van de week

VOORTGEZETTE KOPIJEERLUST

Mary Dorna - Onmaatschappelijke voorkeur - met teekeningen van Theo Ortmann. - J. M. Meulenhoff - Amsterdam - 1938

De Camera Obscura wordt honderd jaar oud, en is niet overtroffen. Wat al verandering van stijl en smaak de eeuw der groote staatsomwentelingen bracht, wat al vooruitgang in techniek, een geloofspunt vier eeuwen, de eigenlijke Camera Obscura verduisterde tot een obscure camera, bij de schetterlichten, die alientwege de moderne filmcamera begeleiden, het jeugdboek van Beets, dat noch frisch, noch natuurlijk, noch zelfs gezellig verdient te heeten, al meenen velen, dat het frisch, natuurlijk en gezellig is, bleek onvergankelijk door on-ervangbaar te blijken. De poëzie van Beets is wegevaagd, zijn preeken zijn vergeten, de letterkundige verscheidenheden en verpoozingen, waarin hij wel de beste hoedanigheden van zijn hoofd en van zijn hart vertoonde, worden alleen nog door vakgeleerden geraadpleegd, wanneer het onderwerp humer studie hiertoe dwingt, maar de zelfin nomen Hildebrand, met Goudsche pijp en vadermoorders, boeit nog altijd de verbeelding der natie, die alle moeite doet om op te leven, maar die nooit meer de Nurksen en de Stastokken vergeten zal, waaruit zij voor een aanzienlijk deel werd samengesteld. Na de Camera zijn er allereerste meesterwerken geschreven, die het boekje van Beets overbodig konden maken. Er is fijner humor, gevoeliger verbeelding, scherper kritiek en grondiger werkelijkheidszin aan den dag gelegd, doch het mengsel van Nicolaas Beets bleef bekoren. Waar is Jonathan, waar is Vlerk, waar is Klikspaan, w ar is Koetsveld? Zij zijn, alsof zij nooit bestonden; de Camera alleen bleef wat er was. Piet Paaltjes en de Schoolmeester en Cornelis Paradijs mochten den lachlust wekken, Jan Salle en Droogstoppel, Sjaalman en Pluizer mochten ons van onze landgevoelen doen walgen, als wij daar behoefte aan voelden, Justus van Maurik en Israël Querido mochten ons rondleiden waar het leven van het volk waarneembaar wordt in de glorie der allelaagsche verrukkingen en de tragiek der allelaagsche verdrietigheden, wij mochten Wouter-tje Pieterse leeren kennen, en den Kleinen Johannes, en Jaapje, en Sprotje en Orpheus in de fles, de natuur mocht een nieuwe lente en de slichtkunst een nieuw geluid aanheffen, door alles heen vertelde het diakenhuismanntje zijn eeuwige historie, met een verschrikkelijk zeurige stem, maar die ons volk tot luisteren wint. Alles wat zij tegen de Camera kunt aanvoeren, zal juist zijn, zoodra zij echter al uw gal hebt uitgespuwd, kijkt Hildebrand u aan met den eigenaardigen lach van den kroongetuige in het proces, die veel te spraakzaam was, maar naar wien de edelachtbare heeren van de rechtbank wel luisteren moesten.

Thijm stierf vijftig jaar geleden, en er is een tentoonstelling aan hem gewijd in de Katholieke Leeszaal te Amsterdam, maar geen enkel geschrift van zijn hand werd bij deze gelegenheid herdrukt, geen enkele publicatie van langere adem werd aan zijn nagedachtenis gewijd. Multatuli is vijftig jaar dood en leeft op in het letterkundige querulantisme, waarvan hij het object werd, nu hij er het subject niet meer van weeten kan. De Camera jubileert en er worden twee nieuwe uitgaven aangekondigd, met nieuwe illustraties. Er is nog altijd debiet voor dat boek, waarvan honderden duizendtallen een eeuw hebben doorstroomd.

David Copperfield veiliger voelt dan bij Andersen.

Ook dit maakt haar aan Beets verwant, al zou het on gepast zijn, den schrijver van de Camera een Hollandschen Dickens te noemen. Hij is immers nauwelijks aan Hollandsche Schetsen van Booz toegekomen!

Wat Mary Dorna van Hildebrand scheidt, is diens talent voor de novelle. Bij haar mist men de structuur van de vertelling, de uitgewerkte intrigue, de beloofde deugd. Zij levert humoristische schetsen, echte, goede schetsen, zoals Justus van Maurik er maakte, met een lach en een traan, een volksgezegde en een wijsheid van eeuwen. Zij silt met de menschen, zelfs wanneer die tegelijkertijd huisvader en zenuwlijder zijn, onderwijl beseft zij echter: „Wij zijn allen maar mensch — P. J. den Oude, mijn medepassagiers, de conducteur en ik.” Dit is de Beetsiaansche solidariteit met de belachelijke tijdgenooten, die goed genoeg zijn om voor model te dienen in humoristische verhaaltjes, maar niet slecht genoeg om deswege met hartsocht te worden veracht. Zij behoeven in hun slappe thee niet te stikken en te verdwijnen, zoals de modellen van Multatuli. De school van Beets houdt evenwicht tusschen afscheid en vereenzelving, distantie en solidariteit. Er is een brug: de gemeenzame melancholie van het alledaagsche ploeteren om niets, dat wil zeggen om een heel klein beetje geld, om het onaanzienlijke beetje glorie, dat men slechts enkele oogenblikken ervaart als het hoogtepunt van zijn leven: „Sommige menschen moeten er beroemd voor zijn, andere gronken, en enkele verliefd”, om het ellendige beetje nachtrust, dat tegen den morgenstond met roze tabletjes moet worden gekocht, om het geluk, dat „soms een kwestie van aanwezigheid of afwezigheid op het goede oogenblik” is.

Mejuffrouw Dorna copieert het dagelijkse leven, zoals Potgieter dat noemde; ze laat ons zien, hoe wij bestaan, geklonken aan onze baantjes en vooroordeelen, onze begeerten en slimheden, onze tegenvallers en binnenpretjes. Zij voert een reeks schertsfiguren aan ons voorbij, aan wie wij het leven herkennen, dat ons omgeeft; het vieze jongetje, dat zijn neusje schoonmaakt op de verkeerde manier, de tenger roodharige, die op school gepest wordt, de kwasi-baron van de badplaats, die wegens oplichting en verduistering naar het Huis van Bewaring zal worden gebracht, de gesjochten bouwvakarbeider, die zijn heil zoekt in de inbrekerij en van zijn faam in de onderwereld ten volle geniet, wanneer zijn costumier hem op de nota „den weledelen heel Flesman” noemt, de mannelijke helft van het dansnummer-aan-lagerwal en de werkzame Frau Posanzky, die haar gasten veel mosterd, cayenne, paprika en knoflook laat proeven, omdat de smaak van het eigenlijke eten zoo best niet is, de altijd insinuerende tante en de altijd uitkomst biedende Bank van Leening, de schoonvader, die met zijn schoonzoon handgemeen wordt over de behandeling van 's eersten dochter, 's tweeden vrouw, de aesthetische professor Volkhardt, die ook des Zondags onvermoed aan zijn reuzendoeken doorschildert, de goetdige diensmeid, wier zasje „In het leven” is gegaan en die zich tegen de familieschande troost met de weinig theologische gedachte: „We hebben allemaal

Mary Dorna

vraagt gij naar het hof?...” „Welk een bende!”

Een bende was het in 1839, toen Hildebrand opgong maakte, een bende is het in 1939, nu Mary Dorna opgang te maken verdient, een bende zal het geweest zijn, toen de watern van den zondvloed de plaats veroverden van de bakkers en slagers, de marskramers en kamer-verhuurders der aloutheid, een bende zal het gebleven zijn, wanneer het vuur uit den hemel voor de laatste maal neerregent, nu het reeds erger dan gedruppeld heeft op Barcelona en Guernica. Maar met die bende ademen wij, zitten wij in de tram, doen wij zaken, gaan wij naar Zandvoort aan de zee en bespreken wij uit verveling de bende die het is.

Hildebrand wist, dat het een bende was. Mary Dorna weet het ook. Koning Salomon in al zijn heerlijkheid kon er niet zoo diep van overtuigd zijn geweest, toen hij schreef: „Jijdelheid der ijdelheden, en alles is ijdelheid” als Beets in al zijn vlegelachtigheid van student, toen hij het knaapje in den Haarlemmerhout, dat zich „zeker niet bekrompen” in zijn rokjas bewoog, op de onhebbelijke vraag van Nurks liet antwoorden: „Ik heb geen vader”.

..... En het ging mij door de ziel,” verzekert Beets, alsof wij nu geloovent zullen, dat hij het niet zelf verzonnen heeft.

..... Zooveen was ik P. J. den Oude — iedereen is soms P. J. den Oude,” verzekert Mary Dorna, alsof zij verwacht, dat wij deze vereenzelving van de schrijfster met den meest gesjochten stumper uit haar boek voor een garantie van de echtheid zullen houden.

Het blijft een bende, doch wij hebben er deel aan. De fraaie letteren eischen niet, dat Hildebrand de Camera Obscura schreef; ze werden er niet fraaier op, welke stijlhoedanigheden men den meester van den kopijeerlust ook nageve. Maar het boek is bij al zijn ouderwetsche onhebbelijkheden zoo „echt”, het is zoo overtuigend in de verzegene bewering: „zoo is het leven.”

Met Mary Dorna is het niet anders dan met Beets. Een bende zet zij ons voor, een bende, die niet geheel geschikt is om langs kinderoogen heen te trekken, doch „zoo is het leven” doet ook zij den geamuseerden lezer verzuchten, die zich in het gezelschap van de bende, zichzelf ten spijt, bijzonder op zijn gemak heeft gevoeld.

De gunstige beoordeeling, die haar humor verdient, kan niet anders zijn dan een lofspraak op Nicolaas Beets, hoewel zijn boek noch frisch, noch natuurlijk, noch in den eigenlijken zin gezellig mag heeten. Zijn grappen ontleent hij aan de Engelschen, zijn spot rechtvaardigt hij door zich aan alle maatschappelijke verantwoordelijkheid te onttrekken, zijn verhaaltrant verdraagt men nochtans, omdat hij een deelhebber blijft in de alledaagsche vreugden en verdrietigheden, die hij schildert.

Mary Dorna verbetert of overtreft hem niet, maar zij evenaart hem in de harmonie van zijn verhouding tot den evenmensch, die de vertla-

Volg op volgende pagina

Vervolg van vorige pagina

boek, waarvan honderden duizendtallen een eeuw hebben doorstroomd.

Is het niet ook een hulde aan Nicolaas Beets, dat 's lands jongste humoriste het eerste werk harer begaafdheid levert in een stijl, aan den zijnen van verre verwant? Over honderd jaar zullen de lezers van „Onmaatschappelijke Voorkeur”, door Mary Dorna, naar alle waarschijnlijkheid schaarsch zijn, maar zij, die meenen, dat men de wereld van 1839 uit Hildebrand leert kennen, mogen zich overtuigd houden, dat zij op dezelfde wijze de wereld, waarin zij leven, weergegeven vinden door deze geestige schrijfster, die zich op een zelfde wijze in de maatschappij localiseert. De navolging zal nauwelijks bewust zijn, des te meer huldt haar humor de eeuwigheid van Beets.

Hildebrand, de „eerste persoon” van de Camera Obscura, stelt zich voor als een out-law in een gebonden samenleving. Student te Lelien, genietend van alle buitenwettelijke voorrechten, die zijn positie hem gunt, begluurt hij de gebonden slaven van het gevestigde betaan met een ironie, die zich nooit behoefte te verloochenen, omdat zij voor niets verantwoordelijk behoefte te staan. Eenzelfde „onmaatschappelijke voorkeur” legt mevrouw Dorna aan den dag, wanneer zij, sprekend in den eersten persoon, ons de gestalte voorstelt van het onhebbelijke schoolmeisje, dat slecht leert, maar eigenwijs haar omgeving beoordeelt, en dat wij terugvinden in den Britschen tijd der rijkgetrouwde vrouw, waarover weinig confidenties loskomen, en in de Duitse periode van dezelfde dame, die nu een kamertje gehuurd heeft in de woonkazerne van Frau Irma Posansky, Mittelstrasse 5, waar ze armoedig leeft, omdat ze haar kost moet verdienen als schildersmodel. In Amsterdam terug, leeft ze zelfstandig en verkwistend, aldus in staat, haar familie te ergeren en haar omgeving te becritiseeren naar hartelust. De Amsterdamsche onderwereld, de Zandvoortsche dagjesmensen, de Haagsche kamerverhuursters, schildert ze met dezelfde gedistantieerde aandacht, waarmee Beets de Nurksen en de Stastokken opzoekt. Zij is alleen vrouwelijker in haar reactie, die gedeeltelijk afhangt — o pater van Heugten! — van den warmtegraad der kopjes thee, welke haar in overvloed, het heele boek door, worden voorgezet.

Het grondgeval is als bij Beets een ongewilde gewaarwording van solidariteit met het omringende menschedom en tegelijk de troostende bijgedachte, dat men met deze tijdgenooten, met wie men 's levens korthed deelen mag of moet, geen zier te maken heeft, minder dan met de jasmijn en de kamperfoele van de weinige lenten, die wij beleven. Onafhankelijk verwant aan de menschen, die sterven in hospitaalzalen, waar er dertig bij elkaar liggen, en die, als P. J. den Oude — de meest moderne verschijning van Keesje, het diakenhuismanne-tje — een „Beede om Hulp” met twee e's tot hun soortgenooten richten, omdat zij behalve huisvader ook lijder aan toevalziekten zijn, onafhankelijk verwant aan de familie op Schoonzicht, die zich, gegarandeerd voor het laatst, honderd guldens laat afzetten voor een klok Louis Philippe, gaat het verkwistend nichtje, dat zorgeloos zou kunnen leven, indien het maar verstandig wilde zijn, haar eigen weg door de wereld, een halfwas-artieste, met liefhebberij in het lezen van Dickens en Conrad en met weemoed, omdat het allemaal zoo kort zal duren. Een prettig brutaaltje, dat de zwaarwichtigheid van alle andere menschen graag op den hak neemt, maar dat zelf moeite heeft, de lucht-hartigheid te bewaren, wanneer ze bedenkt, hoe weinig kans wij kregen om van dit aardseche tranendal iets plezierigs te maken.

De Mien Proost-creatie van het zuurzoete wicht, dat enfant terrible speelt en de egenegenheid van den verlegen maitre de danse et de maintien veroverert, herinnert een oogenblik aan de Kleine Parade van Henriëtte van Eyck, maar aldra maakt Mary Dorna duidelijk, dat zij een heel anderen aanleg heeft dan deze humoriste uit sprookjesland en dat ze zich bij

gen de familieschande troost met de weinig theologische gedachte: „We hebben allemaal één God en het is Gods wil wat een mensch doet”, de beeldhouwer, die kisten van zijn bohème-atelier vervangen wil door goedkope meubeltjes uit de tweede hand, de kleine hotelhouder, die vruchteloos een grooten hotelhouder beconcurrert met sappige biefstukjes, de schoonmaakster, die f 3.20 verdient voor het reinigen van een karpet, dat ze zelf meesleept uit den verhuis van haar mevrouw, de familie Davis, die ruzie heeft, nadat Pa in het ziekenhuis de broeders van Sint Johannes de Deo leerde kennen („dat zijn mensche, begrijpe, mënse...!”), de dochter, die bij den dood van haar vader geen ander „zwart om aan te trekken” heeft dan een avondjapon, die met shawl nog wel voor rouw kan doorgaan, want het hoeft niet voor zoo lang te zijn, Leen en Annie en Karel en Piet uit de Amsterdamsche havenbuurt, waar Breitner zijn atelier had....

„Een paar types uitgezonderd” — gij hoort het Potgieter zeggen — „klimmen wij nauwelijks tot den middelstand op; geene der faculteiten van de hoogeschool is veranschouwelijkt; noch de vloot, noch het heir zijn vertegenwoordigd; de beurs zelve ontbreekt; wat

maar zij evenaart hem in de harmonie van zijn verhouding tot den evenmensch, die de verklaring van zijn roem moet zijn. Daarom kan haar prettige bundel door de geschiedenis der Nederlandsche letteren met weemoed en plezier worden aanvaard als een huldeblijk aan Hildebrand in het eeuwjaar zijner Camera Obscura.

ANTON VAN DUINKERKEN

Nederlandsch proza

DOOR KEES VAN BRUGGEN, GEPUBLICEERD OP 06-04-1939, NIEUWE ROTTERDAMSCH COURANT.

Wie Mary Dorna is, mogen wij niet trachten uit te raadsele, en wellicht is zij het zelf, maar één ding kan ze, dat is goed en geestig schrijven. In lange tijden kregen we zoo'n geurig boekje niet in handen. Men zou misschien kunnen vreezen voor een roman uit deze zelfde pen, waarbij de eisch der "objectiviteit" te berde kwam en opmerken dat dit proza vooral zijn deugd ontleend aan de levende aanwezigheid van zijn auteur, wat drommel waarom zou men het hebben over iets wat nog niet is, en wellicht nooit beproeven zal te komen, nu wij deze zoo frisch bekeken wereld bezitten en mogen verkeer in zoo goed gezelschap.

Over dit laatste zijn natuurlijk meeningen mogelijk. De titel waarschuwt:

"Onmaatschappelijke voorkeur". Wie Mary Dorna ook plotseling moge blijken, zij schuwt de wereld van Jan en Alleman, het liefst verkeerend onder rare lieden, artisten en kermisgasten, spiritusdrinkers of nog erger afval en daar het geld, dat de fortuin haar weleens wel of weleens niet heeft toegeworpen, op onverstandige wijze smijtend over den balk. Moet iedereen voor zichzelf weten en iedereen behoudt het recht, zooiets te gisp. Wat evenwel niet wegneemt dat deze ongedurigheid, dit op en neer, dit binnen en buiten een bundel vol gezellige schetsen heeft opgeleverd, en zooals het wel meer in schetsboeken gaat, sommige ervan zijn ware meesterwerkjes. Zoo is de sfeer van een voorjaarskermis, met het gescharrel van al wat te jong is om al draaiend, snoepend en ballen zuigend, gevaar te loopen, nimmer zoo lekker in de saus behandeld en het vertelsel van "het roze geheim" is een waar juweel. Men zou, dit altijd beeldend proza lezend, in de verzoeking geraken tot een bijna schandaleuze vergelijking, maar die vergeven moge worden wegens de actualiteit: een vergelijking met de honderdjarige "Camera Obscura" - want even definitief, even "klassiek" doet het menigmaal aan - ware het niet dat in den student Beets de prof alreeds zijn kiemen had gedeponereerd, waaraan we de degelijkheid te danken hebben, die in den schaamteloos als "onmaatschappelijk" beleden bundel zoo smartelijk wordt gemist. Toch, doet de familie van "Schoonzicht" en omstreken voor de Kegge's of de Stastoks onder en is haar voorkeur voor Dickens de schrijfster, die zoo raak typeert en met een enkel woord stemming kan wekken, slecht bekomen? O lof der korthed! Hoe menig degelijk, deugdzaam, leerstellig, langdradig boek willen wij voor deze kleine, luie vertelsels missen. Zijn ze niet als prenten in een map? Levend gezellig, bont, direct, een tikje verschoten en met vale randen? Zelfs in het toch reeds platgetreden doolhof der "bohème" vinden ze telkens weer een eigen pad. Wie belijdt - "Een klok Louis Philippe" - zoo waarlijk lankmoedig eigen feilen, wie komt met zooveel lijdzame wijsheid - "Nostalgie in de havenbuurt" - bij zijn eigen brutale tafelschuimers onverhoeds te gast? De Carlevliets en het Home voor Paying Guests daartegenover, is het geen vondst? Het boekje had een beter "kleed" verdiend en - als het dan zijn moet - betere prentjes. Iets om bij herdruk aan te denken.

Onmaatschappelijke voorkeur

DOOR C.C.S. CRONE, GEPUBLICEERD OP 27-07-1939, DE NIEUWE EEUW.

"Onmaatschappelijke Voorkeur" noemde Mary Dorna haar bundel schetsen, waarin zij volgens het gebruikelijke procédé van den lach en den traan het leven, zoals dat zich aan haar vertoonde heeft afgebeeld. Het valt niet te ontkennen, dat dit soort literatuur slecht geringe eischen stelt aan het compositievermogen van den schrijver. Maar doordat dit niet zoozeer aan interne wetten gebonden prozagenre anderzijds meer aan de door ieder waarneembare realiteit appelleert, loopt de auteur ook gauw gevaar zichzelf geestelijk in zijn hemd te zetten. Het mag gezegd worden, dat Mary Dorna's schetsen in hun soort uitstekend zijn en een oneindig veel fijneren geest verraden dan b.v. het werk van Ch. A. Cocheret, den schrijver van de bundels "Poppekast" en "Speeldoos." Het best lijkt de schrijfster mij, waar ze uit haar jeugdherinneringen put. Treffend is dan de overeenkomst met een andere schrijfster, die het meest op dreef was in haar kinderbeschrijvingen: Carry van Bruggen. Men vergelijkte b.v. Mary Dorna's "Les heures sont roses" uit dezen bundel met Carry van Bruggen's eveneens over de kinderdansles handelende schets "De Margarine-jongen" uit het boek "Vier Jaargetijden" dat ik nog altijd boven "Het Huisje aan de Sloot" prefereer. Mary Dorna valt bij het in haar herinnering opnieuw kind-zijn vaker uit haar rol dan Carry van Bruggen. Ook hierin blijft ze de zichzelf moeilijk wegcijferende conférencière, in tegenstelling met Carry van Bruggen, wie het er slechts om te doen is, gestalte te geven aan het figuurtje, dat ze beschrijft; zij acht de volwassen Carry niet belangrijker dan het houderig dansende kind, dat ook zij evenals de jeugdige Mary Dorna, eens was. Maar afgezien van dit verschil in gezichtshoek vindt men bij beide schrijfsters die verfijnde herinneringssfeer, welke ik bij uitstek vrouwelijk zou willen noemen. Waar Mary Dorna uit haar later bohémienleven vertelt, kan ik haar minder waardeeren. Gedeeltelijk is dit misschien hieraan te wijten, dat mijn persoonlijke voorkeur niet naar het onmaatschappelijke uitgaat, niet te loochenen is het feit, dat de blagueur, die vereischt wordt om tegen de armoede van het vie-de-bohème bestand te zijn, vrouwelijk verfijnde gevoelens in verdrukking brengt. Maken die zich toch vrij, dan is er dadelijk overcompensatie, m.a.w. sentimentaliteit. Ondanks mijn bezwaren noem ik "Onmaatschappelijke Voorkeur" echter een onderhoudend boek, en dat is immers, hoe sociaal het ook moge klinken, juist wat de schrijfster met dit werk bedoelde te geven.

Mary Dorna - Onmaatschappelijke Voorkeur

DOOR C.J. KELK GEPUBLICEERD OP 27-12-1957 DE GROENE AMSTERDAMMER

Onmaatschappelijk voorkeur heeft zij die verzameling van haar beste verhalen genoemd, maar het is waarlijk niet zo maar voorkeur voor het onmaatschappelijke, die ze in de pen gaf. Die voorkeur was er wel maar ze ontstond door al te grote gevoeligheid, van kindsbeen af, voor de kwaliteit der gevoelens die zij om zich heen ontwaarde. Dit kind bevroedde, dat de ware intensiteit, die het leven van de jeugd gebiedt niet meer helemaal thuis is bid de fatsoenlijke mensen, dat levenslust en levenskunst meestal niet hun deel zijn maar eer het deel derzulken, die het er in het maatschappelijke maar matigjes afbrengen. Het is waarlijk geen ondoordachte of nog minder een vooraf bedachte voorkeur, maar zij vloeit logisch voort uit die kinderbehoefte aan vrolijkheid, leven, oprechtheid, gewoonheid, natuur in de mens en in haarzelf. Van het moment dat ze op spillebenen, ontvankelijk van gemoed, niet al te zenuwsterk in de wereld begint rond te zien, houdt zij die eigen natuur in haar levend en wijkt zij geen duimbreed van haar natuurlijke aanvechtingen af. Dit brengt haar al vroeg in botsing met ouders en hun gezag, met opvoeders en hun theorieën. Vrij zwerft haar jonge geest door de ruimte der verbeelding: de heerlijke wereld lokt aan, als het vliindertje miskent zij de gevaren, die haar wachten in de wereld van verstrakkende discipline. Na de schoolmislukkingen komen nu ook de maatschappelijke. Ze leert de harde zijde kennen van het als een feest betreden wereldbestel. Zij maakt regelrecht kennis met die kant ervan, die ontbering is en gemis. Maar altijd staat zij aan de zijde van wie volgens hun natuur geleefd hebben en daardoor wellicht hun beste kansen versmeten. Daarom wil zij in haar reclassering geen heil zien: die zou haar afleiden van haar hartelijke levensdeelname en tegelijk van alle in wezen hartelijke mensen. Men moet een harnas aantrekken om zich in de sociale gelederen te kunnen handhaven, maar een harnas knelt. Zij laat het uit en vangt de slagen zo wel op. En ze doet het op een humoristisch-weemoedige wijze. Maar toch tegelijk uit noodzaak, omdat ze tegen haar natuur in niet kan gaan. Deze mentaliteit nu, die nooit "van boven af" is, maar altijd "er midden in", maakt ons de figuur van Mary Dorna zo beminnelewaardig. Dit richt al haar vertelwerk, dit is altijd aanwezig in elk van haar volzinnen. Dit leeft in alles wat ze denkt en doet en schrijft en zich herinnert. Als schoolkind al, begaat zij de theoretische laaghartigheid aan twee jongens tegelijk te zeggen, dat zij "hem de aardigste vindt", want dat horen ze immers allebei zo graag en bovendien tracteren ze haar in ruil voor die uitverkiezing op tourtjes draaimolen en dat is in die kermisweek voor haar de hoofdzaak. Immers, zo'n week is gauw voorbij en het duurt weer een heel jaar, dus... In haar volle kracht is ze als ze een werkelijk groot formaat onmaatschappelijke, met kinderoog gezien, schilderen zoals in "Een Buitenlandse Badgast", de flessentrekker en beurszwendelaar, die haar verblindt met zijn weelde, maar vooral met het kennelijk gemak waarmee hij zich van weelde, dus van het leven bedient, en bij wie haar vader en zijn fatsoenlijke vrienden armelijk in het niet zinken, als mannetjes zonder lef en zonder verbeeldingskracht. Geven ze met al hun fatsoen iemand ooit een behoorlijke illusie en wat is er anders, waar de mens op drijft? Soms op de kale, naakte werkelijkheid alleen? Als ze op de dansles komt, waar ze schrielt bij haar jonger lief gebouwd zusje afsteekt, hoort ze voor het eerst van zichzelf, dat ze "broos en gevoelig" is in plaats van "spillebenig en grienerig" en de dansmeester is het die aan de zijde van zijn moeder om "haar hand" komt vragen haar hand van nauwelijks zestien jaar. Prachtig is ook het verhaal van hoe ze met haar kindermisje een zuster van deze bezoekt, die in "het leven" is en wier pracht op het voor warme weelde zo vatbare kind diepe indruk maakt. Zij ziet ook later niet speciaal veel heil in de hygiëne en veel kwaad in de intoxicatie. Waarom ook eigenlijk? Een mens leeft maar kort, laat hij zich toch ook zo nu en dan een beetje blijven voelen als een kind op de kermis. Laat hij zich niet al te zeer schamen voor zijn kleinere of grotere débauches. En als Mary Dorna moraal had willen schrijven, dan had zij haar zachtmoedige

spot met de fatsoenlijken ook kunnen uitbouwen tot het sarcastisch constateren van het feit, dat in negen van de tien gevallen de al te bedwongen eenmaal, als het voorgoed te laat is, vervallen tot schier misdadige hysterie, al uit zich die ook maar in woorden en ijlkooortsige dromen. Want de mens is nu eenmaal tot een zekere mate van losbandigheid geschapen. Over hospita's geeft zij het nodige ten beste, niet vijandig of kwaadaardig, maar wel komisch-wrevelig en kritisch gestemd. Over rijke verwanten schrijft zij de armoede-van-de-rijkdom onthullende woorden: "Ze deden alles voorzichtig: voorzichtig de kamer verwarmen, voorzichtig geld opsparen en voorzichtig leven. Ze zouden, als het even kon, ook voorzichtig sterven aan het kleine lichte attaque'tje, dat in de familie traditie was geworden. Aan de bruine muren hingen in bruine lijstjes reisherinneringen". Aan dit soort lieden in hun groot buitenverblijf gaat de ongewenste verwante dan een "Klok Louis Philippe" verkopen omdat in de etalage eens koekebakkers een grote taart "Reine de France" haar onweerstaanbaar aanlokt. Hier krijgt ze slappe thee en de goedkoopste biskwietjes. Als ze hun de klok, het familiestuk heeft aangesmeerd, trekt ze naar huis met een reusachtig stuk "Reine de France". Zulk een bundel van Mary Dorna, eigenlijk mevrouw Tenkink-Stoppelman, wier gezondheid de laatste jaren helaas te wensen overlaat, ja elk verhaal wemelt van kostelijke, ironische, komische en plastische vondsten. Men zou dit werk van een spitse en tegelijk hartelijke geest allang een onderscheiding hebben moeten waardig keuren, waar zo ontzettend veel vervelends en irriterends en onleesbaars als "belangrijk" wordt aangeprezen, waar niets belangrijks in schuilt behalve mateloze pretentie. "is het gezellig hebben een doodzonde?", vraagt zij al als kind. Ja, in Nederland wel. In Nederland moet men vooral niet lachen of ironiseren en als men zoiets doet, moet het goed gallig zijn. Er mag vooral niet openlijk gezegd worden, dat men ook een beetje van boeven houdt, want dat is de weg banen naar een algemeen moreel verval, een verzakking zonder einde. Mary Dorna is voor haar vermetelheden gestraft door de ietwat hautaine houding die men, in het netje, tegenover haar pleegt aan te nemen. Wie haar werk Onmaatschappelijke Voorkeur doopt of dopen laat, heeft immers haar eigen banvloek uitgesproken! De keuze van een Boek van de maand kan uit allerlei overwegingen stammen. Meestal betreft zij een betrekkelijk kortgeleden verschenen werk dat de Commissie gaarne onder de aandacht van een groot publiek zou brengen. Ditmaal echter is die keuze enigszins grillig gevallen op een boek met verhalen, dat al van oudere datum is. Enigszins grillig omdat men voor waar zou kunnen aannemen dat het grote publiek zich al genoegzaam op de hoogte gesteld heeft van de eigenaardige kwaliteiten van deze arbeid. Toch meende de commissie, die immers ook beoogt h.i. min of meer onderschatte werken recht te doen wedervaren dat het zijn nut kon hebben nogmaals met aandrang belangstelling te vorderen voor een schrijfster wier werkwijze in Nederland het land der bourgeoisie uniek mag worden genoemd. Mary Dorna vertegenwoordigt, geheel alleen de humor van de voorkeur voor het onmaatschappelijke. Weinig verhalen zijn zo eenvoudig eenzijdig eenstemmig en beelden met zulk een felle onmiskkenbaarheid de schrijfster zelf uit. Mary Dorna was een der beste korte-verhalenschrijfsters die aan de weekbladen o.a. De Groene hebben meegewerkt. Haar afzonderlijk verschenen novelle "Mijn Oom Ricardo" vormde een der hoogtepunten, maar in "Onmaatschappelijke Voorkeur" vindt de lezer grotere verscheidenheid. Om haar schrijversfiguur te eren en nogmaals haar merkwaardig genre onder de aandacht te brengen koos de Commissie de Salamander-uitgave, die o.a. haar jeugdherinneringen bevat met overtuiging uit tot het Boek van de Maand. De Commissie: Jeanne van Schaik-Willing, G.J. Ammerlaan, C.J. Kelk, Sjoerd Leiker, prof. dr. P. Minderaa, Jan Nieuwenhuis, Victor E. van Vriesland.

Recensie van *Vingeroefeningen* (1940)

Vingeroefeningen, door Mary Dorna

DOOR V.E. GEPUBLICEERD OP 03-12-1940 DE TIJD

De Tijd 3-12-1940

Vingeroefeningen, door Mary Dorna

DOOR ONBEKEND, GEPUBLICEERD OP 09-12-1940 PROVINCIALE OVERIJSSELSE EN ZWOLSCHE COURANT

an
het
en,
eld,
len

Vingeroefeningen, door Mary Dorna,
uitg. Bigot en v. Rossum, Amsterdam

ur
er-
er-

in
ge-
er-
en.
en
en
op
de-
en.

er
ast
an
ul-
de
het

eze
en,
ie-

Mary Dorna, die zich eerder deed kennen als schrijfster van raak waargenomen en weergegeven beelden uit het gezinsleven, heeft in dezen bundel een aantal schetsen vereenigd, die op dezelfde wijze getuigen van eigen, scherpen en critischen kijk op het leven. Zoo'n stuk als „Bezoek aan Veenschoten”, humor in den aller-eigensten zin, heeft iets van Hildebrand, maar dan in hedendaagschen toonaard gezet.

„Beleefd verzoek” is weer de oude Mary Dorna, het ongezeggelijke kind, dat het haar vader niet naar den zin kan maken en moeder voorstelt: „laten we die vent er toch uitgooien, hij vindt het toch niets prettig bij ons”. Scherp en raak, meer komisch dan humoristisch teekent zij in andere stukken de menschen op een plezierboot, de leerlingen van een instituut van onvolwaardigen. Fragmentair is dit alles wel, zooals dat „Humaniteit in den vooegtrein”, maar toch evenals „Trein-conversatie5' van een gevoeligheid, die het op een hooger plan zet, en die doet vergeten, dat dit alles niet uitgewerkt is, schetsmatig gebleven. Men zou dit talent graag eens met grooter werk aan den arbeid zien gaan.

Recensie van *Laten we vader eruit gooien* (1967)

Laten we vader eruit gooien

GEPUBLICEERD OP 23-12-1967 DE GROENE AMSTERDAMMER (ONBEKEND)

Met een voorwoord van S. Carmiggelt, een harer grote bewonderaars, werd een zeventiental verhalen van Mary Dorna bijeengebracht onder de titel "laten we vader eruitgooien", de revolutionaire uitroep van een kind dat hier heel veel van haar jeugdervaringen heeft verdicht. Terecht zegt de "voorwoorder" dat "de grote rat van de tijd" haar werk niet zal stuknagen omdat het "warmbloedig leeft uit een rijke, hoogst persoonlijke stijl". Want wat is Mary Dorna voor een mens? Het is een mens waarin de levensvoorstellingen nog puur, nog primitief, nog kleurig zijn. Een zigeunerin van het woord, een die met haar verhaal muziek maakt zoals de tziganen het doen, alleen maar aangevuurd door levenshartstocht, ongeremd van conventie, tegen de draad in van het beheerste, verstilde fatsoen. Wel duidelijk stammend uit een cultuursfeer, maar daaruit alleen datgene selecterend wat leeft en boeit en niet wat keurig net is en zoals-het-behoort-te-wezen. Men weet nooit precies van een schrijver wat er in zijn werk op de werkelijkheid berust. Bij Mary Dorna doet het er minder toe dan bij wie ook; zij beeldt het kind uit dat zij min of meer moet zijn geweest, maar ook de dolende vrouw. Wat trok haar als kind het meest? De kermis met haar kleuren en geuren, haar bewegingen en gedraai, het gekleurde suikergoed der armen, de kunstrozen die veel feller rood zijn dan de natuur ze oplevert, de jongens die het meest in de verdrukking waren, sjofel gekleed, het zootje van de werkster, bijv. met z'n "meinebiet", de zuster van de meid die leefde in zonde, de oom die een verdoemenswaardige nietsnut was, maar uit zijn zwerversleven een onnavolgbaar drama bouwde van tranen en berouw, om later een heroïsche dood te sterven. Een van haar bundels heette immers "Onmaatschappelijke voorkeur". Is het wonder dat zij, later de dolende, het niet al te schrikwekkend vond onder dilettant- en beroepsdieven te verkeren, onder meisjes van plezier, onder hen die zich te buiten gingen; niet om dit alles toe te juichen maar om te ontvlieden aan de huichelarij van de beschaafde families, de ingetogenen en de uitgestrekenen, de gladden die een gestroomlijnde wereld beheersen en het zó goed met zichzelf hebben getroffen dat ze op iedereen laatdunkend kunnen neerzien. Carmiggelt noemt even Nescio, een heel ander figuur maar ook een eenzijdige, die de veelzijdigheid van druktemakers en verhevenen nooit helemaal heeft aangekund. Wij vinden in deze bundel de juwelen van haar vertelkunst, "Het rose geheim", van de walletjes, "Een buitenlandse badgast", van de sierlijke, vorstelijke oplichter "Mijn oom Ricardo", van de beminnenswaardige avonturier, "Illusies en de tante", over de smartelijke verjaardag van Frau Irma Posanzky, "No. 01010", over de tegenvallende inbreker, "Het jongetje Eelco", modelkind in modeljas en modelmuts etc. dat, op een caféterras door een pauper gehoord, plotseling (tot vreugde van de waarneemster) een jonge Viking wordt, alle model vergeet en erop los timmert. Want zo hoort het, volgens haar; de mens moet toch altijd nog eventjes sterker zijn dan de huisbakkenheid waar hij ingemetseld zit. Oergevoelens banen zich een weg door alle verstrakking en zo zijn haar verhalen ook, geladen van die drift, beschenen door de humor die ook het smartelijkste verrukkelijk maakt.

Recensie van *Laten we vader eruit gooien* (1967)

Verhalen van Mary Dorna herdrukt

DOOR G.W. HUYGENS GEPUBLICEERD OP 06-01-1968 NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT

IN het literaire bedrijf is de "herontdekking" of het "eerherstel" van vergeten schrijvers een normaal verschijnsel, dat niet zelden verrassingen oplevert wanneer het auteurs betreft die betrekkelijk weinig geschreven hebben of beperkte opgang hebben gemaakt. Nescio is het klassieke voorbeeld.

Tussen 1930 en 1940 was de naam Mary Dorna niet onbekend. Ze schreef korte prozaschetsen die voornamelijk op eigen ervaringen en belevenissen schijnen te berusten, en waaruit vier bundels werden samengesteld: Wanordelijkheden van een lastig kind, Onmaatschappelijke voorkeur, Vingeroefeningen en Mijn oom Ricardo. Deze boekuitgaven zijn nu vergeten en grotendeels verdwenen, maar dezer dagen liet de bejaarde schrijfster er een selectie uit verschijnen onder de titel *Laten we vader eruit gooien*, met een voorwoord door Simon Carmiggelt (uitg. P. N. van Kampen & Zoon, Amsterdam).

Van de zeventien verhalen hebben er negen betrekking op de jeugdijaren van de vertelster, die in een goed-burgerlijk gezin opgroeide als een tegendraads kind, dat er graag onverzorgd bijliep, met slechte rapporten thuiskwam, "de ene stommitieit na de andere uithaalde" en in het algemeen het enfant terrible van de familie was. Met het vaderlijk gezag ligt ze in deze verhalen constant overhoop, en zijn steeds misprijzende blik brengt haar tot de uitbarsting: "Laten we die vent er toch uitgooien", die de titel voor deze bloemlezing opleverde.

De verhouding tot de vader is er een waarin bewondering gepaard gaat met vrees en opstandigheid, totdat in het laatste verhaal, *Panta rhei*, de dochter haar gestorven vader met beheerste emotionaliteit herdenkt, en ze verzoend is met "het koele, nuchter oprechte wezen" van de man die ook weer met de jaren milder geworden is.

Typerend voor de verhouding is al de inzet van het eerste verhaal, *Beleefd verzoek*: "In geen enkel opzicht had ik het ooit mijn vader naar de zin kunnen maken; ik behoorde niet tot het soort kinderen dat hij mocht, innerlijk en uiterlijk niet. Hij hield van rustige, gematigde kinderen en mensen met ernstige en behoorlijke gezichten en kapsels, kinderen die het tot iets zouden brengen en mensen die het tot iets gebracht hadden in de maatschappij."

MAAR de ik-figuur heeft nu juist onmaatschappelijke, dus verkeerde voorkeuren. Haar sympathie gaat uit naar de buitenbeentjes, zoals de nu en dan opduikende mislukkeling *Oom Ricardo*, naar de excentrieke badgast uit het hotel, die een levenskunstenaar maar tevens een flessentrekker is, naar knappe *Nelly*, de zuster van het dienstmeisje die "in het leven" terechtgekomen is.

In haar latere jaren, wanneer ze als vage artieste in Duitsland verblijft, zijn het weer de maatschappelijk niet-geslaagden die met medegevoel door haar beschreven worden: *Frau Irma* de hospita met haar gasten, de doodarme schilderes-danseres *Nini*, de bezoekers van een kitscherige restaurant-bar, etc.

De thema's die Mary Dorna aansnijdt zijn dus op zichzelf niet origineel: de onaangepaste houding jegens de algemeen gangbare normen en opvattingen, het verzet tegen de vader en tegen de bekrompen vooroordelen, maar het zullen literaire thema's blijven zolang er in vrijheid gepubliceerd zal worden. Het is alleen maar van belang hoe deze thema's worden behandeld en uitgewerkt.

Wat dat betreft blijkt Mary Dorna inderdaad een persoonlijk en oorspronkelijk talent. Al behaalt ze niet het niveau van een Elsschot, een Nescio of een Carmiggelt, haar kunst ligt ongeveer in hetzelfde vlak, maar haar kijk op de dingen is zonniger.

Ook uit haar verhalen blijkt dat de vaak gesmade "copieerlust des dagelijkschen levens" tot uitstekend werk kan leiden wanneer er maar met een eigen temperament gekopieerd wordt. Mary Dorna heeft oog voor het detail, en ze beschrijft haar objecten met genegenheid en kritische ironie, die gepaard gaat met een beminnelijk understatement. Haar taalgebruik is

sober en daardoor raak.

De inleiding van Carmiggelt getuigt op sympathieke wijze voor de vriendschap die hij al bij de eerste verschijning voor dit proza voelde; onder het motto "Mens durf te zwijgen" houdt hij het kort en spoort hij tot lezen aan. Op zichzelf niet kwaad, maar toch hadden we eigenlijk wel iets meer willen vernemen over de schrijfster die onder het pseudoniem Mary Dorna schuil gaat.

Het intrigeert ons waarom iemand met dit talent er verder het zwijgen toe heeft gedaan; het lijkt lang niet onmogelijk dat dit is gebeurd omdat ze gezegd had wat ze had te zeggen. Deze zelfbeperking, die we ook kennen van Nescio en Elsschot zou in elk geval helemaal in de lijn liggen van de persoonlijkheid die uit dit proza spreekt.

Recensie van *Laten we vader eruit gooien* (1967)

Verhalen van Mary Dorna: 'Laten we vader eruitgooien'

DOOR C.J.E. DINAUX GEPUBLICEERD OP 10-02-1968 HET VRIJE VOLK

Tien tegen een, dat er alleen oudere lezers - hoeveel nog? - zullen zijn, die zich de naam van de in Amsterdam wonende schrijfster Mary Dorna herinneren en met die naam dan natuúrlijk iets van haar werk, de sfeer, de ongedwongenheid, de oorspronkelijkheid van dat werk. Ze publiceerde in de jaren 1933-1940; na de tweede wereldoorlog niet meer, geloof ik, of het zou me ontgaan moeten zijn, wat ik mezelf hoogst kwalijk zou nemen. Ik vind het namelijk al beschamend genoeg dat haar vroegere bundels - Wanordelijkheden rondom een lastig kind, Onmaatschappelijke Voorkeur, Vingeroefeningen en Mijn oom Ricardo - zoveel jaren buiten de circulatie moeten blijven: ze zijn goud waard. Er is nu een keur van zeventien verhalen uit verschenen, - eindelijk: *Laten we vader eruitgooien* (P.N. van Kampen & Zn), met een voorwoord van Simon Carmiggelt, die, bekend hij, "voor haar werk al zijn leven lang bij haar in het krijt" staat. Dat is voor mij een uitspraak die meer waard is dan welke professionele kritiek ook. De vertellingen van Mary Dorna zijn zogoed van nu als vroeger. Ze zijn zo door en door kunst, zo vrij van alle literatuureluur, van esthetische aanstellerij en modernistisch gedoe, dat ik uit onze volwaardige letterkunde maar weinig talenten zou weten die even fris, spontaan en eenvoudig die vete hebben uitgevochten tussen levensvrijheid en maatschappelijke dressuur. Ik zou Nescio moeten noemen en Willen Elsschot en (in enkele van haar boeken en op háár manier natuurlijk) Carry van Bruggen. En dan allicht Carmiggelt, aan wie Mary Dorna het meest verwant is. Haar sterkste en scherpste wapen is de humor, humor met een dubbele bodem, heel komisch en heel triest, heel mild en heel opstandig, heel realistisch en heel poëtisch (eigenlijk).

Tegen de druïloren

Het meisje (later de jonge vrouw) schrijvend in de "ik"-vorm, dit ik-meisje dus heeft een hartgrondige afkeer van alles wat zich anders voordoet dan het is: van alle druïloren, fatsoenrakers, labbekakken, levensbedervers, vingeropstekers, status-personages, modelfiguren van 'n welgeordende maatschappij, schijnheiligen, zelfverzekerden, kortom van wat Multatuli de Hallemannetjes noemde, de Hallemannetjes die zo bijzonder fatsoenlijk waren en 't dus wel tot een gevestigde reputatie zullen brengen. Dat ik-meisje heeft de-hemel-zij-dank wilde haren, een verrukkelijke onbevangenheid, levenslust en -durf, fantasie, en is van nature een non-conformist. Ze laat zich niet temmen, niet pasklaar maken, niet inlijven bij de keurige opzitters en pootjesgevers. Ze is en blijft het lastige kind, de tegenspeelster van de brave Bartjes, de Sprotjes, de kindertjes - heel lieve - van de dames Hille-Gaerthé en Ina Boudier-Bakker, die in het begin van "de eeuw van het kind" nog over hun bolletjes geaaid konden worden vanwege het kinderlijk-aardige primitivisme, de idealiserende jeugdromantiek, die literair zo troetelend-vriendelijk opgediend werd. Het ik-meisje vindt het af en toe: "men beleeft maar enkele ogenblikken van hoogste glorie in zijn leven - sommige moeten er beroemd voor zijn, andere dronken, en enkele verliefd".

De tantetjes

Buiten die ogenblikken zijn er tantetjes die "op gezette tijden onvermijdelijk terugkwamen, als verkoudheid, voorjaarsschoonmaak en muggen." En als het geen vittende, hoogst-fatsoenlijke tantetjes zijn is er wel het verraad van een spontaan gegeven vertrouwen, de dood van 'n illusie, "de nachtmerrie van de klaaglijke schijnluxe-moquette stoelen en klassieke bessenpuddinkjes", de koude luchtstroom van ontzuivering, de botsing met de toonaangevende leugen. Dat alles is er. Maar het 'andere' kan het niet kleinkrijgen: een zich verheugen om een 'kleine vleug van leven', een gevoel van warmte om wat spontane blijheid, een bewondering voor de moed om met vaart te leven, tegen de stroom in, de ondergang tegemoet misschien, maar in ieder geval voor eigen rekening en risico, en vrij, vooral vrij, vrij van de onwaarachtigheid, de dufheid, de concessie aan een wereld, die bij alles vraagt wat het

kost en van alles weet hoe het hoort. Daar zijn voor het ik-meisje geen geweldige grote gebeurtenissen voor nodig, geen vrijbuitige sexuele avonturen, geen spectaculaire onthullingen. Mary Dorna stort zich niet in afgronden, ze bestormt geen hemelen. Er is in deze verhalen geen kunstgreepje, geen franje, geen opklopmiddeltje te bekennen; het is allemaal 'natuurproduct', voor het lezen gereed gemaakt door een benijdenswaardige schrijfvaardigheid een stilistisch en plastisch vermogen, een maatgevoel, waar menig gerenommeerd schrijver van vandaag niet aan te pas komt. Contrastwerking, het aanzetten van een enkel accent op de juiste plaats, het uitspelen van het komische tegen het trieste (zie Tsjechov!), van het lyrische tegen het benauwende - hoeveel zijn het er eigenlijk die dat met zulke doodeenvoudige taal- en stijlmiddelen weten te bereiken? Het is geen kunst om grote dingen klein te maken, maar om de kleine dingen groot te doen worden, dat is de toverkunst van Mary Dorna, van het herverschenen ik-meisje.

Zwart schaap

Aan dat meisje hebben we de figuur van 'oom Ricardo' te danken, het zwarte schaap van de familie, de zwerver, de mislukkeling, die buiten de gestrenge zeden leefde van een land der gematigde temperaturen, maar lééfde en aan dat leven ten onder ging in plaats van levensarm te slagen. En we hebben dankzij haar Herrn Mischa Biedermann ontmoet in een strandstoel - Herrn Biedermann die "taag kiend" zei en goedlachs en goedgeefs en charmant, bovendien een 'flessentrekker' in het grote zakenleven was, die door zijn malversaties jammer genoeg de zeer eerbaren een kans gaf om zich weer eens op de borst te slaan. In één verhaal is alles rood en rose - de huizen aan een grachtje, de dames achter de ramen, de lampeschijn, - een 'rose geheim', waarover thuis niet gesproken mag worden. En in een ander is de baklucht van de kermiswafelkraam, de ontmoeting met een verdwaalde Griekse god in de gedaante van een kermisjongen en dompteur, - heerlijke wanordelijkheden, charmante onmaatschappelijke voorkeur, humor die als men even doorproeft bitter smaakt, zoals alles wat zoet had kunnen zijn, een ogenblik lang ook zoet is - en om die ogenblikken, de goede, gaat het tenslotte: 'man lebt'. Het heeft lang moeten duren voor Mary Dorna terugkwam. Ze is er weer en wie haar ontvangt zal zeggen: ga zitten, Mary Dorna - op de voorste rij.

Laten we vader eruit gooien

DOOR MARGARETHA FERGUSON GEPUBLICEERD OP 23-02-1968 HET VADERLAND

LITERAIRE HUMOR kan onder andere ontstaan door het beschrijven van humoristische situaties, door een humoristische visie op toestanden waar een ander "helemaal niet om kan lachen," en ook door taalhumor waarbij mensen en toestanden louter door het woordgebruik in een humoristisch licht komen te staan. In deze laatste, misschien hoogste vorm, is Simon Carmiggelt een onbetwist meester. Zelf is hij van mening zijn leven lang in het krijt te staan bij Mary Dorna, en hij schreef dan ook een warm voorwoord bij haar onlangs bij P. N. van Kampen en Zoon verschenen bundel *Laten we vader eruit gooien*.

Het betreft hier een aantal korte verhalen, gekozen uit de vroegere boeken *Wanordelijkheden* rondom een lastig kind, *Onmaatschappelijke voorkeur*, *Vingeroefeningen* en *Mijn oom Richardo*. Het is bepaald een omissie van de uitgever dat hij deze nieuwe bundel niet heeft voorzien van een jaartal en evenmin aangeeft wanneer de vroegere titels zijn verschenen. De omstreeks zeventigjarige schrijfster heeft een groot deel, zo niet alles, al voor de Tweede Wereldoorlog gepubliceerd, en hierin zou een welkome aanleiding kunnen worden gevonden het schoolse denken in termen van literaire "generaties" te doorbreken, althans te relativiseren. Mary Dorna namelijk kiest vastbesloten voor de onmaatschappelijkheid, tegen alles wat gevestigd, gezeten, conformistisch en fatsoenlijk is.

In het eerste verhaal *Beleefd verzoek* wordt deze keuze verklaarbaar: de ik-figuur (die nergens een naam krijgt, het is dan ook onmogelijk niet te zondigen tegen het gebod dat men in een literaire kritiek auteur en ik-figuur niet door elkaar moet halen - in deze tekst ligt de identificatie wel degelijk besloten), de ik-figuur dan heeft het moeilijk met een ongenaakbare, strenge vader: "In geen enkel opzicht had ik het ooit mijn vader naar de zin kunnen maken; ik behoorde niet tot het soort kinderen dat hij mocht, innerlijk en uiterlijk niet. Hij hield van rustige, gematigde kinderen en mensen met ernstige en behoorlijke gezichten en kapsels..." zodat dit kind uit reactie tot afgrijzen opwekkende brutaliteiten overging "Laten we die vent er toch uitgooien stelde ik brullende mijn kleine bevende moeder voor..." Angst en minderwaardigheidsgevoel, het besef onmogelijk te kunnen voldoen aan de eisen van het in de vader belichaamde gezag, maken van het kind een typisch *enfant terrible*, van de jonge vrouw een nonconformiste met een hardnekkige voorkeur voor wie mislukt, zielig, onzedelijk of misdadig is. Geleidelijk aan zien we deze levenshouding tot ontwikkeling komen. Maar Mary Dorna identificeert zich niet met de figuren aan de zelfkant der maatschappij die haar zo sympathiek toeschijnen. Uiteindelijk blijft zij toch van goede familie, een beschaafde bohémienne, weliswaar in verzet tegen haar omgeving en met een soort romantisch mededogen aangetrokken door lagere of asociale milieus, maar onherroepelijk ook hier, ontgoocheld en ontnuchterd, steeds teruggeworpen op zichzelf.

In *Het verraad van de enkeling* is het het jongetje Gijsbertus, "wie gratis de zegeningen van het middelbaar onderwijs ten deel vielen. Er was echter een voorwaarde aan dit gunstbewijs verbonden: het gedragboekje van het jongetje Gijsbertus mocht volstrekt nooit en te nimmer onvoldoende in de hoofdvakken vertonen." De vriendschap met dit maatschappelijk verschoppelingetje wordt wreed verstoord als Gijsbertus die haar confidenties "zo prettig kalm... zonder te lachen of te spotten..." had aangehoord, de volgende ochtend temidden van de grijnzende schoolkameraadjes triomfantelijk uitroept: "Heb maar niet zo'n drukte, je vader heeft langs de weg gebedeld!"

Het *rose geheim* vertelt van het bezoek bij een wonderbaarlijk mooie dame in feestkledij, de zuster van het dienstmeisje Da. Na een prachtig beschreven middag waarop het kind wordt meegesleurd in een door haarzelf onbegrepen, sensuele roes die "deze gezellige mensen" bij haar opwekken, moet ze Da zweren er thuis niets van te vertellen. "Tussen mijn vreedzame,

ietwat gebelgde, op het middagmaal wachtende familie en mij bestond een niet te overbruggen kloof, een geheim, waar ik nooit over spreken mocht, een rose geheim."

In Een buitenlandse badgast gebeurt eigenlijk hetzelfde, in ander entourage en met andere personen. De betovering gaat nu uit van een fantastische meneer Biedermann die in het hotel waar het gezin met vakantie verblijft, met champagne, parfums en kostelijke diners om zich heen smijft en uiteindelijk een oplichter blijkt te zijn. Een meer genuanceerde uitwerking van hetzelfde reactiepatroon zien we in Mijn oom Ricardo, die niet was geslaagd in het leven omdat hem drie noodzakelijke eigenschappen ontbraken: zakelijkheid, ambitie en maatschappelijkheid. Oom Ricardo brengt vanuit het buitenland waar hij een fascinerende, met politiebureaus en nachtsylen gestoffeerde levenswandel voert, nu en dan bezoeken aan het keurige huisgezin; kopjes thee met rum worden al gauw vervangen door een tumbler met het opschrift "Melk is goed voor elk" met alleen maar rum erin, "en ik hoopte dat de smaak van deze voortreffelijke drank in mijn glas zou blijven zweven als een geurige onzichtbare nevel". Dan beweent oom Ricardo zijn vrouw, gestorven doordat hij niet goed genoeg voor haar gezorgd heeft, evenals zijn beeldschone dochttertje Viola dat ook al te vroeg is heengegaan. De strenge, maatschappelijk blijkbaar zeer geslaagde vader wordt in de loop van de verhalen steeds meer mens, want ook hij blijkt niet ongevoelig voor de gevaarlijke bekoring van oom Ricardo; als hij Ricardo op zijn sterfbed aan een violette zijden pyjama heeft geholpen, merkt hij dromerig en melancholiek op dat hij eruit zag als een edelman "ja waarachtig, een edelman van Verona".

Distantie In MITTELSTRASSE 5 is de schrijfster volwassen geworden. Nog steeds kiest ze asociale milieus als haar geliefkoosde verblijfplaats, maar ze argumenteert deze keuze nogal nadrukkelijk; het is nu wel heel duidelijk dat Mary Dorna weliswaar een onmaatschappelijke voorkeur heeft, maar terdege afstand neemt van de schilderachtige figuren met wie ze min of meer vriendschappelijk omgaat. Die afstand uit zich door de milde ironie en melancholieke vertedering waarmee ze bij voorbeeld haar zielige hospita beschrijft die op haar verjaarspartijtje, opgeluisterd door dieven en prostituées die de kleinburgerlijke feestvreugde bescheiden verhogen, zich even laat gaan in een illusie van schoonheid als ze een - gestolen - stuk zwarte tafzij cadeau krijgt.

Tot bevrijdende zelfspot komt Mary Dorna in haar verhaal over de dief, meneer Flesman, die ze zich onwillekeurig voorstelt als een dostojewkiaans gemarteld diepdenker. Meneer Flesman echter blijkt een gezellige dikkerd, overtuigd van het economisch nut van zijn beroep: wat moesten de veldwachters, rechters, advocaten, cipiers en directeur van de gevangenis beginnen "zonder ons, jongens van de onderwereld? stempele moste ze zonder ons."

Panta rhei, waarmee de bundel besluit, brengt ons aan het sterfbed van de strenge vader. De schrijfster is nog even onverzoenlijk jegens de nu door "tantes" verpersoonlijkte burgerlijkheid, maar zij erkent en respecteert de speciale kracht die van haar vader is uitgegaan.

Ook al valt er wel enige evolutie te onderkennen in de psychische gesteldheid van de ik-figuur, de verhalen ontkomen niet aan een zekere eenvormigheid van opzet, atmosfeer en visie. De pointe is weinig nadrukkelijk of ontbreekt geheel, soms kan men beter spreken van schetsen waarvan de inzet echter altijd sterk is. Aanvangszinnen als "Goed, de vakantie werd in ieder geval meegenomen", "Het was hun eigen schuld - dan hadden ze me maar niet naar die kinderpartij moeten sturen", "Ten slotte bleef me niet veel anders over dan..." etcetera, schijnen te verwijzen naar iets voorafgaands, de lezer staat daardoor meteen middenin het verhaalde.

De zwakkere schetsen waar herhaling van steeds dezelfde soort humoristische visie wat gaat irriteren, worden stuk voor stuk gered door verrukkelijke vondsten van taalhumor - een verrassend geplaatst bijvoeglijk naamwoord, een flitsende karakteristiek.

Recensie van *Laten we vader eruit gooien* (1967)

Mary Dorna herdrukt

DOOR EDDY MIELEN GEPUBLICEERD OP 11-04-1980 NRC HANDELSBLAD

Op 10 juli 1933 besprak Victor van Vriesland in de NRC de bundel *Wanordelijkheden* rondom een lastig kind van Mary Dorna. Hij was erg te spreken over dit debuut en in zijn welwillende beschouwing verzucht hij dat veel "verdienstelijke werken, na een oogenblik van aandacht, weer voorgoed uit het oog verloren (raken), en na een paar maanden, een jaar of enkele jaren weet niemand meer dat ze er geweest zijn. Het zou ons spijten, als dit ook voor het boek van Mary Dorna zou gelden. Het verdient beter". Maar - zo ging en zo gaat dat nu eenmaal - niet alle paarden die de haver verdienen, krijgen ze ook, want Mary Dorna's eerste twee bundels bleven zo goed als onopgemerkt en haar derde, *Mijn oom Ricardo*, was door de oorlogscalamiteiten van 1941 een zelfde lot beschoren.

Ook in de jaren daarna raakte ze ondanks "haar grote begaafdheid" (Van Vriesland) in slechts kleine kring bekend, goede tot lovende kritieken ten spijt. Een bundeling in 1951 bracht daarin geen verandering. Tot 1967, toen Van Kampen een keuze uit haar verhalen uitgaf onder de titel *Laten we vader eruit gooien*. De uitgave kwam op instigatie van Mary's echtgenoot, die probeerde op deze manier een beetje soulaas in de geldzorgen te brengen. Ditmaal reageerde het publiek alerter, niet in de laatste plaats door de aanmoediging van Simon Carmiggelt. Kort daarop verschenen er nog twee verzamelbundels: *Een heer om port mee te drinken* en *Trammelant met de familie*.

Vanaf dat moment was haar naam min of meer gevestigd. Er stonden plots interviewers op de stoep van de Prins Hendrikkade. De bundel werd serieus gerecenseerd en verkocht goed, zodat Mary Dorna vlak voor haar dood toch nog iets van het succes heeft mogen proeven. In 1972 en 1973 werden haar boeken - nu als *Salamander* - (eenmalig) herdrukt. Het uitstekende deeltje over haar in de *Engelbewaarders*serie heeft er waarschijnlijk voor gezorgd dat het laatste voorraadjie spoedig van de stellingen was verdwenen. De laatste jaren bleken de drie bundels nergens meer voorhanden. Bijna dreigde te gebeuren waar Van Vriesland in 1933 al bang voor was: na enkele jaren weet niemand meer dat een goed boek er is geweest.

Het is daarom verheugend dat dezer dagen een herdruk verscheen van *Laten we vader eruit gooien*. Verheugend temeer, omdat het soort auteurs waartoe Mary Dorna behoort (met Nescio, Elsschot, Thijssen), de zogenaamde "onofficiële", door het Brouwerssyndicaat als contrabande beschouwd wordt. Ieder die kennisneemt van de persoonlijke verhalen, zal dat onterecht vinden.

Geen visie

De hernieuwde lezing is mij goed bevallen (wanneer wordt "herleesbaarheid" nu eens een literair criterium?). Mensen die materiaal zoeken voor literatuurwetenschappelijke scripties hoeven er niet in te beginnen. Evenmin biedt het materiaal aan structuurslijpers of zoekers naar symboliek of literaire topoi.

Ook een visie, waar de laatste tijd zo om geschreeuwd wordt, ontbreekt in het werk van Mary Dorna. Of het zou moeten zijn dat het leven opwindend kan zijn, maar ook z'n kommer en kwel heeft en dat er goede en boze mensen zijn, verstandige en domme. Kortom dat alles stroomt - *Panta Rhei*, zoals de titel luidt van het laatste verhaal in de bundel.

Wie daarentegen houdt van een eerlijk verhaal, dat ontroert, en een tikje melancholiek hier en daar, aan hem is deze bundel goed besteed. Het is vooral de muffige buitenwacht waarmee Mary Dorna weinig op heeft. De keurigheid, de hypocrisie van ooms, tantes en burens, het burgerlijk pantser dat elke spontaniteit afketst. "In geen enkel opzicht had ik het ooit mijn vader naar de zin kunnen maken; ik behoorde niet tot het soort kinderen dat hij mocht, innerlijk en uiterlijk niet. Hij hield van rustige, gematigde kinderen en mensen met ernstige en behoorlijke gezichten en kapsels, kinderen die het tot iets zouden brengen en mensen die het

tot iets gebracht hadden in de maatschappij", zo begint het eerste verhaal, waaraan de titel ontleend is.

Wat voor dit citaat geldt, gaat op voor alle verhalen: de schrijfster heeft een hekel aan rust, gematigdheid, ernst en het tot iets brengen. Scherp - maar altijd in milde bewoordingen - vertelt Mary Dorna over een lastig meisje dat haar illusies en dromerijen niet wil prijsgeven en die dat onaangepaste, ook als volwassen vrouw, nog niet opgegeven heeft. Dat levert schitterende verhalen op, bij voorbeeld over de zus van dienstbode Da die in het rosse leven zit ("Het rose geheim"), over de nonconformistische zwerversoom ("mijn oom Ricardo") of over de man van de werkster die in het gevang zit ("Een zekere juffrouw Leida").

Altijd vol sympathie voor degenen die net als zij de begane paden mijden. En vol afkeer van tantes met gelegenheidsgezichten op begrafenissen, raak getypeerd in het slotverhaal "Panta Rhei": "Ze kijken even streng en kritisch naar mijn wit linnen pak als ze vroeger het ontbrekende beffe van mijn matrozenblouse constateerden en de rok, die ze altijd te kort vonden. Mijn vader zou het niet kunnen uitstaan dat ze daar zo in het rond zitten; hij hield niet van zeurige, bejaarde vrouwen. Hij zou deuren en vensters openzetten; dat deed hij zelfs midden in de winter - vroeger". Ik ken maar weinig verhalen in de Nederlandse literatuur waarin zo ontroerend de herinnering aan een vader is beschreven.

Dat alles in een taal die lenig is en beeldend. Wat zal ik verder nog als pleitbezorger optreden. De roep om nieuwe properheid had niet beter beantwoord kunnen worden dan met deze herdruk.

Nog een enkele opmerking. Het zal bibliografen wellicht een doorn in het oog zijn, maar ook mij viel het op. Terwijl het om een verhalenbundel gaat, staat er om duistere reden "Roman" op het titelblad. Ook het voorwoord van Carmiggelt ontbreekt in deze heruitgave. Jammer, omdat het Mary Dorna zelf was die hem destijds zo dringend om een voorwoord verzocht. Maar ook hij vond toen zo'n inleiding eigenlijk overbodig. In strikte zin had hij daar gelijk in: een bundel als deze kan het zonder voorwoorders stellen.

Recensie van *Een heer om port mee te drinken* (1968)

Een heer om port mee te drinken

DOOR J. KELK GEPUBLICEERD OP 21-12-1968 DE GROENE AMSTERDAMMER

Men kan zich na het proza van deze beiden geen groter contrast voorstellen dan door het hunne met het proza van Mary Dorna te vergelijken, van wie opnieuw oude en nog niet gebundelde verhalen samengebracht werden in "Een heer om port mee te drinken". (P.N. van Kampen & Zn. f.8.90). Bij haar is alles zo concreet mogelijk en het is haast een wonder dat één tijd twee zo verschillende gewrochten heeft opgeleverd als "Baver" en "Een Heer". In de eerste twee publikaties worden gebeurtenissen in abstracto voorgesteld. In de derde worden ze in geur en kleur gegeven. Gebeurtenis betekent bij Dorna het zelf beleefde, dat wat zij in feite of in de verbeelding onderging. Haar proza bevat de emotionele mededeling, de authentieke voorstelling van hoe zij zich tot de wereld verhiel in allerlei levensomstandigheden en leeftijden. Eén positieve instelling heeft zij maar, die met kracht wordt doorgezet in al haar verhalen en fantasieën en wel deze, dat het glinsterende en glansende, het impulsieve en zinnestrelende ver uitgaat boven het ordelijke, passieloze en doffe. Het onberekenende en onberekenbare van haar impulsen die uit de kindertijd bleven, hebben haar in haar bestaan door alle mogelijke stadia gejaagd maar op den duur belandde zij steevast bij de weerlozen die nog gevoel bezitten voor de werkelijke waarden van het leven. Met hen schoot zij beter op dan met de geharnasten. Met de huisknecht die, na door de adel gedrild te zijn, bij haar weer gewoon de ex-kaaiwerker werd; met haar zielige hospita Frau Posanzky, toen zij om haar brood en haar kleren te verdienen voor beeldhouwers en schilders model stond; en heel vroeger in haar deftig ouderhuis, met de dienstbode Da, die haar met iets kleurigs verraste, met Liefde op een suikerhart, toen zij op haar verjaardag slechts nuttige geschenken ontving.... enzovoort, en nog veel anderen met wie wij in dit prettig rommelige boek intens kennis maken.

Men moet van haar proza dan ook geen beradenheid verwachten, al kan men eveneens stellen, dat ook zij op haar wijze de verstarring van het menselijke uitbeelden wil, soms met geestige karakteristieken, met een vleugje sentimentaliteit soms ook. Allerm minst sentimenteel is de manier waarop zij de terugkomst van haar moeder uit de Hollandse Schouwburg vertelt, het opvangcentrum van de joodse landgenoten in de bezettingstijd.

Hiermee besluit op indrukwekkende wijze dit herinneringsboek.

Er zijn twee elementen te onderscheiden in het genieten en genoten hebben van literatuur; dat van het emotionele ogenblik en dat van de nagebleven eindindruk. Soms dekken die twee elkaar, maar vaak ook splitsen ze zich af in onze herinnering.

Van Johan Frederiks boek zal ons eerder het geheel blijven intrigeren, van Mary Dorna van moment tot moment het pikante detail.

Recensie van *Een heer om port mee te drinken* (1968)

Nederlandse verhalen: Mary Dorna's come-back

GEPUBLICEERD OP 08-02-1969 ELSEVIER (ONBEKEND)

Vóór de tweede wereldoorlog publiceerde de thans bejaarde Mary Dorna een drietal bundeltjes met korte verhalen. Zij weken sterk af van het toen gangbare genre literatuur, dat nogal breedspakig was, vaak met lange gedetailleerde beschrijvingen (erfenis van de Tachtigers) die het eigenlijke verhaal overwoekerden. De verteltrant van Mary Dorna was veel lichter van toon, veel beknopter, schijnbaar improviserend en zich bedienend van de spreektaal. Vaak hadden haar verhalen een tragikomische inslag.

Zij maakten de indruk sterk auto-biografisch te zijn. Het merendeel ging over wat wij nu zouden noemen "een kind met aanpassingsmoeilijkheden". Mary Dorna gaf ons de visie op ouders, familie, dienstpersoneel, school en op het leven in het algemeen van dit originele, kritisch ingestelde, hyper-gevoelige en daardoor kwetsbare kind, dat al jong het beter inzicht van de volwassenen in twijfel trok. Het gevolg was dat het al te wel aangepaste deel van de mensheid, het fatsoenlijke, goed geld verdienende, keurig in het gareel lopende burgerdom, zichzelf te zien kreeg als in een lachspiegel.

Mary Dorna verwierf zich met haar korte verhalen onmiddellijk een tamelijk uitgebreide kring van bewonderaars. Maar deze aanhang was toch niet groot genoeg om haar uitgevers (voor elk van de drie boeken een andere) tot een herdruk te bewegen. Haar werk was daardoor vele jaren alleen antiquarisch verkrijgbaar.

Pas eervorig jaar verscheen onder de titel *Laten we vader er uit gooien* een keuze uit het hele oeuvre in herdruk en had een verrassend succes, met als gevolg dat nu een tweede verhalenbundel is verschenen met de intrigerende titel *Een heer om port mee te drinken*, het boek dat hier besproken wordt. Naast werk uit de drie voor-oorlogse uitgaven is ook een aantal verhalen opgenomen, die nog niet eerder in boekvorm zijn verschenen. In sommige verhalen, meest spelend in het voor-oorlogse Berlijn, vinden wij het kind terug als jonge vrouw. Heeft overigens ooit iemand het mislukken van een huwelijk in zo weinig woorden zo doeltreffend geschetst als Mary Dorna doet in haar verhaal "Een voorjaar zet in"? De vertelkunst van Mary Dorna blijkt niet in het minst verouderd. Haar lichte toon, haar protesthouding ten opzichte van het maatschappelijk burgerdom, het "understatement" dat zij zo effectvol weet toe te passen spreken de huidige generatie zelfs meer aan dan de voor-oorlogse. Toch is er ondanks verwantschap ook duidelijk verschil tussen het werk van Mary Dorna en onze hedendaagse korte-verhalenproductie. Alle angsten, zorgen, teleurstellingen en onbegrip ten spijt, ligt bij haar de goedheid van het leven, wat zeggen wil: tederheid, vreugde, vriendelijkheid, schoonheid, als het ware onder handbereik. Soms is het er opeens, een verrukkelijke opklaring, en ontglipt dan weer. Het wordt je geschonken zoals in het verhaal "Grijs en roze" als na een verjaardag die voor het kind één grote teleurstelling was, het dienstmeisje Da en de knecht Gerrit met hun cadeaus komen aanzetten, waarbij een roze suikerhart, waarop in letters van chocola geschreven staat "Uit liefde". Het is er als je ondanks dringende geldzorgen de kleine Japanse houtsnede "Koekoek in de regen" net nog niet hebt verkocht. "De Japanse houtsnede had ik nog niet verkocht. Een zware zomerse regenbui, een roepende koekoek - de schoonheid van de elementen, je hoort de regen ruisen, de zon wacht reeds achter de zware regenwolken, de koekoek roept, roept..." En juist deze tegenstelling maakt de verhalen van Mary Dorna veel navranter dan het alleen maar zwartgallige van deze tijd.

Recensie van *Een heer om port mee te drinken* (1968)

Boek vandaag

DOOR G.W.H. GEPUBLICEERD OP 11-03-1969 NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT

Een heer om port mee te drinken zo heet een nieuwe selectie uit de vroegere prozabundels van Mary Dorna. Het is een uitgave van P. N. van Kaupen & Zoon in Amsterdam.

Een jaar geleden was het Simon Carmiggelt die de fijne en heel persoonlijke humor van deze vergeten schrijfster uit de jaren dertig opnieuw onder de aandacht bracht. Hij deed dat in zijn inleiding tot de bloemlezing *Laten we vader eruitgooien*. Dit boekje, dat een keuze bevatte uit de vier oorspronkelijke prozabundels van Mary Dorna, werd een groot succes, en terecht.

Daarom is de schrijfster overgegaan tot een tweede selectie, waarin ook nog enkele ongebundelde schetsen zijn opgenomen.

Het is een tweede keuze, maar dat moet niet al te letterlijk worden opgevat, want ook uit dit bundeltje blijkt dat Mary Dorna tot onze weinige goede humoristische auteurs behoort. De bewondering van Carmiggelt is heel verklaarbaar, want er is een duidelijke affiniteit. Met een minimum aan middelen laten deze autobiografische schetsen een dwaze wereld zien, waarin de recalcitrante maar doorgaans blijmoedige ik-figuur zich maar matig kan aanpassen: doorgaans loopt het haar uit de hand.

De titel houdt verband met het verhaal *Verknoeide dag*, waarin de door slaaptabletten geteisterde vertelster stomiteiten begaat op een receptie, een heerlijk beschreven artistieke societygebeurtenis. Met de society en met de degelijke beginselen uit het goed-burgerlijke milieu waaruit ze stamt, kan ze het maar moeilijk vinden; sympathieker is voor haar een door de anderen niet geaccepteerd familielid, een handeldrijvende oom.

Elders leren we haar kennen in armelijke omstandigheden, die met een opmerkelijke opgewektheid worden gedragen. Kostelijk is ook het verhaal van het Instituut, waar de op school mislukte vertelster wordt uitbesteed en tot de goede leerlingen dreigt te gaan behoren: Een oog in het land der zeer blinden....

Verfijnd als het beschreven verliefde dansmeestertje is het proza van *Les heures sont roses*, waarmee de bundel opent. De navrante herinneringen aan oorlog en bezetting tonen een andere kant van haar talent.

De bundel bevat 23 verhalen, die misschien niet overal hetzelfde niveau handhaven, maar toch allemaal bewijzen dat deze schrijfster ten onrechte in vergetelheid was geraakt.

Recensie van *Trammelant met de familie* (1969)

Boek vandaag

DOOR G.W.H. GEPUBLICEERD OP 30-12-1969 NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT

Voor de derde maal is er een keur uit het proza van Mary Dorna bijeengebracht, nu onder de titel *Trammelant met de familie* (uitg. P. N. van Kampen & Zoon, Amsterdam; prijs f 8,90). De vergetelheid waarin deze uitstekende schrijfster na drie decennia geraakt was, is nu wel opgeheven. We kennen Mary Dorna als de rake en geestige schrijfster van autobiografisch getinte schetsen, waarin ze met een beminnelijk understatement haar visie geeft op de onredelijke wereld om haar heen. Ze houdt van het leven, ze biedt alle teleurstellingen en bekrompenheden blijmoedig het hoofd en aanvaardt de mensen zoals ze zijn. Types als de weinig glorieuze echtelieden Davis, de weinig scrupuleuze papa van een vriendin die valse handtekeningen zet op briefjes voor de onderwijzer, de kapper die tevens zondagsschilder is, de kruidenier die voor de armzalige busbewoners een bustocht organiseert, de hospita die weleer in de steek gelaten werd door de vader van de vertelster, ze zijn uit het leven gegrepen en met bekwame hand neergezet. In de beide voorafgaande bloemlezingen (*Laten we vader eruitgooien* en *Een heer om port mee te drinken*) is het beste proza van Mary Dorna een beetje afgeroomd, maar ook deze nieuwe keuze bevestigt het zo persoonlijke talent dat zich hier uitspreekt. Achteraf is het een beetje jammer dat de prozabundels niet in hun oude, oorspronkelijke vorm herdrukt zijn: wat bijeenhoort staat nu verspreid. Men heeft het succes van de herdruk waarschijnlijk niet voorzien.

Recensie van *Trammelant met de familie* (1969)

Trammelant

DOOR C.J.K. GEPUBLICEERD OP 14-03-1970 DE GROENE AMSTERDAMMER

Op zichzelf is het verschijnsel van het protest volstrekt niets nieuws. Ook Mary Dorna, die met Nescio tot de celebrities van de laatste jaren is gaan behoren, als voorlopers van het "geen flauwe kul" van heden ten dage, richt haar spot op de romanciers, die er helden en heldinnen op na houden: "Ze zitten nog geen uur in een trein eerste klasse of ze hebben kennis gemaakt met een fabelwezen, dat koel en heftig tegelijk is, honingblond haar en violette ogen bezit, en een stem met een donker, metaalachtig timbre... en verder is ze doodmelancholiek. En door alle landen hollen ze elkaar na, door de lucht, over gletsjers, en kloven. Meestal ontmoet men elkaar weer in een duistere havenkroeg..." Maar dat is slechts een onbelangrijk detail van Dorna's, protesthouding, die zich in "Trammelant met de familie" (Van Kampen f 8,90) voornamelijk richt tegen de burgerlijke zelfgenoegzaamheid, die meer om netheid en goede naam geeft dan om wezenlijk levens-verblijdende dingen, de poëzie, de natuur, de bloemen, kleuren, heerlijkheden die ook een kind verheugen. Mary Dorna vertelt in haar tweeëntwintig verhalen veel van zichzelf; zij treedt op in allerlei functies, als weldoenster en meevoelende van de door het lot getroffen (H. W. A. Davis & Co.), als spijbelend schoolmeisje, als schoolziek leugenaarstertje, als bezoekerster van de Bank van Lening, als reizigster in de trein zonder kaartje (maar dat later toch nog terecht komt), als bewoonster van een huurkamer, als zwerfster, die in het voorjaar altijd de drang voelt om op reis te gaan. Zij, die van zichzelf zegt: "Ik ben maar een amateur met zwakke zenuwen", heeft daarmee tegelijk de charme van haar werk verklaard. Want wanneer ooit een werk een levend mens verraadt, dan is het 't hare.

Amateurs met zwakke zenuwen

DOOR PIET KEIJZERS GEPUBLICEERD OP 26-05-1973 BRABANTS NIEUWSBLAD

Uitgeverij Querido heeft geprobeerd het werk van Mary Dorna in het bereik van een wat groter publiek te brengen door haar verhalen in de reeks "Salamanderpockets" op te nemen. Het resultaat is te vinden in drie boekjes, met de veelzeggende titels: "Laten we vader er uit gooien", "Een heer om port mee te drinken" en "Trammelant met de familie". Het laatste hiervan verscheen nauwelijks een paar weken geleden. "Trammelant met de familie" bevat een verhaal dat je als het credo van de schrijfster zou kunnen beschouwen: "Op zoek naar helden". Ze zegt daarin: "De werkelijke schrijvers en dichters hebben het toch alleen maar over lieden zoals u en ik - u en ik in onze alledaagse, allerzieligste en oppergelukkigste momenten - u en ik in ons gewone doen. U en ik. Leven en sterven. Alles 'gewone' dingen. "De mensen die het landschap van Mary Dorna bevolken zijn maar gewoon "amateurs met zwakke zenuwen". Ze kennen hun zwakke momenten, maar leven soms even in een roes van grootheid. Als de koude werkelijkheid hun die roes weer afneemt, zijn ze tragisch in hun besef van het "menselijk tekort". Het landschap van de verhalen is meestal Amsterdam, topografisch gezegd; de leefruimte van de persoon is echter veel kleiner en veel groter: er is een duidelijke tweedeling te maken. De mensen met een kleine omgeving zijn de burgers, de degelijke huisvaders, hospita's, leraren, kantoormensen, zakenlui; de verhaalfiguren met alle ruimte om zich heen zijn de kinderen, de volwassenen die niet wilden deugen, de zwervers, de degelijke echtgenoten die eens één dag in hun leven een slippertje maakten en wat tientjes uitgaven. Eigenlijk moet ik de afdeling 'kinderen' nauwkeurig omschrijven, want bij hun is ook al een groepering: je hebt kinderen die er al van jongs af aan in slagen te doen wat de maatschappij, dat wil zeggen de school, de ouders, van hun verwacht: zij horen bij de 'kleine wereld' en gedragen zich op kinderfeestjes dan ook korrekt; de andere groep leeft in een enorm uitgestrekte fantasiewereld: daarin is alles nog mogelijk, er bestaat geen school, er zijn geen wetten en regeltjes, je vrijheid is er nagenoeg onbeperkt. Je zou dit landschap met een term uit de literatuurwetenschap "moralische Landschaft" kunnen noemen. Het heeft de kleur van de personen en hun karakters. De degelijke wereld bestaat uit tonen grijs, terwijl de fantasie wereld vol warme, zomerse kleuren is. Allerlei attributen binnen het landschap accentueren die tegenstellingen: kantoor en school enerzijds tegenover de straat; port op tafel tegenover de jeneverfles van de stille drinker eronder; de klassieke beker koude melk bij het ontbijt tegenover de stiekeme, verboden glaasjes 'rood' die genuttigd worden bij de "in zonden levende" zus van de dienstmeid Da; "Leenmeyers Algemene", een geschiedenisboek van de Middelbare School tegenover "David Copperfield" en "Nick Carter". Bij dit "moralische Landschaft" past ook het verschijnsel dat de figuren zich alleen thuisvoelen in de hun toegemeten omgeving: zodra ze in het andere domein komen, zijn ze ongelukkig of niet op hun gemak. De vader van Mary, die in veel verhalen meespeelt als representant van de burgers, is aan het strand waar hij met zijn gezin de vakantie doorbrengt maar matig in zijn humeur: z'n vrouw en kinderen zijn namelijk gefascineerd door de levensgenieter Biedermann die alle degelijkheid mist. Mary zelf is gelukkig als ze door de stad zwerft of op de kermis met de kermismensen contact maakt: als ze iets circusachtigs beleeft. "Kermis" en "circus" zijn hier symbool voor de fantasiewereld waarin ze zo graag zou leven. Op school voelt Mary zich verre van thuis. "School" staat voor alles wat vastgelegd is in regels, voor alles wat verstand is en fantasieloos. De oppositie "burgerlijkheid/"dichterlijkheid" die uit het bovenstaande wel voldoende spreekt, vormt het thema van alle verhalen in deze bundel. Het tragische is dat de hoofdpersoon, die de degelijke wereld ontvlucht is altijd weer in de degelijke schoot van die wereld moet terugkeren of aan z'n fantasieën ten gronde gaat. Het verhaal "Mevrouw Davis' vlucht" bewijst dat. Na een ellenlang huwelijksleven is de

hoofdpersoon met haar dochter weggetrokken bij de verre van geliefde man en vader. De twee zijn sterk van plan het samen te gaan rooien, maar uiteindelijk zijn ze "een naar adem hijgende bejaarde vrouw en een doodvermoeld klein kind". Er zit weinig anders op dan terug te gaan. Dit verhaal deed me erg denken aan "Blekers zomer" van Mensje van Keulen. Mary Dorna past de geschiedenis van het tweetal toe op haar eigen situatie: ze had zich tussen haar achtste en vijftiende jaar ook vaak voorgesteld om er met haar moeder vandoor te gaan en de degelijke vader in de steek te laten. Het was er nooit van gekomen, want "Zelden, werkelijk zelden, beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onzer jeugd". Het hierop volgende verhaal heet "H.W.A. Davis & Co." Het vormt met het net genoemde een dubbelverhaal. Het perspectief wordt nu vanuit Davis zelf getoond en er wordt een verklaring van zijn tragiek gegeven: in zijn leven heeft deze man weinig menselijkheid ondervonden; slechts eenmaal heeft hij warmte gevoeld, toen hij verpleegd werd door de "heilige broeders de Deo". De ik-figuur in dit verhaal, laten we zeggen de schrijfster, voelt zich schuldig: ze heeft Davis wel "koffie en arbeidstherapie" gegeven, maar verzuimt hem de handen te drukken, omdat ze vies was van de rouwrandjes onder zijn nagels. Dit laatste brengt duidelijkheid omtrent de plaats van de ik-persoon in het mensenarsenaal uit deze verhalen. Bij de degelijken hoort ze niet, omdat ze zich niet kan aanpassen; bij de fantasiemensen, de outcasts, vindt ze ook geen onderkomen: in haar jeugd niet, omdat ze steeds weer naar huis moet of door ijverige ooms uit dat flodderige milieu wordt weggehaald; als ze volwassen is ook, niet omdat ze teveel realiteitszin heeft en merkt dat ze, zodra ze zich met de "onderste" groep solidair toont, slachtoffer wordt van de daar bestaande regels die een spiegelbeeld zijn van die van het establishment". De 'ik' blijft dus, en dat is haar tragiek, een eenzaat, die zich eenzaamheid bewust is. Gelukkig dat haar humor alles weer kan relativeren. De relatie thuis is een verkleining van de relaties binnen het grotere landschap: moeder en 'ik' vormen een duo tegenover vader en "het twee jaar jongere zusje Hetty". Vader is de handhaver van de regels, hij vraagt naar schoolresultaten, vaardigt verboden uit en snijdt met zijn woorden je fantasiewereldje in stukken. Het zusje Hetty is de profiteur van de "onmaatschappelijkheid" van de 'ik'. Ze wordt zowel thuis als op verjaarsfeestjes meer geaccepteerd dan "ik", omdat ze zich beter wil aanpassen. In het verhaal 'Fantasie' blijkt hoe verfoeilijk de school is en hoe heerlijk de vrijheid van het stadsleven. De school is een geïntensiveerd thuis: de daar nog aanwezige menselijkheid is op school helemaal weg. Thuis ben je een lastige dochter, maar een dochter, op school ben je alleen maar lastig. In "Fantasie" koopt Mary van geld dat voor een schoolboek bedoeld was, lekkers voor de hele familie: "Een rose schaar, als verrassing voor moes, een chocoladepijp voor die goeie tevreden pa en een wit fondanthorloge met een echt cijferplaatje erop voor (haar) zusje". Bij haar thuiskomst slaat deze fantasie om in het andere uiterste: de laatste realiteit. "Ik jubelde krijsend toen ik de trap opkwam: "Nou heb ik iets! allemaal fantasie! voor jullie ook!" Even later - een ogenblikje maar daarna, ze zaten allemaal als versteend aan tafel - liet ik erop volgen: "En ik wou dat ik dood was..." Voor iemand die het gevaarlijke, want onbeschermd door regels, fantasierijke leven riskeert, is de enige bondgenoot de dood. Ook dit herinnert weer aan "Blekers zomer". In "Laten we vader eruitgooien" staan een paar prachtige verhalen die dat doodsmotief demonstreren: "Een buitenlandse badgast" en "Mijn oom Ricardo". De badgast is de al genoemde heer Biedermann. Hij leeft in een fantasierijke kinderwereld, waarin alles mogelijk is. De degelijke vader wantrouwt hem; de kinderen lopen met hem weg. Aan het slot krijgt de vader gelijk: Biedermann was een malverserende bankdirecteur en werd gearresteerd. Hij is "doodgemaakt" door de maatschappij, die zijn fantasieleven niet kan/wil tolereren. Oom Ricardo is het zwarte schaap van de familie, hij heeft gezworven, van alles voor de kost gedaan had in respectievelijk elke stad een andere schat en bracht een tijd in de gevangenis door wegens oplichterij. Als hij na een bruin leven op sterven ligt, toont de vader zich van zijn beste kant en betaalt Ricardo's rekeningen en geeft hem op zijn verzoek een "violette zijden pyjama". Bij zijn thuiskomst zegt de vader het volgende; "Hij zag eruit als een dichter

op zijn sterfbed, (...) een dichter of een edelman - ja waarachtig, een edelman van Verona. Dat soort mensen sterft uit". Je moet deze verhalen niet in één ruk uitlezen, maar af en toe eens eentje ervan langzaam uitspellen. Dan zie je dat Mary Dorna thuishoort in de categorie van Nescio, Carmiggelt en Mensje van Keulen. Het is bijzonder plezierig dat, net zo als dat indertijd met het werk van Nescio was, de mogelijkheid tot een herwaardering van deze schrijfster geschapen wordt voor de uitgave van haar complete werk in deze drie pockets.

Drie bundels verhalen herdrukt

DOOR K. SCHIPPERS GEPUBLICEERD OP 04-06-1970 UTRECHTS NIEUWSBLAD

R. Nieuwenhuys heeft eens in het toenmalige "Hollands Weekblad" (14 juni 1961) geschreven, dat hij graag briefjes met "G.V.D." op enkele voordeuren zou willen plakken - net als Japie in "De uitvreter" - omdat Nescio een geweldig schrijver is, maar in de officiële literatuurboeken, slechts met een paar achteloze regels staat genoteerd. Niet dat Nieuwenhuys veel om die literaire beurskoersen geeft. Maar het is natuurlijk wel te gek, dat in de "Historische schets" van De Vooy en Stuiveling, deze laatste zelf met een hele bladzijde breed wordt uitgemeten, terwijl Nescio met enkele tientallen woorden wordt gebagatelliseerd. Het zal ook Nescio zelf een zorg zijn geweest. In 1951 was hij nog eens op een schrijverscongres in Brussel geweest en het mooiste vond hij: "op een heel klein terrasje (voor 4 personen) un filtre met een hard eitje genuttigd en in het Parc Royal op een bank gezeten". En aan het slot: "De conclusies en het banket heb ik laten lopen, ik reisde liever in het zonnetje naar huis. Dat was nou het congres, ik ben blij dat ik dat allemaal niet heb gemist". Het is zo langzamerhand wel zeker: er bestaat geen enkel verband tussen de bekendheid van een schrijver en de kwaliteit van zijn werk. "Neerbraak" van F. ten Harmsen van der Beek is zó goed, dat het ook enorm verkocht zou moeten worden. Maar het blijft een boek voor een kleine groep bewonderaars. Geen letter Het merkwaardigste geval van veronachtzaamd schrijverstalent is de laatste jaren bekend geworden. Pas nu zijn de verhalen van Mary Dorna in drie bundels herdrukt: "Laten we vader eruit gooien", "Trammelant met de familie" en "Een heer om port mee te drinken" uitgegeven door P. N. van Kampen & Zoon in Amsterdam. En in de literaire handboeken komt zij al helemáál niet voor; geen regel, geen letter, geen punt. Hoe kan het dat een schrijfster van zo'n formaat na de oorlog door bijna iedereen vergeten is? En alles wordt nog onbegrijpelijker als blijkt, dat ook in de dertiger jaren, toen de boeken van Mary Dorna werden gepubliceerd, zo goed als niemand het hoge niveau van haar verhalen onderkende. Het zal in de 1ste plaats wel iets te maken hebben met de "toon", een licht, maar geraffineerd understatement dat het in Nederland pas nu een beetje "doet", maar het toch nog altijd af moet leggen tegen de zeeklei-stijl van de echte literatoren. En dan ook nog de weerezin van lezers en critici tegen het korte verhaal, dat hier - in tegenstelling tot een land als Amerika - nooit bijzonder is gewaardeerd; dikke romans of flinterdunne poëziebundels waren en zijn meer in trek. "Gewoon" De verhalen van Mary Dorna zijn anekdotisch. Er is geen bewust experiment met de taal en gecompliceerde problematieken worden ook niet aangesneden. Haar onderwerpen zijn allemaal verpletterend "gewoon". Ze schrijft, eigenlijk alleen maar over haar ervaringen - dat is voor haar al een te dik woord - uit een schots en scheef, onhandig leven, dat haar eerder steeds ongelofelijk heeft verbaasd dan definitief triest gestemd. Je kunt een titel van een van haar vroegere bundels aanhalen, "Onmaatschappelijke voorkeur", en dan zeggen, dat Mary Dorna inderdaad nooit een oplossing heeft gevonden: voor niets, voor wat dan ook. Dat is geen verdienste, zoveel schrijvers vertellen dat ze regelmatig uit de rails lopen. Nee, wat, zoals altijd, alleen weer telt, is de stijl. En die stijl is zo dwingend, zo vanzelfsprekend en natuurlijk, dat je bij ieder verhaal opnieuw denkt: dit is schrijven. Een van haar mooiste verhalen heet "Panta Rhei" en het beschrijft de dood van haar vader, met wie ze het eigenlijk nooit kon vinden, voor wie ze bang was. "In geen enkel opzicht had ik het ooit mijn vader naar de zin kunnen maken; ik behoorde niet tot het soort kinderen dat hij mocht, innerlijk niet en uiterlijk niet. Hij hield van rustige, gematigde kinderen met ernstige en behoorlijke gezichten en kapsels, kinderen die het tot iets zouden brengen en mensen die het tot iets gebracht hadden in de maatschappij. Mijn wanhopige luide huilbuien vond hij al even onuitstaanbaar als mijn niet te stuiten lachaanvallen, hij begreep ze beide niet, hij kon zich niet voorstellen dat er dingen bestonden

waar je zo waanzinnig om huilen en zo uitbundig om lachen moest". Dat schrijft Mary Dorna in "Beleefd verzoek". Maar in "Panta Rhei" zegt ze: "We hebben elkaar dan eindelijk ontmoet en begrepen, het bange, kouwelijke, vaak huilende kind van vroeger en de zieke, kouwelijke, soms wenende man, toen hij op 't punt stond de levensgrens te overschrijden". Haar vader, die hield "van wind en water en alles wat fris is". En als er mensen binnensluipen om te condoleren, "die in geen twintig jaar en langer meer "over de vloer" kwamen" gaat zij naar buiten. "Panta rhei, staat op een oude steen bij een stuk heide, waar ik eerst over moet voor ik bij de boten kom. Nooit heeft zó de heide voor me gegeurd: kruidig, bitter en sterk naar alle goeds dat de aarde in zich heeft. Panta rhei... Nooit heeft het water me zó koel en fris ontvangen. - "Dat is fris", zegt een rustig, sterk man in de kracht van zijn jaren. Zijn stem is dicht bij me. De wind geurt naar late zomer. Wind en water - zijn element". "Leukere dingen" Een lang citaat maar het komt meteen goed van pas. Want een schrijfster als Mary Dorna stop je al gauw in het doosje van de naïeven. Ze schreef, zoals ze zelf zegt "altijd meteen na het avondeten op een hoekje van de tafel op luchtpostpapier" en "er waren nog wel leukere dingen te doen dan schrijven". Met zo'n houding wordt je al gauw niet serieus meer genomen en het etiket "naïef" is dan zo bruikbaar: iemand, die wel eens iets aardigs schreef, maar er nooit zo over nadacht, dan heeft 't, ook niet veel betekenis. Maar Mary Dorna is beslist geen "naïef". Ze moet haar verhalen heel bewust hebben gecomponeerd, ze zitten geweldig goed in elkaar. Ze mikte nooit op woordvondsten, maar ieder woord "zat goed" maakte volmaakt deel uit van een groter verband. En in het herhalen van een en dezelfde zin op de meest verrassende plaatsen binnen een verhaal is zij ongeëvenaard. Zij kent gewoon alle schrijvers-trucs, maar past die volmaakt toe, je hebt nooit precies in de gaten hoe zij het doet, maar juist dat maakt de spanning en het leesplezier dubbel groot. Het schrijven, de waardering, de hele brouhaha en poespas eromheen, 't heeft Mary Dorna niet zo veel geïnteresseerd. Ze deed gewoon waar ze zin in had, liep op 18-jarige leeftijd van huis weg, trouwde met een Engelsman en reisde naar Zuid-Amerika. Als meisje woonde ze in de Kalverstraat en gooide daar de ruiten in bij twee fabrieken, dicht bij haar huis, omdat ze ook nu nog - ze woont op de mooie Prins Hendrikkade in Amsterdam, vlakbij de lelijke IJ-tunnel - een grondige hekel aan heeft. Het is verleidelijk om anekdotes uit haar kleurige leven-zonder-bepaald-doel - dat is iets anders dan doelloos - te citeren. Het is al te veel in interviews gedaan. (Wel wil ik nog even zeggen, dat ze niet in Zuid-Amerika is gebleven, in Duitsland heeft gewoond en nadat haar derde man, de kunstverzamelaar mr. H. Tenkink, is gestorven, nu, na jaren non-actief, toch weer schrijft, in recente nummers van "Tirade" zijn nieuwe verhalen verschenen). Mary Dorna is geen moeilijk schrijfsters. Maar áls zij ergens over schrijft gaat zij héél ver, opent nieuwe perspectieven, tekent mensen in een enkel en soms een hálf zinnetje en is eigenlijk niet zo dol op al die voorbijgangers, bezoekers, kortom mensen, die met wezenloze kletsverhalen altijd maar doordollen. Toen ik de boeken van Mary Dorna had gelezen - ik had ook nog nooit van haar gehoord - moest ik denken aan een zinnetje, dat Adriaan Morriën eens over Pierre Kemp heeft geschreven. Morriën vindt, dat een van de weinige onvriendelijkheden die men zichzelf kan besparen onbekendheid met het werk van Pierre Kemp is. Voor de verhalen van Mary Dorna geldt precies hetzelfde.

Recensie van *De wereld van Mary Dorna* (1970)

Mary Dorna en Carmiggelt : het hemelsbreed verschil

DOOR PIM LUKKENAER GEPUBLICEERD OP 19-12-1970 VRIJ NEDERLAND

DE AMSTERDAMSE schrijfster Mary Dorna is op 5 november negenenzeventig jaar geworden. Haar eerste verhalen 'Wanordelijkheden rondom een lastig kind', publiceerde zij in 1932. Deze bundel werd gevolgd door onmaatschappelijke voorkeur' in 1938 en 'Vingeroefeningen' een jaar later. In 1939 kwam ook nog 'Mijn oom Ricardo' uit. Toen duurde het meer dan twee decennia, voor uitgever P.N. van Kampen iets zag in een come-back. Hij ijvert daarvoor nu al jaren door het publiceren van bloemlezingen, zonder blijkbaar op het idee te komen de vooroorlogse bundels - die vrijwel onvindbaar zijn - te herdrukken. Een stap verder is Van Kampen nu gegaan: Hij bloemleest zijn drie naoorlogse bloemlezingen, plakt er het voorwoord aan vast, dat Carmiggelt voor een daarvan schreef, en maakt er een vierhonderd bladzijden dik Sinterklaascadeau van, getiteld 'De wereld van Mary Dorna'. Geen gegevens over de schrijfster, niets over de voorgeschiedenis van deze editie, geen vermelding zelfs van de bundels waaruit hij geplukt heeft. Dit moge het laatste woord van kritiek zijn dat ik me met betrekking tot dit boek veroorloof. Hoewel, eigenlijk vind ik dat Mary Dorna ook wel wat beschermd zou moeten worden tegen het Carmiggeltimage', dat zij door het herdrukte - overigens op haar eigen verzoek geschreven - voorwoord kan krijgen. Er is volgens mij een hemelsbreed verschil tussen hen beiden. Als Carmiggelt zegt, dat hij aan Mary Dorna schatplichtig is, valt daar niet aan te twijfelen. Maar de overeenkomst strekt zich met verder uit dan bepaalde, door eerstgenoemde aan haar ontleende en in zijn vaak toch wel machinale krantenproductie eindeloos gevarieerde, stijltrekjes. Carmiggelt imiteert, zou je kunnen zeggen, de mikrokosmos van haar stijl, het gebruik van bijzondere woorden om mensen 'neer te zetten,' de couleur locale-dialogjes die bij hem hoofdzaak, bij haar nooit anders dan middel zijn. Bijvoorbeeld op pagina 291: 'De waard was natuurlijk dik en bezat een boosaardige, eveneens dikke eega met een lijf waar nergens een deuk inzat, ongeveer zoals bij vetgemeste varkens.' Die laatste toevoeging laat de grotere scherpte zien die haar werk herhaaldelijk redt van een sfeer van zoete melancholie en het doet belanden in een veel hardere, die we later zullen herkennen in 'De avonden' van Van het Reve en in de romans van Wolkers. Nee, Mary Dorna is geen lieflijke schrijfster. Al zou je in de hier gebundelde veertig verhalen globaal drie perioden kunnen onderscheiden, elk gekenmerkt door een bepaalde toonaard - jeugdige opstandigheid, volwassen bitterheid en wat meer afstand nemende berusting - eerstgenoemde gevoelens geen rol spelen. De eerste vijftien, tot bladzijde 196, verschillen op een ander vlak dan de toonaard wel van de overige. Ze vormen thematisch één geheel dat, als een roman in afleveringen, het leven van de ikfiguur Mary (zo genoemd op blz. 135) beschrijft. Dit meisje is net als Mary Dorna in november jarig (pag. 105). Hoewel dit de enige expliciete aanknopingspunten in de tekst zijn, is het moeilijk deze schetsen anders aan te voelen dan als autobiografisch. De beschrijving vindt plaats vanuit het meisje van ongeveer dertien. Dat er een ander perspectief op dezelfde gebeurtenissen en op haar omgeving mogelijk is, een ruimer overzicht dat meer plaats laat voor de motieven van de medespelers, blijkt pas uit de latere verhalen. Mary Dorna is hier - al gebruikt ze voor haar beschrijving soms termen als 'minderwaardigheidscomplex,' teruggekropen in de belevingswereld van de dertienjarige, met haar beperkte horizon haar heftige gevoelens, met een wereldje, dat bij

ontstentenis van voldoende 'objectieven' gegevens spontaan van binnen uit, 'subjectief', wordt geïnterpreteerd, tot een geheel gemaakt. Misschien het beste voorbeeld hiervan is 'Het rose geheim' (p. 47), waarin de walletjes tot een sprookjesdecor zijn gereduceerd. Centraal staat hier de vader: haar tegenpool hier, voor wie maar een enkele keer iets anders blijkt dan afkeer omdat hij zo koud en nuchter is - buiten deze cyclus herkend als soortgenoot: 'We hebben elkaar dan eindelijk ontmoet en begrepen, het bange vaak huilende kind van vroeger en de zieke, kouwelijke, soms wenende man, toen hij op 't punt stond de levensgrens te overschrijden' (p.385). En drie bladzijden verder: 'Eigenlijk was het koele, nuchter oprechte wezen van mijn vader, waar ik me zo dikwijls aan gestoten heb als kind, een goed ding,' en dat verhaal eindigt met 'Wind en water - zijn element,' een frisheid waarin zij ten slotte haar eigen haat tegen hypocrisie herkent. Vaak neemt die haat een bijna sociale wending. Vanuit haar eigen kwetsbaarheid kiest Mary vanzelf de kant van de onderliggende partij: armoede heeft voor dit bourgeoisdochtertje iets romantisch, de romantiek van het aan de ene kant zielige, aan de andere kant niet-burgerlijke, vrijgevochtene. Tot echt engagement komt het nergens. Eerder zet het jeugdige vooroordeel zich vast, zodat zij op p. 359 kan schrijven: 'ik hoopte eigenlijk, dat ze allen - de kruideniersfamilie met hun vijfenzestig gelukkige reisgenoten - zo eenvoudig en vatbaar voor het geluk - dus arm - mochten blijven.' In overeenstemming daarmee zijn de door haar in de eerste helft van deze bundel genoemde geliefde auteurs. Het zijn er maar twee: Tolstoi en vooral Dickens. In de latere komen we er veel meer tegen: Georg Hermann en Rilke en Joseph Conrad bijvoorbeeld op p. 226, David Copperfield, het verschoppelingetje, blijft haar ook dan begeleiden. Zij is het kleine meisje gebleven, dat bijvoorbeeld spijbelde om naar het museum te kunnen kijken naar de kinderportretten 'Er was ook een dood, een heel klein kindje, in een met bleekgroen satijn beklede wieg. Het glimlachte een beetje met neergetrokken mondhoekjes en was nog niet trots geweest; het had er nog geen tijd voor gehad. Het had een wit mutsje op en om dat mutsje moest, ik ineens huilen'... 'Het mutsje was ragfijn en duidelijk geschilderd, het was het mutsje van dat kleine kind geweest.' Haar meegevoel, uit isolement geboren, belandt niet bij de werkelijkheid maar bij de vlucht daaruit, de gestolde ontroering, de kunst. In het hele tweede deel van het boek is geld voor haar vooral middel om schilderijen te kopen, tegelijk een voortdurend protest tegen de rijke familieleden die zij om hun 'burgerlijkheid' veracht. 'Voor schijfjes en papertjes was veel te krijgen: reizen, Breitners, vriendelijke gezichten, Çiva statuetten en opvallend veel goede kennissen'... 'de familie op Schoonzicht vindt dit geen tijden om zo met je geld om te springen. Ik vond het juist de tijd ervoor. Men heeft mosterdgas uitgevonden en bommen die door alles heen gaan - ik heb het vaak op de films gezien'... 'Misschien zal er nooit meer oorlog komen - dan heb ik veel genot en plezier van mijn schijfjes en papieren getallen gehad. Misschien komt er heel vlug oorlog met bommen en granaten - dan heb ik veel plezier van mijn ruilmiddeltjes gehad.' Bepaald geen politieke uitspraak. Wat 'De wereld van Mary Dorna' voor mij blijft is een boek dat je doordrenkt met gevoelens van eenzaamheid en uitzichtloosheid. Lang voor je het uit hebt is de lach, die door Carmiggelt en de uitgever werden voorspeld, op je gezicht bestorven.

Mary Dorna levenslang onbevoegd

DOOR HENK ROMIJN MEIJER GEPUBLICEERD OP 20-03-1971 HET PAROOL

DE VERHALEN van Mary Dorna hebben alles te maken met de "onmaatschappelijke voorkeur" waarnaar ze een van haar eerste bundels noemde. De wereld van Mary Dorna brengt uit de uitverkochte boeken *Laten we vader eruit gooien*, *Een heer om port mee te drinken*, en *Trammelant met de familie een keuze van veertig verhalen bijeen*, waarvan ongeveer de helft op jeugdherinneringen is gebaseerd, verteld uit de gezichtshoek van het lastige meisje van een jaar of dertien, veertien. Nerveus, romantisch, steeds op zoek naar iets opwindends, iets kleurigs vooral buiten de grijze stijfheid van haar deftige Haagse omgeving, en snel weerloos treurig, wanneer de dag zich niet schrap zet om aan verwachtingen in haar droom gewekt te voldoen. Mary Dorna weet de linksheid van het meisje dat "vreselijke figuren" sloeg, en haar ontwapenende lichtgelovigheid in een eenvoudige stijl vaak prachtig te suggereren.

Een van de mooiste verhalen uit haar vroege periode vind ik nog steeds "Het rose geheim", waarin een boodschap bij de kruidenier met het dienstmeisje Da uitloopt op een hartversterkende visite aan D's jarige zuster Nelly. De schittering van deze vrouw in haar entourage brengt het meisje in verrukking. Nelly in haar "roodfluwelen gewaad, zover bij de boezem uitgesneden als de mode van die tijd maar enigszins toestond en zoals ik het nog niet gezien had", Nelly met haar "blanke huid", haar "prachtige rose kleuren op de wangen", en in haar kamer bovendien nog "een groot bed, een neger en een papagaai"! Nelly die "alles begreep" van wat het meisje te vertellen had, haar wijn liet drinken en van de neger een zoen in de hals kreeg, een levensles waaruit het meisje leerde, voor het eerst "dat zoenen prettig kan zijn." Geen wonder dat ze bereid is om klakkeloos en plechtig te zweren dat ze thuis nooit iets over het bezoek los zal laten, al zegt "in zonde leven" haar nog niets.

Zo levert de visite haar behalve de ervaring ook nog een groot geheim op, het "rose geheim", geen geringe aanwinst, want als er iets is dat in strenge burgerlijkheid gedijt, is het wel het vaste geloof dat leuk aan stiekem gelijk staat.

Het begin van *Het rose geheim* vertoont ook het hak-op-de-tak-springerige dat kenmerkend is voor Mary Dorna's schrijven. De "echte kruiden voor het augurken-inmaken" doen haar denken aan herfst wat aan haar nieuwe zwarte pluchehoed denken doet die weer doet denken aan een griezelbezoek aan Artis en doodmisselijk worden bij het zien van een slang die een witte duif eet en aan het woord "rotslang" dat eerst op school succes heeft en later weer als scheldwoord tegen haar de kop opsteekt: een ketting van herinneringen die nauwelijks twee bladzijden in beslag neemt en het meisje treffend karakteriseert.

Werkelijke karaktertekening blijft beperkt tot haar en de volwassen vrouw die ze wordt, met haar aan het meisje verwante voorkeuren, hebbelikheden en onhebbelikheden. Van haar uit schetst Mary Dorna de mensen die haar afkeer inboezemden en de types tot wie ze zich voelde aangetrokken, omdat ze wat anders dan gewoon deugdzaam waren, zoals Herr Biedermann de flessentrekker, de mislukte oom Ricardo, Kansas Bil van de film, de alcoholische vader van Jolanthe die haar hielp spijbelen, de "gelijkgezinden", dat zijn de slenteraars, rondhangers, de gapers voor sprookjesachtige etalages. . .

"Het is prettig en geruststellend dat de ernstige en belangrijke dingen van het leven door lieden behandeld worden die hiertoe "bevoegd" zijn. Daardoor word ik in staat gesteld een "bijloper" te mogen blijven," begint Alle eendjes zwemmen... Een van de vroegste "bevoegde lieden" was haar vader, een gegoed zakenman, verwickeld in import en export, de boeman van de oudste verhalen, die met zijn regelmaat en zijn verbieden niets deed dat roet in dichtertlijk eten gooien. Van enig begrip voor wie en wat hij was is pas sprake in enkele latere

verhalen, zoals Panta Rhei, waarin hij gestorven is en opgebaard ligt. Dan herinnert ze hem zich vertederd als "een rustig sterk man" die geen gevoel kon tonen in de omgang met zijn kinderen en die ze pas wat beter leerde begrijpen toen zijn kracht door ziekte was gebroken. In de "volwassen" verhalen zijn minder momenten van vrolijkheid en ontdekking. Vaak gaan ze over verhuizen dat niet meer "de bekorende aantrekkingskracht" van vroeger heeft, over "zeil en goedkoopte en verloren uren", over een tijd waarin ze zich "in sombere onverschilligheid en zure zwartgalligheid hulde." Nostalgie en treurigheid voeren de boventoon. Ze is niet aangepaster dan het meisje van vroeger en iedereen is nog even "bevoegd". Ze is niet in staat om ergens iets aan te veranderen. "Ik schijn het stelletje meubels dat ik bij de verhuizing weg wil doen aan iedereen beloofd te hebben voor twintig gulden, vertelt ze ontmoedigd in "Mensjes". Natuurlijk had ze niet beseft welke hartstochten de nonchalance van zo'n half vergeten halve belofte op kan wekken, hartstochten waaraan ze niets kan doen dat zich "onttrekken" met behulp van een boek van Joseph Conrad. Ze zoekt ook nauwelijks naar een groter inzicht op zichzelf en anderen en dat vormt de voornaamste beperking van haar werk.

Men hoeft er niet van overtuigd te zijn dat Joseph Conrad een uitweg biedt uit onze dagelijkse zorgen om in De wereld van Mary Dorna veel moois te vinden. Het beste compliment dat men de schrijfster maken kan is wel dat ook het oude leesbaar is gebleven. Zo complimenteaus kan ik over de uitgeefster van het boek helaas niet zijn. Het is een slordige uitgave waarin bijvoorbeeld nergens staat vermeld aan welke bundels de individuele verhalen zijn ontleend. Welk selectieprincipe toegepast is wordt ook niet duidelijk en verder is het nog een boek dat uit elkaar valt voor je ernaar wijst. In dat opzicht had men een gewaardeerd schrijfster die op late leeftijd opnieuw in de belangstelling is komen te staan een passender hulde kunnen brengen.

Recensie van *Huil niet voor de tijd gekomen is* (1984)

Mary Dorna tegen de bourgeois

DOOR HANS WARREN GEPUBLICEERD OP 06-04-1985 PROVINCIALE ZEEUWSE COURANT

Mary Dorna is altijd een wat vreemde eend in de bijt van de Nederlandse letteren geweest. Zij leefde van 1891 tot 1971 en ze heette eigenlijk Mary Jeanette Stoppelman. Zij was van Joodsen bloede. Haar vader was een door hard werken in goeden doen geraakte textielhandelaar. De sfeer in het gezin was deftig-kleinburgerlijk en Mary moet daar van kindaf de grootste moeite mee hebben gehad. Alles wat ook maar een beetje naar het ongebruikelijke, het artistieke of het fantastische zweemde werd in huize Stoppelman geweerd en Mary bleek een artistiek aangelegd onordelijk, fantasierijk kind dat dan ook zoveel mogelijk haar eigen weg is gegaan in het leven. Leren ging niet, de middelbare school ging niet en wonder boven wonder werd toestemming gegeven dat zij een jaar tekenles ging nemen bij een kunstschilder, Jan Bleys. Dat leverde weliswaar evenmin veel resultaat op, maar wel kwam ze er door in artistieke Amsterdamse kringen terecht.

Mary Dorna was dus als kind reeds behept met een levendige fantasie, en die is er in haar lange leven niet kleiner op gesoren. Ze heeft zoveel over zichzelf gefantaseerd, dat waarheid en verbeelding op den duur voor haarzelf onontwarbaar zijn geworden. Wat zij op gevorderde leeftijd in interviews als waarheid vertelde raakt vaak kant noch wal, maar ook in haar jonge jaren fabuleerde zij er al lustig op los. Zo zou zij op achttienjarige leeftijd een schatrijke adellijke Engelsman hebben leren kennen. Over het waar en hoe weet niemand het fijne. Met hem is zij naar Zuid-Amerika vertrokken. Het huwelijk, op 4 april 1911 voltrokken, bleek een nachtmerrie, de scheiding is op 6 maart 1913 uitgesproken. Of Mary in het begin geweten heeft dat haar Felix Gabriel Bowers een in 1889 geboren kind was van een in Parijs wonende ongehuwde moeder Adèle Bowers? Hij schijnt ook nog een soort sex-maniak te zijn geweest. Hoe dan ook: zo was Mary's ongeregelde leven begonnen. Ze kwam in Duitsland terecht en gaf zich daar voor een Argentijnse uit: Maria Juana de Videla Dorna. Ze was een knappe donkere vrouw, ze sprak Duits met een accent en een beetje Spaans: Niemand twijfelde. Ze werkte er als schildersmodel en ontmoette nog in 1913, vóór ze gescheiden was van Bowers, een zekere Bruno Wille, architect, via een contactadvertentie. Nog lang heeft Mary volgehouden Argentijnse te zijn. Zelfs toen Bruno de familie Stoppelman had leren kennen moesten die mensen voor een soort pleegouders doorgaan.... Bruno en Mary trouwden in 1919, en dit huwelijk zou tot 1932 duren, al was het zeer gecompliceerd. Ze woonden in Amsterdam. Een broer van Bruno, Hanns, was ook verliefd op Mary, en in 1929 leerde zij bovendien Henk Tenkink kennen - die haar derde echtgenoot worden zou. Ook een nieuwe vriendin van Bruno werd een zeer goede vriendin van hãr.

Maar in 1926 was er iets eigenaardigs gebeurd. Hanns Wille schreef, Mary had nog al ongezoeten kritiek op zijn werk en Hanns daagde haar uit dan maar eens zelf een stukje te schrijven "al was het maar ter lengte van twee kwattarepen". Mary nam de uitdaging aan en op 24 april 1926 verscheen "Een storende verschijning" in "Het Volk", gesigneerd Mary Wille. Ze kreeg er f 7,50 voor en was zo trots als een aap.

Weldra verschenen er geregeld verhalen van haar hand, soms drie, vier per maand, of meer zelfs. Ze signeerde ook wel Mary Dorna. Hoezeer Bruno Wille het schrijverschap van zijn vrouw ook bewonderde en haar hielp - de echtgenoten dreven toch steeds verder uit elkaar. Zij hechtte zich meer aan Henk Tenkink, hij vond ook een andere vriendin. Toch zouden ze pas in 1938 officieel scheiden. In 1939 huwde Mary toen Tenkink, dit huwelijk zou duren tot diens dood in 1968.

In 1933 stelde Bruno uit Mary's beste stukjes de bundel "Wanordelijkheden rondom een lastig kind" samen die in de kritiek direct opgemerkt werd door Victor van Vriesland, die ook bij Dorna's twee volgende bundels steeds een warm pleitbezorger gebleven is.

"Onmaatschappelijke voorkeur" uit 1938 en "Vingeroefeningen" van 1940 besprak hij eveneens lovend. Maar Van Vrieslands invloed - hoe gering hij zelf ook vreesde dat die zijn zou - (zie "Onderzoek & Vertoog" I, pagina 520!) was niet doorslaggevend en Mary Dorna bleef betrekkelijk onbekend tot in 1967 Carmiggelt zich met blijkbaar méér autoriteit als pleitbezorger opwierp. Hij schreef een voorwoord voor een bloemlezing uit Dorna's werk met de hit-titel "Laten we vader eruit gooien". Het idee voor die heruitgave was overigens van Henk Tenkink afkomstig, wiens geld en kunstschaten begonnen op te raken door het al te kostbare leven dat er werd geleid.

Toen heeft Mary Dorna, sedert 1961 stekeblind (ze sukkelde in 1923 al met haar ogen) nog een paar jaren van roem gekend. Interviews, een tv-documentaire van K. Schippers en Henk de By. In 1970 schilderde Herman Gordijn haar indrukwekkende portret. Ze dicteerde nog een enkel verhaal en ze stierf in 1971. Bloemlezingen, soms zeer slordig samengesteld, bundels verhalen onder diverse titels werden af en toe uitgegeven en herdrukt, en in 1977 publiceerde Toke van Helmond een boek over Mary Dorna bij "De Engelbewaarder". Kortom: de belangstelling bleef bestaan, al kan men nu niet direct zeggen dat die buitengewoon groot is.

Eind 1984 verscheen er een nieuwe en beter verzorgde bloemlezing uit het werk van Mary Dorna onder de helaas wat larmoyante titel "Huil niet voor de tijd gekomen is", samengesteld en ingeleid door Toke van Helmond en er verschijnt deze dagen ook een derde herziene druk van Van Helmonds boek over Mary Dorna. Voor wie haar werk nog niet kent, vormen deze twee uitgaven een kans tot een zeer prettige kennismaking. In de biografie, een herziene druk van de Engelbewaarder-uitgave, beschrijft Toke van Helmond beknopt de jeugdjaren, de jaren met Bowers, Wille en Tenkink en de laatste jaren van 1968 tot 1971. In een aanhangsel geeft Toke van Helmond brieven en brieffragmenten, een kort, informatief stuk "Maria Dorna de schrijfster", een bibliografie en noten.

In "Huil niet voor de tijd gekomen is" bundelde zij bovendien achttien van de beste verhalen en zij plaatste die zodanig dat ze wat de stof betreft chronologisch Mary Dorna's leven begeleiden. Men krijgt dus eerst verhalen met jeugdherinneringen, (ook al is het eerste pas in 1938 geschreven) en tenslotte verhalen over bezettingservaringen.

Het overgrote deel van haar 160 verhalen heeft Mary Dorna tussen april 1926 en april 1929 geschreven, namelijk ruim honderd stuks. Tussen 1929 en 1940 ontstonden er nog een zestigtal, daarna haast niets meer.

Of het zin heeft het "Verzameld Werk" van Mary Dorna uit te geven betwijfel ik. Zoals alle schrijvers die het voornamelijk van een bepaalde humoristische aanpak moeten hebben, vervalt zij soms in een maniertje, tot schablonen-achtige oppervlakkigheid. Dat gaat snel vervelen of het doet onwaarachtig aan. Zelfs de beste verhalen ontkomen daar niet altijd aan, zo'n regel "die het zo doet" in het eerste verhaal (pagina 7: "Laten we die vent er toch uitgooien" stelde ik brullende mijn kleine bevende moeder voor") is bedacht door een 47-jarige vrouw met een heel avontuurlijk leven achter de rug en stellig niet gesproken door een kind. Ook heel zo'n verhaal als "Het roze geheim" (pagina 61) over het bezoek met het dienstmeisje Da aan haar zuster die op de walletjes zit druipt van de onwaarschijnlijkheid, al is het zeker vermakelijk.

Het beste is Mary Dorna wanneer ze met een volstrekt understatement over verschrikkelijke dingen schrijft als over de meidagen van 1940 of de gevangenneming van haar moeder. En wanneer ze de kleinburgerlijkheid op de hak neemt, gezien vanuit haar eigen ordeloze bohémien-bestaan. Dan ontstonden soms stukjes als "Een voorjaar zet in" (dit gaat over haar "Duitse" tijd), geschreven in 1932, "Een Wilton karpel" (1934) en "Nostalgie in de havenbuurt" die in een bloemlezing met "de beste Nederlandse verhalen uit de twintigste eeuw" thuis horen. Want van deze klasse is Mary Dorna als ze op haar best is.

Recensie van *Huil niet voor de tijd gekomen is* (1984)

Mary Dorna nog steeds fris en oorspronkelijk

DOOR HANS STERNSDORFF GEPUBLICEERD OP 14-12-1984 DE GELDERLANDER

Mary Dorna (ps. voor Marry Jeanette Stoppelman 1891-1971) heeft een bescheiden, maar intens gewaardeerd oeuvre nagelaten met een sterk autobiografische inslag.

Zij schreef ongeveer 160 korte verhalen, waarvan er thans achttien herdrukt zijn in de bundel "Huil niet voor de tijd gekomen is". (De titel is gelijk aan de openingszin van het slotverhaal: "Café Het Zonnetje"). Toke van Helmond, Mary Dorna's biografe, zette de door haar gekozen verhalen niet in de volgorde van verschijning maar in de chronologie van Mary Dorna's bestaan. Daardoor geeft de bundel enigszins een indruk hoe het verloop was van het onconventionele leven van de "opstandige" schrijfster, die een natuurlijke verbondenheid had met het tegendraadse, het "onmaatschappelijke" waarmee zij zich afzette tegen het voor haar benauwend-suffe, hypocritische burgerfatsoen. ("Ik was niet zo geïnteresseerd in goeie mensen, die zijn meestal zo vervelend," zei ze in een interview).

Het was de bedoeling dat "Huil niet voor de tijd gekomen is" tegelijk op de markt zou komen met de biografie, welke Toke van Helmond over Mary Dorna schreef en die in november 1977 gepubliceerd werd in het kwartaalschrift "De Engelbewaarder". De verhalenbundel is mede bedoeld als autobiografische aanvulling op deze biografie, waarvan het verschijnen evenwel vertraagd is tot het voorjaar van 1985.

Beide herdrukken komen op een goed moment. Alle eerder verschenen bundels van Mary Dorna en haar biografie zijn alleen nog maar antiquarisch verkrijgbaar. Voor de rest bevinden zij zich in de boekenkasten van literaire fijnproevers, die Mary Dorna op één lijn gesteld hebben met Nescio en Elsschot. Ook vergelijkingen met Simon Carmiggelt dringen zich op. Carmiggelt heeft er trouwens zelf uiting aan gegeven dat hij veel van Mary Dorna heeft geleerd.

Zij debuteerde in 1926, vrij laat, want Mary Dorna was toen al in de dertig. Haar eerste twee bundels, die door een enkele criticus (o.a. Victor van Vriesland) werden geprezen, bleven wat het lezend publiek betreft vrijwel onopgemerkt. Daarin kwam pas verandering in 1967 toen Van Kampen kort achter elkaar drie bundels met een keuze uit haar verhalen uitgaf. Toen werd zij eigenlijk "echt" ontdekt.

In al het werk van Mary Dorna staan haar eigen belevenissen centraal. Met een groot gevoel voor humor en de betrekkelijkheid van alles inziende zette zij die op papier. Haar kracht school daarbij in de poëtisch-realistische weergave. Oorspronkelijkheid en sublieme eenvoud zijn de kenmerken van haar stijl. Mary Dorna's verhalen zijn in deze dagen nog even fris en opmerkelijk als in de tijd van hun ontstaan.